

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra biblických věd

Starý Zákon

Alena Zemánková

**OBĚTI V JERUZALÉMSKÉM CHRÁMU
A JÓŠIJÁŠOVA SNAHA PO OČISTĚ KULTU**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Josef Hřebík, Th.D., S.S.L

PRAHA 2008

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.“

V Praze dne 4. května 2008

1.	Úvod.....	5
2.	Přehled obětí, které předcházely obětem v chrámu.....	7
2.1	Lidské oběti.....	7
2.2	Oběť Abraháмова.....	8
2.3	Oběť Jákobova.....	10
2.4	Stan setkávání.....	12
2.5	Oběti doby soudců.....	14
3.	Kenaanské polyteistické kulty.....	19
3.1	Bohové Elovského typu.....	19
3.2	Bohové Baalovského typu.....	19
4.	Oběti v Jeruzalémském chrámu.....	23
4.1	Chrám.....	23
4.2	Kněží.....	27
4.3	Druhy obětí:	28
4.3.1	Oběť zápalná.....	32
4.3.2	Oběť suchá (oběť přídavná).....	35
4.3.3	Oběť pokojná.....	36
4.3.4	Oběť za hřích.....	38
4.3.5	Svátky, Den smíření, oběti Dne smíření.....	39
4.4	Svátky, Den smíření a oběti Dne smíření.....	41
5.	Jóšijášova snaha po očistě kultu.....	44
5.1	Situace předcházející Jóšijášově reformě.....	44
5.2	Jóšijášova reforma a Deuteronomium.....	47
6.	Teologie oběti.....	61
7.	Studijní část.....	65
8.	Závěr.....	68

9.	Přehled použitých symbolů a zkratk.....	69
9.1	Zkratky názvů biblických knih.....	69
9.2	Jiné zkratky.....	69
10.	Seznam literatury.....	70
10.1	Prameny.....	70
10.2	Knihy.....	70
10.3	Články.....	71
11.	Přílohy a jejich seznam.....	72
12.	Anotace.....	79

1. Úvod

Bůh si vyvolil lid Izraele jako první lid na světě, aby se mu dal poznat. Tak poprvé v dějinách světa lidé opustili polyteistické kulty a uvěřili v jediného Boha, Hospodina, původce Stvoření. Tato skutečnost, přijetí monoteismu, byla jednou z nejpřevratnějších skutečností v lidských dějinách. Jediný Bůh, Hospodin, dal lidem prostřednictvím Mojžíše skrze Desatero morální kategorie. Tyto kategorie jsou imperativní, znamenají řád, protože Bůh je řád a život mimo řád nemůže být životem v plnosti. Bůh dal vyvolenému lidu Izraele možnost žít život v plnosti a tedy možnost žít tak, aby život sám byl jedinou bohoslužbou, tedy jedinou službou Bohu. Odtud vyšla cesta ke zduchovníení a zjemnění světa, protože Bůh dal lidu Izraele poslání ukazovat okolnímu světu cestu.

Jestliže lid Izraele sám se někdy odvracel od Hospodina a jestliže okolní svět odmítal Hospodina přijmout, vždy přišel trest. Ale Bůh netrestá. To člověk potrestal sám sebe, protože odvrhl Boha, tedy odvrhl řád a dovolil nastolit chaos. Po každém selhání ze strany člověka se Bůh opět k člověku ve své milosti sklonil, aby tak sestoupil do bídy člověka a vytrhl člověka zpátky k sobě.

Starý zákon vyrostl z dějin Izraele. Je hlavním pramenem, ze kterého se dozvídáme o průběhu těchto dějin. Primárním záměrem svatopisců nebylo ale líčení historických událostí, bylo jím působení Hospodina, jediného Boha, v životě člověka a v dějinách.

Lid Izraele Hospodina, jediného Boha, nikdy neztotožňoval s přírodou. Tím se tento lid zásadně lišil od okolních národů. I když Hospodina nezobrazoval, představoval si ho jako osobu. Zvláště v Deuteronomiu je zřejmá rozdílnost mezi pohanskými národy, které přírodu uctívaly a mezi Izraelem, který uctíval Boží osobu. Tak si Izrael vytvořil vlastní identitu a sebe chápal jako vyvolený národ. Za svoje poslání považoval ukazovat druhým národům cestu. Jeho pojetí člověka se stalo univerzálním, protože takové pojetí obsahovalo imperativní morální kategorie. Tak se Starý zákon jasně odlišil od pohanských kultů a lid Izraele se jasně odlišil od okolního pohanského světa.

Starý zákon nebyl později nahrazen Novým zákonem, ale křesťanství dalo v Novém zákonu monoteismu Starého zákona nový rozměr. Sám Ježíš Kristus řekl, že nepřišel Starý zákon zrušit, ale přišel jej naplnit. Evropská kultura vyrostla na bázi křesťanství, ale kořeny křesťanství jsou v Palestině.

Starozákonní oběti Hospodinu, které musely být neustále opakovány, byly předobrazem nejdokonalejší oběti Ježíše Krista, ve které vyvrcholily veškeré oběti Starého zákona. Oběť Ježíše Krista, Božího Syna, byla přinesena jednou provždy.

Pro svoji diplomovou práci jsem zvolila starozákonní téma, protože Starý zákon je základem, ze kterého vychází křesťanství.

Ve své diplomové práci jsem se zabývala vývojem kultu v Izraeli od příchodu praotce Abrahama, a tedy od přijetí monoteismu, přes přinášení obětí ve svatyních, až po sjednocení kultu a obětování v jediném chrámu v Jeruzalémě. Cílem mé práce bylo zaměřit se na bohoslužbu v chrámu, kde přinášení obětí bylo podstatou bohoslužby. Zároveň jsem se snažila zaznamenat základní historické souvislosti. Protože kult v Izraeli byl neustále ohrožován pronikáním kenaanských polyteistických kultů, proti kterým se Starý zákon vymezoval, zabývala jsem se také kenaanskými kulty, aby se jednání Izraele stalo více pochopitelným. Dalším mým cílem bylo zaměřit se na náboženskou reformu krále Jóšijáše, který chtěl kult v Izraeli od polyteismu očistit. Jóšijášova reforma byla důkazem, že polyteistické kulty znamenaly pro kult Izraele neustálé ohrožení v každé době.

Při psaní práce jsem vycházela ze Starého zákona, hlavně ze Třetí knihy Mojžíšovy (Leviticus), z knihy Jozue a z knihy Soudců. Údaje z těchto knih jsem porovnávala s údaji z dalších knih Starého zákona a zároveň s odbornou literaturou, tedy s názory starozákonních badatelů. Dále jsem vycházela z Druhé knihy Královské a Druhé knihy Kronik. Údaje těchto knih jsem vzájemně porovnávala a dávala je do souvislosti s názory biblistů, kteří se zabývali králem Jóšijášem a jeho očistou kultu ve svých odborných publikacích. Pokusila jsem se též o rozbor deuteronomistického zákoníku, obsaženého v Páté knize Mojžíšově (Deuteronomium) a obsah tohoto textu jsem porovnávala s obsahem obětních řádů nacházejících se ve Třetí knize Mojžíšově (Leviticus). Stejně jako při rozboru ostatních knih, jsem i u Páté knihy Mojžíšovy přihlížela k názorům badatelů, kteří se texty této knihy zabývají. Pokusila jsem se rovněž o nástin problematiky spojené s nálezem této knihy.

Domnívám se, že se mi alespoň částečně a nedokonale podařilo přiblížit se cílům, které byly dány. Čím více jsem ale materiály studovala, tím více jsem shledávala, že ani celý lidský

život mnohem vzdělanějšího a schopnějšího člověka, než jsem já, by nestačil na to, aby bylo možné tuto celou oblast prostudovat, pochopit a zpracovat. I názory renomovaných badatelů jsou v mnohých otázkách pouze na úrovni hypotéz. Vždy by tak stejně za vším zůstávalo tajemství, protože Bůh je tajemství.

2. Přehled obětí, které předcházely obětem v chrámu

2.1 Lidské oběti

V prostředí Středního Východu, kde se střetávaly kultury, bývaly oběti přinášeny na usmíření bohů a jako díkůvzdání.

Zprvu býval obětován král jako představitel komunity. Krvavá oběť krále bývala postupně nahrazována prvorozeným synem, ale někdy i ostatními potomky, tedy i dcerami.

Král hrál významnou roli jako osoba, mající zodpovědnost za lid. Často docházelo k očišťování krále, neboť král zřejmě nesl vinu lidu a očišťoval se zástupně za lid. Velekněz v rituálu zastupoval krále.

Lidské oběti nebyly v prostředí Středního Východu něčím neobvyklým. Tento zvyk praktikovali Féničané a Egyptané a zvyk byl i v Kenaanu, tedy na území, kde žil lid Izraele, protože dvanáct kmenů izraelských vstoupilo a usadilo se na území Kenaanu.

Dětské oběti byly na zvláštních obětištích nazvaných Tófety zaživa vhazovány do rozžhavených kovových pecí ve tvaru sochy nazvané Moloch. Slovo bylo odvozeno ze souhlásek מֶלֶךְ (*melek*) - král. Byly nalezeny obehnané okrsky s urnami se spálenými dětskými kostmi v Kartágu a v Suse, takže je archeologicky doložena existence dětských obětí v Orientu.

V Izraeli se také vyskytovaly dětské oběti. Hovoří o nich 2 Král 23,10¹ a Jer 7,31². K obětování dětí docházelo například v Kedronském úvalu u Jeruzaléma. Dt 12,31³ a Dt 18,10–12 tuto praxi odsuzuje. Tuto praxi přímo zakazuje Lv 20,2⁴.

---

¹ 2 Král 23,10: „Poskvrnil i Tófet v Údolí syna Hinómova, aby už nikdo neprovedl svého syna nebo dceru ohněm k počtě Molekově.“

² Jer 7,31: „V Tófetu, který je v Údolí syna Hinómova, postavili posvátná návrší a spalovali své syny a své dcery ohněm. To jsem jim nepřikázal, ani mi to nepřišlo na mysl.“

³ Dt 12,31: „Něco takového nesmíš dělat pro Hospodina, svého Boha, neboť všechno, co ony činily pro své bohy, Hospodin nenávidí jako ohavnost, vždyť ony pro své bohy spalují dokonce své syny a dcery.“

Důležité je objasnění dětských obětí. Například v Kenaanu v neštěstí rodina obětovala svoje nejmilejší dítě, protože kenaanský bůh El obětoval v nejvyšším válečném nebezpečí svého prvorozeného syna. Pro naši dobu jsou lidské oběti a zvláště dětské oběti něčím drastickým a naprosto nepřijatelným. Je to nejdrastičtější místem kenaanského kultu. Přesto to vypovídá o skutečnosti, že Kenaanci věděli, že podstata tajemství naší existence je skryta v oběti a podstatou oběti je zástupnost. Této skutečnosti ale dali ten nejdrastičtější výraz. Izrael s tímto kenaanským zvykem zápasil, jak uvádí Gn 22. Oběť dětí do základů sakrální stavby je uvedena v 1 Král 16,34.⁵ Výklad ale není jednoznačný. Ex 20,1⁶ lze chápat jako Hospodinův zákaz dávat lidské oběti.

2.2 Oběť Abrahamova

Praotec izraelského národa Abraham byl zcela monoteistický vyhraněný. Byl závislý na Hospodinově vůli, nechal se zcela Hospodinem vést. Hospodin vyzval Abrahama na cestu do země Kanaan. Abraham nechal Boha zasáhnout do svého života, dokázal Boha bezvýhradně následovat a ztotožnil se s Boží vůlí v pokoře, i když Boží vůli nemohl zprvu chápat.

Abraham opustil svojí rodinu, která v tehdejší společnosti znamenala jedinou jistotu, opustil i bohy, které jeho rodina, která pocházela z města Ur, uctívala. Byl synem Terachovým. V Cháranu, kam jeho rodina doputovala se rozloučil se všemi a následoval Boží volání.

Město Ur existovalo již okolo roku 2500 př.Kr. v jižní Babylónii, jak doložili archeologové. Tehdy tam byla první dynastie králů. Okolo roku 2000 př.Kr. tam byla svržena třetí dynastie králů. Je pravděpodobné, že svržení králů vyvolalo politické změny a v jejich souvislosti muselo některé obyvatelstvo Ur opustit. Mezi těmito lidmi

---

⁴ Lv 20,2: „Kdokoliv z Izraelců i z těch, kdo budou v Izraeli přebývat jako hosté, by daroval Molekovi někoho ze svých potomků, musí zemřít, lid země ho ukamenuje.“

⁵ 1 Král 16,34: „V jeho dnech vystavěl Chiel Betelský Jericho. Na Abíramovi, svém prvorozeném, položil jeho základ a na Segúbovi, svém nejmladším, postavil jeho vrata podle Hospodinova slova, které ohlásil skrze Jozua, syna Núnova.“

⁶ Ex 20,13: „Nezabiješ.“(Desatero).

mohl byt i Terach, otec Abrahamův. Tak je možná vysvětlitelné, proč rodina putovala do Cháranu. Je také možné, že rodina se stěhovala v důsledku pohybu Aramejců. Ur a Cháran měly společný kult měsíčního boha Sina. Archeologové prokázali, že město Chaáran bylo na vrcholu rozkvětu okolo roku 1900 př.Kr..

Dopisy z Mari⁷ jmenují Cháran a další města, jejichž jména jsou podle První knihy Mojžíšovy (Genesis) jmény předků Abrahamových: Peleg, Serut, Náchor, Terach. Archeologie poskytla důkaz, že tato města existovala.

S úctou pohlížíme na Abrahamovu pokoru a poslušnost. Abraham se setkal s Melchisedekem, knězem Nejvyššího Boha, který mu požehnal (Gn 14,19)⁸.

Narození syna Izáka bylo projevem milosti Hospodinovy. Láska k synovi a radost z jeho zrození byly u Abrahama tak veliké, že se Hospodin rozhodl zkoušet Abrahama v jeho víře, pokoře a poslušnosti. Abraham byl poslušný toho, který zná nejskrytější souvislosti. Hospodin mu slíbil tolik potomků, kolik je hvězd na nebi. Když ale Abraham zabije jediného syna Izáka, jak mu Bůh poručil, z koho jeho potomstvo vzejde? Ale přesto Abraham nezaváhal a důvěřoval Bohu, na nic se neptal a vykonal, co si Bůh přál.

Abrahamova oběť syna Izáka, o které pojednává Gn 22 je obětí z období patriarchů. V té době obětoval otec rodiny kdekoli v přírodě. Obětování syna nebylo na tehdejší dobu neobvyklým jevem. Abraham měl odejít obětovat syna do země Morija. Jméno země je uvedeno také ve 2 Kron 3,1. Podle tradice bylo místo ztotožněné se Siómem.

Ale Abrahamova oběť byla jen zkouškou jeho víry. Byla to výzva Boha, že Bůh si již nepřeje lidské oběti. Bůh si žádá celého člověka, jeho víru a opravdovost, ale nežádá si jeho syny a dcery. Za hříšného člověka bude nadále umírat zvíře jako zástupná oběť.

Jako oběti pak sloužila výhradně zvířata (býk, beran, kozel, ale i ovce, hrdlička, holoubě).

Nomádský způsob života v době praotce Abrahama určoval zvyky a obřady. Nebyl vázán na pevná kultiště. I praotec Abraham byl nomád. Obětoval Hospodinu ve volné přírodě, pod širým nebem.

---

⁷ Srov. HŘEBÍK Josef: Archeologie a Starý zákon, <http://ktf.cuni.cz/~hrebik/archeologie.html>, (29.4.2008): Královské město Mari leželo v Sýrii u řeky Eufrat. Bylo založeno již v 3. tisíciletí př.Kr. Ve městě žili Amorité podobní Kenaancům. Archeologicky doložený je palác krále Zimrilina (žil okolo roku 1800 př.Kr.), kde se našlo dvacet tisíc hlíněných tabulek s klínopisem. Je to tzv. archiv z Mari. Přinesl nové poznatky o stěhování izraelských kmenů, a tím i nové pohledy na Starý zákon.

⁸ Gn 14,19: „Požehnal mu: Požehnán buď Abram Bohu Nejvyššímu, jemuž patří nebesa i země.“

Abraham za svého života neměl ani kousek půdy. Měl jen dva hroby pro sebe a pro svoji ženu Sáru. Všechno, co vlastnil, bylo jen to, s čím putoval. Tak je vyjádřeno, že my všichni jsme jen poutníky a hosty na světě z milosti Boží. Abraham získal požehnání a stal se praotcem izraelského národa.

Někteří biblisté chápou předvěk jako epochu, která cíleně směřuje k praotci Abrahamovi. Abrahamův příběh bezprostředně začal, aby nastoupil nový začátek zásadního významu. Z obecných dějin lidstva se vydělily dějiny jednoho lidu, jehož předkem je Abraham. Tomuto jedinému lidu se Hospodin nechal poznat, protože to byl lid Hospodinem vyvolený.

Úvod do knihy Genesis kapitoly Gn 1-11 jsou teologickým výkladem světa a jeho vztahu k Bohu. Kapitoly Gn 12-50 líčí příběhy praotců Izraele od chvíle, kdy praotec Abraham vyšel z Cháranu.

Existují názory některých badatelů, že příběhy praotců v Genesis byly spolu spojeny později do jednoho celku, protože jsou v nich odlišnosti a nebyly tedy jako jednotný celek napsány. Jde tu zřejmě o sloučení původně dvou pramenů a následné přidání dalších pramenů. Podle těchto badatelů příběhy nemohou patřit do jednoho společného jahvistického díla. Biblisté, kteří se touto otázkou zabývali, byli J. Astruc v 18. století, W. de Wette a J. Wellhausen v 19. století a ve 20. století to byli H. Gunkel a G. von Rad.

2.3 Oběť Jákobova

Jákob byl zaslíbeným dědicem, jemu požehnal otec Izák. Má dostat zemi Kanaan, tato země se má stát společenstvím lidských pokolení. Kniha Genesis užívá hebrejské slovo גַּחַל (gahal) - společenství, myslí se tím celý Izrael.(Gn 35,11)⁹.

Jákob odešel do Cháranu. Jeho cesta nebyla jen útekem před Ezauem, měl na cestě určité poslání, protože Bůh má svůj záměr: Jákob se neměl oženit s kenaanskou ženou, ale měl si vzít za manželku ženu z rodu Abrahamova. Na cestě do Cháranu Jákob přenocoval na území Kenaanu, na místě zvaném לִוְז (lúz) - mandloň. Bylo to posvátné místo u posvátného stromu, kde mohl spoléhat na Boží ochranu. Báł se totiž,

---

⁹ Gn 35,11: „Vzejde z tebe národ a společenství pronárodů, i králové vzejdou z tvých beder.“

že ho bude Ezau pronásledovat. K hlavě si Jákob dal posvátný kámen, který vzal z ostatních kamenů umístěných na tom místě (Gn 28,11)¹⁰. Ve spánku ukázal se mu Hospodin a dal mu zaslíbení (Gn 28,14)¹¹. Když Jákob procitl, vzal kámen, který měl v hlavách, postavil jej jako posvátný sloup, svrchu jej polil olejem. Tomu místu dal jméno Bet-El (Dům Boží). Tam se Jákob zavázal slibem Hospodinovi (Gn 28,20–21)¹². Kameny umístěné na tom místě tvořily zřejmě kromlech¹³, tedy složitější megalitickou stavbu.

Město Bet-El existovalo již v době Abrahamově, což doložili archeologové. Jákob zde postavil posvátný kámen zvaný *macceba*. Z toho ale nelze usuzovat, že Jákob založil svatyni v Bet-Elu. Ta byla podle archeologů založena dříve, protože Bet-El bývalo již před tím kultovním místem. Místo bylo od té doby pobytem Jákoba posvěceno.

V době patriarchů¹⁴, kdy k obětování Hospodinovi docházelo na posvátných návrších, neustále hrozilo i uctívání polyteistických kultů, se kterými bylo spjato původní obyvatelstvo Kenaanu i okolní národy, jak o tom podávají svědectví knihy Starého zákona.

---

¹⁰ Gn 28,11: „Vzal jeden z kamenů, které na tom místě byly, postavil jej v hlavách a na tom místě ulehl.“

¹¹ Gn 28,14: „Tvého potomstva bude jako prachu země“

¹² Gn 28,20–21: „Bude-li Bůh se mnou, bude-li mě střežit na cestě na níž jsem se vydal...bude mi Hospodin Bohem.“

¹³ HELLER Jan: Starověká náboženství. Náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu, Praha: Kalich 1978, 254: „Má se za to, že zvláště ty nejsložitější, tedy kromlechy, měly astronomickou funkci (určování rovnodennosti a slunovratu), která ovšem souvisela s náboženstvím. Izrael se s takovými stavbami setkával a jejich původ i funkci si vysvětloval po svém.“

¹⁴ BARDTKE Hans: Příběhy ze starověké Palestiny. Tradice, archeologie, dějiny, Praha: Vyšehrad 1988, 131: Chceme-li nyní, aby nám k nim archeologie prokrestila cestu, musíme vědět, v kterých tisíciletích tito praotcové žili a ve kterých archeologických vrstvách máme hledat jejich stopy: zda v rané či střední době bronzové či později. Ale při tom je třeba dbát na dvojí. To, co bible líčí jako rodinné svazky mezipraotci, je možná jen výrazem skutečnosti, že družiny těchto tří postav byly mezi sebou příbuzné nebo patřily ke stejným přistěhovalcům, kteří přišli do země v jedné určité době. Protože názory na chronologické zařazení praotců se ve vědě velmi různí, a shody mínění se nedá dosáhnout především pro nedostatek pramenů, musíme se dát jinou cestou, abychom dospěli k určitějším závěrům. Také chronologie Starého zákona působí jako dodatečné schéma, kterým tyto tři postavy měly být dodatečně navzájem spojeny. Nejlepší cestou, kterou nabízí archeologie, by bylo zjištění, zda již v obdobích střední nebo pozdní doby bronzové existovala místa, o kterých se zmiňují jednotlivé příběhy praotců.“

2.4 Stan setkávání

Kniha Exodus pojednává o vyjití Izraelců z Egypta a o vybudování Stanu setkávání. Izraelské kmeny po vyjití z Egypta byly početně mnohem silnější. V té době již můžeme mluvit o izraelském národu.

Ústřední postava Mojžíš byl prostředníkem mezi Bohem a lidmi. Jednal z Hospodinova pověření. Nasadil celý svůj život za službu Hospodinu. Mojžíšovi se zjevil Hospodin na hoře Choréb na Sínaji¹⁵ a sdělil mu Boží vůli.

Biblisté nastolili otázku, jaký byl původní obsah Boží vůle, kterou Hospodin sdělil Mojžíšovi. Desatero pochází z pozdější doby, je to výraz pozdější reflexe. V Desateru je uvedeno, že Hospodin je jeden, nelze Hospodina zobrazit. Tím se náboženství Izraele zásadně lišilo od okolního světa, kde vládly polyteistické kultury. Z toho důvodu bylo náboženství Izraele protikladem všech starověkých polyteistických kultů, ve kterých byly vytvářeny obrazy a sochy bohů, aby si je lidé mohli představit. Izraelci ty náboženské prvky, jimiž se odlišovali od ostatních národů, považovali za svoje vlastnictví, těmito prvky se vymezovali a to byla jejich identita.

Pro Boží jméno byl užíván tetragram יהוה (JHVH). Zřejmě je odvozen od kořene slovesa יהי (h-j-h) - být. Ve Starém Zákonu je vysvětlení v knize Exodus (Ex 3,14)¹⁶. Bůh řekl Mojžíšovi, když se mu zjevil: „Jsem, který jsem.“ Někteří překladatelé toto překládají: „Budu, který budu.“ Tím poukazují na Boží nekonečnost. Vysvětlení je pojato jako slovní hříčka, ale jiné vysvětlení ve Starém zákonu není.

Výslovnost tetragramu se nezachovala. Boží jméno se nesmělo vyslovit, muselo se vyslovit opisem Adonaj. Pouze z mimobiblických textů lze výslovnost dedukovat, ale jen přibližně, takže jméno Jahve, které my říkáme, nemusí být úplně správné. Ale je naprosto jednoznačné, že Bůh je Hospodin (JHVH).

Stan setkávání, který Mojžíš nechal na příkaz Hospodina vybudovat, bylo možné složit a přestěhovat na jiné místo. Mobilita Stanu setkávání byla nutná, protože lid Izraele putoval čtyřicet let pouští. Stánek byl rozdělen na tři části: předsíň, svatyni a velesvatyni.

---

¹⁵ Srov. BIČ Miloš: Mojžíš povolán k záchraně Izraele. Setkání s Hospodinem, in: BIČ Miloš (a kol.): Výklady ke Starému zákonu, Praha: Kalich 1991, 213–217: V tradici splývá hora Choréb s horou Sínajem, Zřejmě se jednalo o horu Choréb v pohoří nebo v krajině Sinaj. Lokalizace hory Choréb i pohoří Sinaj je nejednotná. Uvažovalo se také o hoře Sinaj, která byla na jihu Sinajského poloostrova. V oblasti pohoří na Sinajském poloostrově ale chybějí stopy po vulkanické činnosti, která Hospodinovo zjevení podle některých badatelů doprovázejí. Proto tyto badatele horu hledají na východ od Akadského zálivu, kde stopy vulkanické činnosti existují.

¹⁶ Ex 3,14: „Bůh řekl Mojžíšovi: *JSEM, KTERÝ JSEM.*“

Ve velesvatyni byla Archa úmluvy, která při putování byla nesena v čele zástupu lidu. Teologické pojetí Archy úmluvy se různí. Jednak je ve Starém zákonu pochopena jako místo reálné přítomnosti Hospodinovy, jednak je pochopena jako místo pro uložení desek Zákona.

Vnější opona stánku byla zhotovena z nepromokavé kůže tzv. mořské krávy (Ex 26,14)¹⁷. Další příkrývky byly z beraních kůží, na vnitřní straně byly houně z kozí srsti. Vnitřní příkrývka byla z látky. Uvnitř stánku bylo použito zlato: zlatá byla Archa úmluvy, obětní stůl i svícen. Bůh přebýval ve stánku uprostřed svého lidu, který byl lidem Smlouvy s Hospodinem. Mojžíš se stal zakladatelem prorockého úřadu v Izraeli.

Služba ve Stanu setkávání byla vyhrazena Áronovým potomkům z kmene Levi. Jedině Leviovci se také směli okolo stánku usadit.

Nejposvátnější byla Archa úmluvy. Byla umístěna ve velesvatyni, do které měl jedenkrát za rok přístup pouze velekněz na Den smíření (Lv 16).

Vznik Stanu setkávání lze datovat takto: v 1 Král 6,1 je uvedeno, kdy Izraelci vyšli z Egypta. Bylo to čtyři sta osmdesát let před tím, než král Šalamoun započal se stavbou chrámu ve čtvrtém roce jeho vlády. Víme, že chrám byl započat roku 967 př. Kr.. K exodu tedy došlo roku 1447 př. Kr.. Tím dojdeme k závěru, že Stan setkávání byl vybudován v 15. století př. Kr.. Někteří badatelé ale datují exodus mnohem později, někdy ve 13. století či dokonce ve 12. století. Vycházejí z archeologických bádání. Tím by i k vybudování Stanu setkávání a Archy úmluvy došlo mnohem později.

Pobyt Izraele na poušti začíná podle Pentateuchu ihned po odchodu z Egypta a končí o čtyřicet let později. Tehdy vstoupil lid Izraele do zaslíbené země. Badatel Noth soudí, že celé téma pobytu na poušti vzniklo po usazení izraelských kmenů v Kenaanu. Podle Notha je to pouze vyprávění nemající pevný základ, které mělo sloužit k tomu, aby byl překlenut časový úsek mezi odchodem z Egypta a příchodem do Kenaanu

Badatel Noth poukazuje na místní jména z Kádeše, která jsou v textu o pobytu na poušti uvedena. Kniha Numeri 13,26¹⁸ přímo Kádeš jmenuje. Podle tohoto badatele Izrael pobýval v Kádeši.

Někteří badatelé soudí, že byly v té době dvě velké skupiny Izraelců, jedna skupina byla na Sinaji a druhá skupina byla v Kádeši.

Jak je z názorů badatelů zřejmé, neexistuje mez nimi jednota ohledně pobytu Izraele na poušti, takže je dohady badatelů zahalen i Stan setkávání.

---

¹⁷ Ex 26,14: „Zhotovíš pro stan též příkrývku z beraních kůží zbarvených načerveno a navrch příkrývku z tachaších kůží.“

¹⁸ Nu 13,26: „Přišli konečně k Mojžíšovi a k Áronovi a k celé pospolitosti Izraelců na Káranskou poušť do Kádeše, podali jim a celé pospolitosti zprávu a ukázali jim ovoce té země.“

2.5 Oběti doby Soudců

Izraelské kmeny se začaly usazovat zhruba od roku 1200 př. Kr. – 1000 př. Kr.¹⁹ O tom hovoří kniha Jozue a kniha Soudců. Nástup do Zaslíbené země je spojován se jménem Jozuovým.

V době soudců nebyl Izrael ještě jednotný politicky, ale byl jednotný nábožensky. Byly to jen jednotlivé kmeny, které dohromady tvořily dvanáct kmenů izraelských, ale víra v jediného Boha Hospodina byla jejich společnou identitou.

Mezi knihou Jozue a knihou Soudců je patrný rozdíl. V knize Jozue vystupuje jediná hlavní postava v jednotlivých vyprávěních i v celé kompozici. V knize Soudců vystupuje větší množství rozdílných postav, mezi kterými není kontinuita. Ani kompozice knihy není jednotná. Kniha Soudců popisuje zmatek ve společnosti před začátkem království a snad je nejednotná kompozice knihy odrazem tohoto zmatku, (Sd 17,6)²⁰ a (Sd 21,25)²¹.

Kniha Jozue pojednává o době od Mojžíšovy smrti až po smrt Jozua. Líčí obsazování země izraelskými kmeny na západ od Jordánu, když vůdcem byl Jozue. Později líčí rozdělení země. V knize je dán důraz na to, že Izraelci dobyli celou zemi, ale v kapitole 23. se mluví o národech, které v Izraeli zůstaly a jsou duchovním nebezpečím pro Izrael. Badatelé se domnívají, že pouze území nejmenšího izraelského kmene Benjamin, kde byla megalitická svatyně v Gilgálu²², bylo dějištěm knihy Jozue, která předchází knize Soudců. Tak bylo to, co se na tomto území odehrávalo, považováno za děj na celém území Izraele.

Vstup izraelských kmenů do Kenaanu se děl spíše po částech, po etapách, i když podle Druhé knihy Mojžíšovy (Exodus) připomíná vstup spíše obrovský zástup v čele s Archou úmluvy.

Kniha Soudců naopak líčí příchod izraelských kmenů do Kenaanu jako postupný proces. Kenaanci nebyli ze země vyhnáni, na což kniha Soudců průběžně upozorňuje.

---

¹⁹ RENDTORFF Rolf: Hebrejská bible a dějiny. Úvod do starozákonní literatury, Praha: Vyšehrad 1996, 47: „Průběh obsazování země izraelskými kmeny se dá rekonstruovat jen hypoteticky a s velkými výhradami. Jasněji patrná jsou oproti tomu území jednotlivých kmenů. V podrobných popisech oblastí v Jz 13–19 se sice jedná o ideální, z části jen o teoretické údaje z různých dob. různé další texty je však buď potvrzují nebo doplňují či korigují.

²⁰ Sd 17,6. „V těch dnech neměli v Izraeli krále. Každý dělal, co uznal za vhodné.“

²¹ Sd 21,25: „V těch dnech neměli v Izraeli krále. Každý dělal, co uznal za správné.“

²² Joz 5,9 : „ Hospodin Jozuovi řekl: Dnes jsem od vás odvalil egyptskou potupu. Pojmenoval to místo Gilgál (to je odvalení); jmenuje se tak až dodnes.“

Dokonce Amorejci vytlačili kmen Dan, jeden ze dvanácti kmenů izraelských. Obsazování Kenaanu mělo více vln, nedocházelo k němu výlučně vojenskou cestou, ale svoji úlohu měly i smlouvy, infiltrace, smíšené sňatky.

Kenaanci měli pevný státní systém. Každé jejich město mělo svého krále. V knize Soudců je popsáno i několik neobsazených oblastí, které byly izraelskými kmeny obsazeny až v pozdější době. Archeologové prokázali, že nejdříve izraelské kmeny obsadily pohoří, odkud byly vedeny útoky proti opevněným kenaanským městům v nížině.

Izraelským kmenům se zprvu nepodařilo sestoupit do oblastí, kde byli Pelištejci. Etnický a geografický původ Pelištejců nebyl zcela objasněn. Zdá se, že přišli do Palestiny kolem roku 1200 př.Kr.. Zmiňuje se o nich faraon Ramesse III. (1198–1166 př. Kr.) v seznamu poražených mořských národů na stěně chrámu Madina Habwa. Tam jsou z profilu zobrazení, jak je pro egyptské malby typické. Jejich profily (tvary nosů) jsou řecké, nikoli semitské, nebyli zřejmě semitským národem. Usadili se v Palestině, kde se zmocnili kenaanských měst Gaza, Aškalon, Ašdód, Gat. Do Palestiny přinesli znalost tavení a zpracování železa. Tak získali technickou převahu.

Izraelci často opouštěli Hospodina, uctívali i jiné bohy, proto je Hospodin vydával do rukou nepřátel. Neposlušný Izrael doby Soudců je v kontrastu k poslušnosti Izraele doby Jozuovy.

V době Soudců sloužily kultu Izraele lokální svatyně. Centrální místo mezi svatyněmi měla ta svatyně, kde byla uložena Archa úmluvy.

Oběti popsané v knize Soudců sledují období mezi Jozuovou smrtí a vznikem království. Z Izraele se stál náboženský svaz dvanácti izraelských kmenů sdružených kolem Archy úmluvy. Nemají ještě krále. Kniha Soudců mluví o dvanácti soudcích, tolik bylo izraelských kmenů. Soudci byli Bohem vyvolení lidé, kteří byli poslání vysvobodit izraelské kmeny a nastolit vládu Hospodina. Byli to kmenoví náčelníci a vojenští vůdci, neboť části Izraele byly ohrožovány ze strany nepřátel. Tato doba byla dobou etnické migrace na Blízkém Východě. V té době přišli na západní pobřeží Pelištejci.

Izrael se začal s jinými národy mísit a mnozí Izraelité sloužili jiným bohům a zapomínali na Hospodina. Odpadnutí od Hospodina a provádění modloslužby bylo považováno za nejtěžší hřích.

Hospodin si vyvolil soudce Gedeona, který pocházel z rodu Menases, z města Ofra. Kmen Menases byl nejvíce z kmenů izraelských ohrožován Midjánci. Byli to kočovníci ze stepí mezi Egyptem a Sýrií, kteří loupili stáda a brali úrodu. Midjánci

poprvé v historii používali velbloudy jako jezdecká zvířata, což jim umožňovalo vydávat se na daleké cesty pouští. Izraelci ukřývali úrodu do jeskyní a jam, ale ukrýt stáda nebylo kam. Rostla bída, která Izraeli ukázala, že opustil Hospodina. Nejen, že Izrael nepřivedl Kenaance k víře v Hospodina, ale naopak přijímal kenaanské kultury.

V té době Hospodin poručil soudci Gedeonovi, který ale nikde v knize Soudců není neznám „soudce“, aby zbořil Baalův oltář, který patřil jeho otci. Měl zbořit i posvátný kůl vedle něho. Gedeon měl na příkaz Hospodinův vybudovat oltář Hospodinu, na něm měl obětovat býka jako celopal a použít měl dřevo ze zbořeného kůlu. Gedeon příkaz Hospodinův vyplnil. Oltář, kde obětoval, postavil ve volné přírodě, jak bylo dosud obvyklé. Některé oltáře zůstaly po pohanských kultech a bývaly používány, aby na nich bylo obětováno Hospodinu. Gedeonovo počínání můžeme hodnotit jako jasné skoncování s pohanským kultem a přimknutí se k Hospodinu. Jeho činnost byla omezena jen na kmen Menases, kde založil svatyni. Na území jeho rodu byly zřejmě dvě svatyně: Hospodinova a Baalova. Jinak nelze vysvětlit, proč se tam nacházel posvátný strom Hospodinův u posvátné skály a oltář s posvátným Baalovým kůlem současně. To dokumentuje tehdejší duchovní stav Izraele: Hospodin byl Bohem Izraele, ale lid se často uchýloval k polyteistickým kultům.

Lid Izraele se v zemi usadil, opustil nomádský způsob života, začal budovat první svatyně. Přejít od nomádského způsobu života k usedlému způsobu života byl příčinou hluboké přeměny ekonomické i sociální. V Izraeli pak žil lid zemědělský a lid městský, i když malé skupiny pastevců kočovaly z důvodu obživy svých stád. Jednalo se jen o malé skupiny kočovníků, žijících v symbióze se zemědělským a městským obyvatelstvem.

Na celém území země začaly být budovány lokální svatyně. Na severu v Šekemu, centru svazu dvanácti kmenů izraelských a pak prvním královském izraelském městě. Uskutečnily se zde archeologické vykopávky, na jejichž základě existuje domněnka, že v pozdní době bronzové nebylo město dobyté a zničeno, ale že kmen Menases převzal město pokojnou cestou. Archeologové objevili Baalův chrám z pozdní doby bronzové. Pod ním byl chrám ze střední doby bronzové (dobu bronzovou datujeme 2000 př. Kr. – 800 př. Kr.). Domnívají se, že objevený chrám mohou s jistotou ztotožnit s biblickým Baalovým chrámem z knihy Soudců. Východně od svatyně byl obětní oltář, nedaleko byla *macceba*, opodál další *macceba*. Existence všech zmíněných kultických staveb je archeologicky doložena. To dokumentuje skutečnost, že nové svatyně byly zakládány i na základech starších svatyní sloužících polyteistickým kultům. Další svatyně byly postaveny v Bet-Elu, Sichemu, Šilo, Danu.

V Bet-Elu archeologicky doložené stopy osídlení z rané a střední doby bronzové potvrzují, že místo existovalo v době Abrahamově. Je to důležité místo v příběhu o Jákobovi, který tam postavil *maccebu*. Neznamená to, že postavil Bet-Elskou svatyni, který byla postavena dříve. Bůh Bet-Elu byl jiné povahy než Bůh otců, kterého uctívali praotcové. Jeho jméno se skládalo ze substantiva El a jména člověka, kterému se zjevil : Bůh Abrahamův, Bůh Izákův, Bůh Jákobův, jak je uvedeno ve Druhé knize Mojžíšově (Ex 3,6)²³.

Sichem bylo původně kenaanské město se svatyní, ve které se provozovaly polyteistické kultury. Později to bylo hlavní město Izraelského království s novou svatyní. Město bylo zbořeno Asyřany v 8. století př. Kr..

V Šilu byla svatyně zbořena Pelištejci, kteří krátce po roce 1200 př. Kr. přišli do Palestiny.

V Danu, kde byla postavena nová svatyně, bylo archeologicky zjištěno starší posvátné návrší. V knize Soudců je uvedeno, jak si kmen Dan hledal nové sídliště, protože ho utiskovali Pelištejci. Kmen Dan dobyl město Lajiš na spojnici mezi fénickou oblastí a Damaškem a nazval město jménem svého kmene Dan. Došlo k tomu v pozdní době bronzové. Archeologové našli stopy po zničení města Abímelekem. Archeologickou zprávou lze spojit se zprávou biblickou, jak o tom vypovídá kniha Soudců (Sd 18). Z obojího vyplývá, že osídlení Danu končí v 8. století př. Kr..

Tehdy docházelo k postupnému sepisování kultických předpisů, které již byly stanoveny, ale zprvu se předávaly ústně. Potřeba písemného záznamu vznikla proto, že by některé motivy mohly vejít v zapomnění a také proto, že spolu s centralizací kultu bylo třeba dřívější roztržitou praxi sjednotit. K centralizaci kultu docházelo v době královské, k vyvrcholení došlo v souvislosti s vybudováním chrámu v Jeruzalémě později a to roku 960 př. Kr. králem Šalomounem. Po té byly svatyně na celém území zrušeny a byla v nich zakázána bohoslužba, protože nepřispívaly k centralizaci kultu. Dodržováním kultických předpisů se měl lid Izraele odlišovat od ostatních národů. Nešlo ale jen o formální dodržování kultických předpisů, ale hlavně o podřizování života jedinému Bohu Hospodinu.

Po zboření Šalomounova chrámu Babyloňany roku 587–576 př. Kr. a po návratu izraelské elity z babylonského exilu byl chrám znovu vybudován v letech 520–515 př. Kr.. Zde došlo do značné míry k poexilní projekci kultu, který byl praktikován v tomto druhém chrámu, do Stanu setkávání. Lze to pochopit a vysvětlit takto: lid byl veden

---

²³ Ex 3,6: „Já jsem Bůh tvého otce, Bůh Abrahamův, Bůh Izákův a Bůh Jákobův, Mojžíš si zakryl tvář, neboť se bál na Boha pohledět.“

touhou dokázat, že to, co platí nyní ve druhém chrámu, platilo i ve Stanu setkávání a tedy tento kult a tato praxe sahá až k samotnému Mojžíšovi a tím více je posvátná a závazná.

3. Kenaanské polyteistické kultury

3.1 Bohové Elovského typu

Bohové Kenaanu byli jednak bohové Elovského typu, tedy nadpřírodní bohové. Dále to byli bohové Baalovského typu, tedy bohové přírodní.

El²⁴ byl vládcem všech bohů. Charakteristický byl jeho klid, se kterým všechno snášel a nakonec řídil. Jeho manželka Ašera byla pramatkou bohů. Nejstarší doklady o ní byly z Mezopotámie. Jméno Ašera označovalo tuto bohyni, ale i kultický objekt a to dřevěný kůl, který ji znázorňoval a který je uváděn ve Starém zákonu. El přebýval ve středu kosmu. Byl počátkem bytí a mytickým způsobem vyjadřoval transcendenci.

Pro bohy Elovského typu bylo charakteristické, že neměli takřka žádný vztah k přírodě, jejich vztah k přírodě byl redukován na stvořitelický úkon. Jejich rodinný život nebyl zjistitelný, zpravidla bylo zřejmé jen jméno manželky boha. Tento typ bohů si zachovával odstup od lidí, zachovávali řád světa, který neměnili.

3.2 Bohové Baalovského typu

Pro bohy Baalovského typu bylo charakteristické sepětí s přírodou. Baalova plodivá síla přinášela hojnost a bohatou úrodu. Baal byl syn Elův. Jeho manželkou byla bohyně Aštarta. Slovo Ba'al znamená v překladu z kenaanštiny pán nebo manžel. Kromě něho ale existovala celá řada dalších přírodních. Bohů a bohyň, kteří dokonce měli svoje služebníky a posly.

---

²⁴ HELLER Jan: Starověká náboženství. Náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu, Praha: Kalich 1978, 267: „Bůh El je v Kenánském (ugaritském) panteonu vládcem a otcem bohů: stojí v čele panteonu. Jeho název je ve všech semitských jazycích zároveň běžný druhový název, tedy apelativum „bůh“. Není proto snadné rozpoznat, zvláště v teoforních jménech, zda-li je tu El jméno vlastní nebo obecné. Vyskytuje se i v Mezopotámii (v seznamu bohů ze Šuruppaku-El Fára 2500 př. Kr., na tabulkách z Ur z téže doby a na obeliscích krále Maništušu – první půle 23. století př. Kr.), a to zřejmě jako jméno vlastní. Z toho je jasné, že to nebyl Bůh jen Západosemitů, nýbrž že patřil do prasemitského panteonu.“

Náboženství Kanaanu ve starších dobách mělo charakter polydémonismu. Jednotlivým démonům bývala zasvěcena jednotlivá božiště. Později se vyvinul polyteismus a místní démon určitého božiště splynul s Baalem. Najít starší předizraelskou vrstvu kultu je velice složité, protože všechno bylo překryto pozdějšími vrstvami. Ale jako červená nit jde Starým zákonem informace, že Izrael proti Baalovi a polyteismu neustále bojoval. Bylo tomu tak proto, že Baalův kult a polyteismus byly u původního obyvatelstva Kanaanu silně zakořeněné a stejně tak i u okolních národů, odkud pronikaly do Izraele.

Kenaanské polyteistické kultury byly provozovány ve volné přírodě na posvátných místech, na božištích pod širým nebem, protože Kenaanci měli úzký vztah k přírodě. Ve městech byly kultury provozovány ve svatyních, ale svatyně nebyly tím nejpodstatnějším, jako tomu bylo v Egyptě nebo v Mezopotámii.

Na každém posvátném místě kromě oltáře byla *macceba*, což byl mužský symbol. Pak tam byl posvátný kůl Ašera jako ženský symbol. Název byl odvozen od jména bohyně Ašery, pramatky bohů a manželky Elovy. Býval tam i posvátný strom a pramen. Stromem byl většinou kmen s osekávanými větvemi, kam se zavěšovaly votivní dary. Když strom odumřel, sloužil dál. Strom byl nejvýznačnějším projevem vegetativního života.

Za posvátná pokládali Kenaanci i jiná místa, tedy pole, vinice, studánky. Tato místa označovali zpravidla nápadnými kameny.

Svatyně ve městech obvykle Kenaanci nazývali „dům“ a dále následovalo jméno boha, jemuž byla svatyně zasvěcena. Svatyně vždy stávala ve středu města na posvátném okrsku, obklopená nádvořími a budovami, které ke svatyni patřily.

Architektonicky se vyskytovalo několik typů svatyní. Starší svatyně měly vchod v delší stěně, novější svatyně konce doby bronzové měly vchod v kratší stěně. Tento typ se rozvíjel a byl členěn do tří částí. Předsíně, svatyně a velesvatyně. Příkladem tohoto typu byla svatyně v Lakíši.

Zápalné oběti se konaly venku na oltáři před svatyní. Zvířata se buď obětovala celá, nebo se z nich jedlo. Kenaanci obětovali i zvířata, která lid Izraele obětovat nesměl, neboť z jeho pohledu byla kulticky nečistá, například vepř a králík. V Izraeli byla některá zvířata označena za kulticky nečistá a nesměla se obětovat zřejmě proto, aby se lid Izraele nepodílel na obětování společně s Kenaanci.

Ale skot byl společným zvířetem pro Izrael i pro Kenaan, takže některé oběti měly dvojnásobný charakter, jak je zřejmé z 1 Král 18,24.²⁵ Ve svatyni bývaly božstvu předkládány pokrmy, na vnitřním oltáři se tam konala oběť kadidlem. Kenaanci obětovali také med a víno, což bylo v Izraeli nepřipustné. Úkony obětování jak je známe ze Starého zákona mívaly v Kenaanu svoji obdobu.

Kněží měli jako hlavní znak zachování kultické čistoty. Ve svatyni pracovaly další osoby, které dbaly na to, aby se kněží mohli vyhnout všemu, co by je mohlo kulticky znečistit. Velekněz zřejmě v rituálu zastupoval krále. Ve svatyni působili věštcí, kteří se dostávali do extatických stavů a tehdy věštili. Kněží věštili z úkazů na obloze a z vyvrhnutých vnitřností zvířat. Také tam působili chrámoví otroci. Kromě toho tam byli zpěváci a hudebníci. V Orientu hudba vždy kult doprovázela. Hudbě se připisoval magický účinek a byla považována za produkt bohů.

Ve svatyni docházelo k chrámové prostituci. Dokládá to Starý zákon, který tento jev odsuzuje. Jednak tam docházelo k rituálu „svatého sňatku“, kdy král tvořil pár s kněžkou. Krále mohl zastupovat velekněz. Dále docházelo k orgiím lidu v okolí chrámu. Tyto rituály byly v kenaanském myšlení zcela vzdáleny lascivnosti. Pro Kenaance byly posvátné, protože sloužily k uvolňování posvátných sil života a plodnosti a měly magickým způsobem přimět boha k zajištění úrody. Kult měl za cíl pomocí imitativní magie pohnout božstvo k plodnosti. Touto cestou se lidé snažili dostat se do sféry boha.

Etickou normu v Kenaanu nenajdeme. V Egyptě to byla Maat, „pravda“. V Mezopotámii to byl Me, „řád“. V Kenaanu bylo etické takové jednání, které rozhojňovalo plodnost a úrodu. V Egyptě bývaly záplavy z řeky Nil, Mezopotámie měla vybudovaný zavlažovací systém, zatímco Kenaanci se stále obávali sucha. Proto byl jejich nejuctívanejším bohem bůh bouřky a deště Baal, na kterého se snažili všemi prostředky včetně imitativní magie působit.

To, co Kenaanci považovali za zajišťování plodnosti a úrody, bylo ve Starém zákonu chápáno jako nemorální. Takřka z celého Leviticu je vidět snaha se od Kenaanu a jeho kultu zřetelně odlišit. Mnoho zákazů ve Starém zákonu vzniklo proto, aby se tak mohlo čelit zcela konkrétním projevům kenaanského kultu.

Dodnes ovlivňuje představy o kenaanské etice Starý zákon, který je bohatým pramenem k poznání kenaanského kultu tím, jak se proti němu vymezoval a stavěl.

---

²⁵ 1 Král 18,24: „Vzývejte pak jména svých bohů a já budu vzývat jméno Hospodinovo. Bůh, který odpoví ohněm, ten je Bůh.“

Víra Izraele neznala magii. Hospodina nebylo možné magií manipulovat, protože Hospodin je svrchovaný. Bohově Kenaanu nebyli svrchovaní jako Hospodin, Bůh Izraele. Proto jimi bylo možné manipulovat za pomoci magie.

Izraelské oběti byly oproti tomu především oběti smíření, byly tedy prosbou za odpuštění. Byly obdobou modlitby. Ve Starém zákonu existovalo požehnání v souvislosti s plozením, bylo to ale chápáno jako plnění Hospodinova příkazu. Nebylo to ovlivňování Boha magií, která v Izraeli nebyla dovolena. Tak Starý zákon uvedl do života morální kategorie, skrze které došlo ke zjemnění a zduchovnění.

Celá řada zvyků Izraele ale byla od Kenaanu převzata. Izrael přijal od Kenaanců mnoho, když se v jejich zemi usadil. Sem patřilo pojetí spravedlnosti a božské odplaty, pojetí soužití v rodině, zásady sociální pomoci, kdy byly zmírňovány sociální rozdíly, takže i otroci mohli poměrně snesitelně žít. Sem patřilo i slavení svátků a slavností, které v Izraeli stejně jako v Kenaanu souvisely se zemědělským rokem.

V Kenaanu bylo kolem roku 1500 př. Kr. vynalezeno hláskové písmo. Izrael převzal od Kenaanu také toto písmo. Stalo se obrovským zjednodušením oproti egyptskému písmu obrázkovému nebo babylonskému písmu slabičnému. Vývoj kenaanského, respektive hebrejského písma doložila archeologie. Byly objeveny mimobiblické texty na kamenných deskách, obeliscích, tabulkách, ale i na pergamenu a papyru.

Slavnosti, které Kenaanci slavili, souvisely s úrodou a byly ve vztahu k zemědělskému roku. Souvisely s rozdělením roku na období vegetačního klidu a extrémního sucha a na období růstu, kdy prší. Oslavovala se podzimní rovnodennost a sklizeň vína. Jarní slavnosti souvisely se sklizní obilí, slavil se začátek a konec žní. Izrael přijal svátky související se zemědělským rokem za své.

Král byl v Kenaanu sice posvátný a měl závažnou úlohu v kultu, ale stát sakralizovaný nebyl. Proto měli obyvatelé Kenaanu poměrně velkou svobodu. V Izraeli kněžství nebylo povolání, ale úřad.

4. Oběti v Jeruzalémském chrámu

4.1 Chrám

Chrám v Jeruzalémě nechal postavit král Šalomoun. Stavěl jej podle První knihy královské sedm let (1 Král 6,38).²⁶ Stavba probíhala od čtvrtého do jedenáctého roku jeho vlády. Chrám byl založen ve čtvrtém roce v měsíci zivu, jak říká 1 Král 6,37.²⁷ Šalomoun začal budovat Hospodinův dům v Jeruzalémě na hoře Mórija, jak říká 2 Kron 3.

Badatelé jsou schopni jako počátek vlády krále Šalomouna stanovit rok 971 př. Kr.. Rok 926 př. Kr. je rokem Šalomounovy smrti. Je to první datum v Izraelských dějinách, které lze stanovit přesně. Události lze synchronizovat s událostmi mimo Izrael, čímž lze získat body pro absolutní chronologii.

Název Jeruzalém se objevuje již v egyptských „klatbových“ textech²⁸ z 21. až 19. století př. Kr.. Jeruzalém byl původně kenaanský městský stát. V čele byl král. Jeruzalém dobyl David kolem roku 997 př. Kr. a učinil jej svým královským městem, i když jeho poloha nebyla geograficky příznivá a byl daleko od všech důležitých cest. Král David také porazil Pelištejce.

Jeruzalém se rozprostíral na Sijónském pahorku ze tří stran izolovaném údolímí. Měl už na počátku svých dějin kenaanskou svatyni, možná dokonce i předkenaanskou, archeologicky doloženou. Král David tuto svatyni učinil jahvistickou. Do Jeruzaléma nechal přenést Archu úmluvy.

Chrám byl postaven za účelem sjednocení kultu a sjednocení národa Izraele. Svatyně, které dosud sloužily k praktikování jahvistického kultu po celém území byly zrušeny. Kdo by v nich přesto obětoval Hospodinu, vydával se trestu. Myšlenkou centralizace kultu do chrámu v Jeruzalémě se zabýval již král David, jak čteme ve,

---

²⁶ 1 Král 6,38: „V jedenáctém roce v měsíci búlu, což je osmý měsíc, král dům dokončil podle všech svých směrnic a pokynů. Stavěl jej sedm let.“

²⁷ 1 Král 6,37 : „Hospodinův dům byl založen ve čtvrtém roce v měsíci zivu.“

²⁸ Srov: VERNER Miroslav: Ilustrovaná encyklopedie Starého Egypta, in: VERNER Miroslav (a kol.): kladkové texty, Praha: Karolinum, 1997, 154–156: Jsou to jedny z nejstarších písemných památek. Našla se ostraka z období kolem roku 1900 př.Kr se zaklínacími texty, které kulticky proklínají města a krále. Tyto texty byly záměrně psány na hliněné nádoby, aby účinek prokletí mohl být zesílen rozbíjením těchto nádob.

Druhé knize Samuelově (2 Sam 7). V tomto textu je uvedený rozhovor Davidův s prorokem Nátanem. David si přál, aby se Hospodin natrvalo usídlil uprostřed svého lidu, ale prorok Nátan Davida odradil. Proroci byli Boží mluvčí, kteří měli charisma odkrývat znamení doby. Sdělovali pravdu, kterou jim ukazoval Bůh. Podle proroka Nátana měl chrám v Jeruzalémě postavit až Davidův syn, protože král David prolil mnoho krve. Důvod, proč Hospodin nedovolil Davidovi postavit chrám, je uveden v 1 Kron 22,8²⁹. Za krále Davida dochází k centralizaci moci a k oslabování rodových struktur.

Král Šalomoun, který se stal králem nad celým Izraelem³⁰, chrám postavil a zasvětil jej Jahvemu. Zároveň rozšířil město Jeruzalém. Ze staveb, které nechal postavit král Šalomoun, se nic nezachovalo. Zachoval se pouze popis chrámu ve Starém zákonu v 1 Král 6. Přípravy krále Davida ke stavbě pro jeho syna líčí 1 Kron 22.

Kvádry na stavbu chrámu byly opracovány v místě těžby. Na místě stavby nebyla slyšet kladiva ani dláta, jak říká 1 Král 6,7³¹.

Podle tohoto popisu byl chrám pravoúhlý, šedesát loket dlouhý, dvacet loket široký, patnáct loket vysoký. V přepočtu na naše míry třicet metrů dlouhý, deset metrů široký, patnáct metrů vysoký. U pravé jeho stěny se po točitých schodech vystupovalo na ochoz a odtud na další ochoz výše umístěný. Chrám byl rozdělený na předsíň, chrámovou loď a velesvatyni.

Předsíň, hebrejsky **אֹלָמָה** (*ulám*), měla délku pět metrů. Vcházelo se do ní z nádvoří průčelím chrámu po schodišti.

Chrámová loď, hebrejsky **הֵיכָל** (*hékal*), byla dlouhá dvacet metrů. Byl v ní zlatý oltář, zlatý stůl na předkládání dvanácti chlebů a zlatý svícen. Toto zařízení bývalo ve Stanu setkávání.

Kadidlový oltář byl nutnou součástí vybavení chrámu. Nacházel se na rozdíl od obětního oltáře uvnitř chrámu. Byl z akáciového dřeva potažený zlatem. Kadidlová oběť byla na tomto oltáři přinášena veleknězem dvakrát denně, ráno a večer a měla adorační charakter. Kadidlový oltář se nikdy nesměl použít pro jiný druh oběti. Pouze bylo možné jej kulticky očistit krví smírčí oběti za hřích. Velekněz jedenkrát ročně pomazal rohy kadidlového oltáře krví smírčí oběti v Den smíření, kdy se obětovaly smírčí oběti a tento svátek se stal hlavním svátkem Izraele. Rohy oltáře měly charakter útočiště.

---

²⁹ 1 Kron 22,8: „Stalo se však ke mně slovo Hospodinovo. Prolil jsi mnoho krve, vedl jsi velké války. Nebudeš budovat dům pro mé jméno, protože jsi na zemi přede mnou prolil mnoho krve.“

³⁰ 1 Král 4,1 : „,Tak byl král Šalomoun králem nad celým Izraelem.“

³¹ 1 Král 6,7: „Když byl dům budován, budovali jej z kamene opracovaného již v lomu. V domě nebylo při budování slyšet kladivo ani dláto, vůbec žádné železné nástroje.“

Vonné látky, které tvořily kadidlo, vydávaly vůni, která měla adorační účinek. Nebylo tedy cílem Boha si naklonit, jako si nakláněli božstva polyteistické kultury. Kadidlo bylo egyptského původu.

Stůl na předkládané chleby byl také zhotovený z akáciového dřeva a byl obložený zlatem. Ke stolu patřilo i nádobí sloužící obětem oleje a vína a vykuřování. Na stůl byl pravidelně předkládán před Boží tvář posvátný chléb. Tento chléb se předkládal ve dvou řadách po šesti kusech, tedy dvanáct chlebů z vděčnosti dvanácti kmenů izraelských.

Svícen byl sedmiramenný a byl zhotovený z jednoho kusu zlata. Každého večera byl rozsvěcován a ráno zase zhasínán. Proč byl svícen sedmiramenný nevíme. Někteří badatelé soudí, že sedm ramen znamenalo sedm planet. Svícen měl služebnou funkci, tedy osvětlovat prostor svatyně v noci. Světlo připomínalo neustálou Boží přítomnost.

Velesvatyně, hebrejsky דְּבִיר (débír), byla dlouhá deset metrů. Stejně tak byla široká a vysoká. Byla tedy ve tvaru krychle, protože čtverec nebo krychle symbolizovaly dokonalost. Položená byla výše než ostatní prostory chrámu a vystupovalo se do ní po schodišti ze svatyně. Její stěny byly obloženy zlatem.

Byla v ní uložena Archa úmluvy, která byla zhotovená z akáciového dřeva a její stěny byly zvenčí i zevnitř obloženy zlatem. Byla opatřena příkrovem. Uvnitř nebylo nic jiného než dvě kamenné desky s vepsaným Zákonem, které tam uložil Mojžíš.

Před Archou úmluvy byl oltář z cedrového dřeva obložený zlatem. Byly tam také sochy dvou cherubů z olivového dřeva vysoké pět metrů. Křídla Cherubů se navzájem dotýkala. Sochy byly obloženy zlatem. Cherubové mohli být znázorněni, protože se nejednalo o znázornění Boha. Střežili přístup do nepřístupného okrsku, který byl posvátný. Připomínali Hospodinovu svatost, ke které se člověk nemůže přiblížit.

Do velesvatyně měl přístup jen velekněz jednou za rok vždy desátého dne sedmého měsíce na Den smíření. Tehdy pokropil krví obětovaného zvířete příkrov Archy úmluvy a také prostor před ní. Ve velesvatyni byla tma, protože Hospodin je tajemství.

Vchod do chrámu měl dveře z olivového dřeva. Stěny chrámu byly uvnitř obloženy cedrovým dřevem, na podlaze byly desky z cypřišového dřeva. Střecha chrámu byla plochá, protože v této oblasti takřka nepršelo.

Kolem chrámu byly přistavěny místnosti kněží, místnosti chrámového pokladu a zásobárny. Postupně byl vytvořen velký chrámový poklad. Okolo nádvoří, které bylo vydlážděné kamennými dlaždicemi, bylo zastřešené sloupořadí jako úkryt před

prudkým sluncem. Nádvoří bylo obdélníkového půdorysu. V převodu na naše míry bylo dlouhé padesát metrů a široké dvacet pět metrů.

Z vnějšího nádvoří pro lid, které bylo rozdělené na nádvoří mužů a na nádvoří žen, bylo možné vejít branou do vnitřního nádvoří pro kněze. Tam byl obětní oltář deset metrů dlouhý a pět metrů vysoký, kamenný, obložený mědí. Byl opatřený roštem, na který se pokládaly oběti určené ke spálení. Vystupovalo se k němu po schodišti umístěném v nakloněné rovině.

Mezi chrámem a oltářem byla velká nádrž v podobě květu lilie z bronzu. Měřila v průměru pět metrů. Její stěna byla silná jako dlaň. Pod okrajem byla ozdobená odlitým věncovím. Nádrž drželo dvanáct soch býků rozdělených do skupin podle čtyř světových stran, ke kterým býci hleděli. Tato nádrž sloužila na omývání kněží.

Před chrámem bylo deset nádrží na omývání obětí určených jako oběti zápalné, z toho pět nádrží bylo vpravo a pět nádrží bylo vlevo.

Před průčelím chrámu byly dva sloupy z bronzu na podstavcích. Každý sloup byl vysoký 9 metrů. Na vrcholech sloupů byly nasazeny bronzové hlavice s ozdobami. Obě hlavice byly zakončeny liliemi. Pravý sloup se jmenoval Jakín. Bylo to jméno předka Bat-šeby, manželky krále Davida. Levý sloup se jmenoval Boaz, což bylo jméno Davidova předka, který byl manželem Rút. Jejich syn Obéd byl otcem Jišaje, otce Davida.

Vybavení svatyně mělo být zhotoveno podle pokynů, které dal Hospodin Mojžíšovi na Sinaji. V chrámu bylo vidět blahobyť, protože král Šalomoun patřil v tehdejší Orientu k nejbohatším králům. Vnesl také do chrámu dary svého otce krále Davida.

Existuje názor, že chrám v Jeruzalémě byl postaven podle syrského vzoru chrámu v Bet-šanu východně od Antiochie. Chrám v Jeruzalémě nelze ale archeologicky prokázat, protože nic se nedochovalo. Veškeré informace, které tedy máme o tom, jak chrám vypadal, jsou uvedeny pouze ve Starém zákonu v 1 Král 6.

4.2 Kněží

O kněžích a levitech pojednává kniha Leviticus a 1 Kron. Ke kněžské službě Hospodin povolal Árona z rodu Levi a jeho prvorozené syny.³² Áron byl mluvčím Mojžíšovým, jak uvádí Exodus (Ex 28,1). Kněžství bylo dědičné v rodu Levi z otce na prvorozeného syna. Ostatní mužští potomci z kmene Levi byli určeni jako pomocníci kněžím, levité.

Kněz, hebrejsky כֹּהֵן (*kohen*) měl poslání přinášet oběti Hospodinovi, zjišťovat Boží vůli, vést svěcení svátků. Kněžskými povinnostmi bylo také zapalovat kadidlo na oltáři, zapalovat světla, dolévat olej z rozdrčených oliv, udržovat posvátný oheň na oltáři na nádvoří. Oheň byl symbolem světla, protože Bůh je světlo, které proráží temnotu. Kněží také vynášeli každé ráno popel ze spálených obětí na určené místo za táborem. Směli jíst posvátné chleby předkládané ve svatyni a měněné každou sobotu. Když sloužili v chrámu, nesměli pít víno, nesměli mít manželský styk a nesměli se dotknout mrtvého.

Kněžími směli být jen muži z kmene Levi, Áronovi potomci. Kněžími se stávali i lékaři a soudci.

Žádný kněz se nesměl oženit s vdovou nebo s propuštěnou ženou. Směl se oženit jedině se svobodnou izraelskou dívkou nebo s vdovou po jiném knězi. Nesměl mít tělesnou vadu, protože Bůh je Stvořitel neporušeného fyzického světa.

Kněží původně sloužili na posvátných místech. Když byl kult soustředěn do jediného chrámu v Jeruzalémě, stali se součástí tohoto chrámu. Před vybudováním chrámu byli strážci Archy úmluvy.

Kněží byli spojeni s chrámem. Tím byli odděleni v místě svatosti. Podle toho se museli chovat. Kniha Leviticus podává informaci o teologii kněžství ve Starém zákonu: kněží, protože svůj život prožívali v Boží přítomnosti, museli být i oni svatí; za svoje chování měli zodpovědnost. Kněžství jako služba Hospodinu nebylo v Izraeli povoláním, ale úřadem. Kněží byli chápáni jako zástupci lidu před Hospodinem.

I kněžská roucha byla roucha svatá a kněží si je směli oblékat výhradně k bohoslužbě. Ale byl to Bůh, kdo oblékal hříšného člověka, aby před Boha mohl předstoupit. Kněží tak byli odděleni od lidu a od všeho kulticky nečistého. Hlavními

---

³² VAUX Roland de: *Ancient Izrael. Its Life and Institutions*, London: Karton, Longman & Todd Ltd, 1994, 361: „No – Levitical priests. In the period of the Judges and ad the beginnig of the monarchy, not all priests were *levites*. – V době soudců a na začátku království nebyli všichni kněží z rodu Levi.”

částmi kněžského roucha jsou plášť, suknice, nárameník, náprsník, šerpa a turban. Jako materiál bylo použito plátno ozdobené zlatem, purpurem a karmínem.

Plášť byl zhotoven z jednoho kusu látky s otvorem pro hlavu. Byl jednobarevný, purpurově fialový. Na dolním okraji pláště byla našita látková granátová jablíčka a zlaté zvonečky. Zvuk zvonečků měl kněze ochránit před silou démonů.

Suknice byla z jemného plátna, pod ní byly lněné spodky.

Nárameník se skládal ze dvou pestrých částí, kdy jedna část přikrývala prsa a druhá část přikrývala záda.

V náprsníku byly uloženy dva losy, za pomoci kterých byla určována Boží vůle. Na náprsníku bylo ve čtyřech řadách dvanáct drahokamů, do nichž byla vyryta jména dvanácti kmenů izraelských, do každého drahokamu jedno jméno.

Šerpa byla znakem kněžského úřadu. Byla pestrobarevná, dlouhá třicet dva loktů, tedy, převedeno na naše míry, neuvěřitelných šestnáct metrů, takže ji bylo nutné několikrát obtočit kolem těla.

Turban byl zhotoven z jemného plátna, byl k němu připevněn zlatý květ a žádný kněz nesměl vykonávat své funkce bez turbanu, tedy s odkrytou hlavou.

Nikde ve Starém zákonu se nezachovala informace, jak byli obutí kněží, když sloužili v chrámu. Znamená to, že tedy byli bosí, protože nejsou pány, ale služebníky Hospodina, který je Pánem.

Kněží byli uváděni v úřad příslušným obřadem. Nejprve byli očišťováni a to obětováním. Nejprve kněz obětoval býka a potom dva berany. Krví první a druhé oběti byl očištěn oltář. Krví třetí oběti byl pomazán knězi lalok pravého ucha, palec pravé ruky a palec pravé nohy. K tomu, aby kněz mohl sloužit v chrámu, potřeboval uši, ruce a nohy, ale k starozákonní bohoslužbě nepatřilo kázání, proto knězi nebyla krví pomazána ústa. Pravá strana v Orientu znamenala stranu přinášející štěstí. Celý obřad trval sedm dní. Závěrem obřadu kněží společně jedli maso z obětí a obětovaný chleba z obětí přídatných.

Velekněz byl vysvěcen zvláštním obřadem. Sám mohl kdykoli konat posvátné obřady. Sám mohl mít bohoslužbu o slavnostech. Jako jediný směl jedenkrát do roka vstoupit do velesvatyně v Den smíření.

Prvního kněze Árona posvětil Mojžiš. Áron a jeho synové a levité mají svatost odvozenou a získanou, nikoli vrozenou. Kněží v Izraeli jsou v první řadě lidé mající hříchy jako ostatní lidé a jako takoví zastupují lid před Bohem. Kněžství je v Izraeli úřad. Zástupci Boha před lidmi jsou v Izraeli proroci.

Pokud se týká levitů³³, ti zabíjeli a stahovali obětovaná zvířata, zachycovali do nádob jejich krev, pekli chleby předkládané každou sobotu ve svatyni, zpívali a hráli při bohoslužbě. Hudba při bohoslužbě jako všude při kultických slavnostech v Orientu měla velký význam.

1 Kron 23 říká o lévijcích toto: Když král David ustanovil za krále svého syna Šalamouna, lévijců bylo třicet osm tisíc. Museli být starší než třicet let. Dvacet čtyři tisíc jich bylo pověřeno dohledem nad chrámem Hospodinovým, šest tisíc jich bylo správci a soudci, čtyři tisíce jich bylo vrátnými a čtyři tisíce hudebníky.

Král David je rozdělil do tří tříd. Také zahrnul do seznamu lévijce již od dvaceti let věku.

4.3 Druhy obětí

Do chrámu byly přinášeny oběti a jejich obětování byla nejpodstatnější část bohoslužeb. Přinášením obětí Bůh nic nezískával. Byly důležité pro člověka, protože vyjadřovaly pokoru. Podstatou oběti byl vnitřní postoj člověka. Člověk, který přinášel oběť, vyjadřoval touhu dát Bohu sebe sama.

K oběti bylo nutné přistupovat tak vážně a pokorně, jako to učinil praotec Abraham. Jinak hrozilo nebezpečí vykonat jen obřad bez účasti srdce. Proroci toto nebezpečí znali, proto před ním varovali. Také mnohokrát upozorňovali na to, že obětující se zaměřují na vnější obřady, nikoli na zduchovnění a pochopení smyslu oběti a vnitřního obsahu. Proroci dávali důraz na úmysl srdce. Upozorňovali, že jinak je oběť jen prázdné gesto. Podstatou oběti byl vnitřní postoj.

Izrael byl vyvolen k tomu, aby se s Bohem setkával nejen při kultovních úkonech, ale aby celý jeho život byl bohoslužbou. Izrael měl zachovávat předpisy, vzdávat díky a chválu Hospodinu a sdělovat mu prosby. V Izraeli byl jeden Bůh, tedy tam byl jen jeden chrám.

---

³³ BIČ Miloš (a kol.): Výklady ke Starému zákonu. Díl I. Zákon (Genesis – Deuteronomium), Praha: Kalich 1991, 411: „Uvádí se počet lévijců od třiceti do padesáti let, kteří jsou schopni vykonávat kultické služby ve svatyni. Tato služba předpokládala bojovou pohotovost pro Hospodina a je označena stejným výrazem jako vojenská služba. Schopnost k službě ve svatyni vyžadovala věk o deset let vyšší než k službě vojenské, také Ježíš začínal svou veřejnou činnost ve třiceti letech.“

Izraelský kult měl tři části: místo pro bohoslužbu, kněžství a oběť. Oběti Starého zákona byly předobrazem oběti Ježíše Krista, která je v Novém zákonu stále zpřítomňována na oltáři při mši svaté.

O obětních a obřadních rádech pojednává Třetí kniha Mojžíšova (Leviticus). Texty shromážděné v knize Leviticus jsou různého druhu a původu. Veškerý materiál shromážděný v Leviticu pochází z redakce kněžského pramene P. Textový materiál byl shrnut v tento jeden celek, aby bylo uvedeno celé zákonodárství Izraele. Byla snaha ukázat veškeré tyto zákony jako zákony vydané Hospodinem Mojžíšovi na Sinaji. Tak jim bylo dodáno ještě více vážnosti a staly se pro lid Izraele navždy závaznými. Obětní a obřadní řady byly vydány lidu Izraele Hospodinem prostřednictvím Mojžíšovým, byly tedy posvátné.

Leviticus má narativní ráz, přestože obsahuje zákony.³⁴ Kniha má kněze i laiky informovat, jak je nutné se chovat, aby to bylo správné. Obsahem knihy Leviticus jsou téměř výhradně zákony a předpisy, týkající se kultu. Hlavním cílem knihy Leviticus je objasnit kultickou čistotu.

Stěžejní zvěstí knihy Leviticus je, že Bůh je svatý, je přítomen ve své svatosti. Proto i jeho lid, se kterým On uzavřel Smlouvu, hebrejsky בְּרִיתָא (*brit*), má být svatý, protože svatý je Bůh. Ale ti, kteří nejsou poskvrněni hříchem, kteří hříchem neurážejí Boha, ti mají možnost být Bohu nablízku. Přesto poznání Boží podstaty je nedosažitelné.

Strukturálně je Leviticus rozčleněn takto:

- a. Předpisy o obětech
- b. Kněžské řady
- c. Předpisy o čistém a nečistém
- d. Kodex svatosti
- e. Dodatek – směrnice pro sliby a dary

---

³⁴ DILLARD Raymond B.: Úvod do Starého zákona, Praha: Návrat domů 2003, 65: „Kniha Leviticus se v církvi často pokládá za nepříliš podnětnou pro současnost. V oněch několika případech, kdy je považována za významnou, se uplatňuje alegorický výklad k „překlenutí propasti“ mezi dobou Starého zákona a dneškem. Podrobnějším studium jejího obsahu však odhalí její bohatý přínos pro naše chápání Boha a dějiny spásy, aniž bychom se museli uchýlovat k alegorii.“

Leviticus 1–7 je sbírkou obětních předpisů. Dělí se na obětní rituály (Lv 1-5), prováděcí předpisy a pokyny pro kněze. Odrážejí se zde různé etapy vývoje kultu. Další skupinu textů tvoří předpisy o čistotě (Lv 11-16). Jsou zde kapitoly o čistých a nečistých zvířatech, o očištění ženy po porodu, o malomocenství a nemocech, o nečistotě z důvodů tělesných výtoků. Tyto poslední uvedené kapitoly zřejmě původně tvořily samostatnou sbírku.

Kapitoly Leviticu (Lv 17-26) jsou pojmenovány jako Zákon svatosti. V Zákonu svatosti není příliš obsažen vnitřní řád. Proto někteří badatelé uvádějí, že text není samostatnou sbírkou. Kapitoly Leviticu (Lv 17–20) pojednávají o kultickém znečištění, které nelze odstranit. Za porušení předpisů hrozí vyobcování ze společnosti, což se prakticky rovnalo smrti. K nenapravitelnému znečištění došlo požitím krve a porušením obětních předpisů, nedovoleným pohlavním stykem a hrdelním zločinem.

Leviticus (Lv 23-25) obsahuje ustanovení pro slavení dne odpočinku a kalendářní předpisy, obětní kalendář, předpisy o svícnu v chrámu a předkládaných chlebech v chrámu, předpisy o roce odpočinutí a také o Milostivém létě, které bylo jednou za padesát let.

Leviticus (Lv 27) podává závěr k celému vydání Zákona na Sinaji. Ozývají se formulace ze starších textů kněžského pramene P.

Kultická ustanovení obsahuje i Čtvrtá kniha Mojžíšova (Numeri). Doplnuje Leviticus, pokud se týká podílu z obětí za vinu, kdy tento podíl připadá kněžím. Heslo čistota je základním postulátem knihy Numeri. Osoby kulticky nečisté musely být například vyloučeny z tábora, kde probíhalo sčítání lidu, jak o tom pojednává kniha Numeri (Nu 1–4).

V izraelské kultické praxi byl kladen důraz nejen na kultickou čistotu, ale také na oběti – obětování bylo nejpodstatnější částí bohoslužeb. Obětní dar všeobecně má hebrejský název קָרְבַּן (*qarban*), od kořene slovesa קָרַב (obětovat).

Zápalná oběť zaujímala první místo v chrámové praxi. Obětovat celopal bylo nejvýznamnější povinností kněze.

Celý Leviticus je připisován prameni P. Je to nejmladší pramen, a to kněžský. Kritičtí badatelé si kladou otázku, v jakém rozsahu pramen P použil starší prameny. Lv 17–27 je příkladem staršího pramene zakomponovaného do pramene P. Je to „Zákon svatosti“, jehož hlavním tématem je svatost lidu. Badatelé včetně Wellhausena říkají, že pramen P je maximálně ze 6. století př. Kr.. Netradiční přístup má Kaufmann, který

říká, že Leviticus je P, ale P že je mnohem starší, i když netvrdí, že autorství sahá až k Mojžíšovi.

Leviticus znamená to, co se týkalo Leviovců, i když jejich kmen není v knize zdůrazněn. Tento kmen byl jedním ze dvanácti kmenů izraelských. Byl pověřen službou v chrámu. Leviticus přináší pozadí pro zákony a předpisy. Lv 1–7 ve své nynější podobě představuje obětní kodex druhého chrámu. O izraelském putování pouští se ví velice málo, protože staré texty obsahují pouze údaje o Velikonoční oběti. Zpětná reflexe toho, co bylo v poexilním chrámu, je promítnuta do putování pouští.

Téměř celá kniha Leviticus je věnována kultickým předpisům. Jejich dodržováním se měl lid Izraele odlišovat od ostatních národů. Nešlo jen o formální dodržování, ale o podřízení života izraelského člověka jedinému Bohu. Již název Leviticus říká, že je to kniha Levijská, kněžská. Hebrejský název knihy je *wa-jigrá* - a řekl (Hospodin Mojžíšovi). Mojžíšovi Hospodin řekl, aby vybudoval Stan setkávání pro bohoslužbu. Obětování je nejdůležitější součástí bohoslužby.

Jak uvádí Leviticus, lze veškeré chrámové oběti rozdělit takto:

Oběť zápalná

Oběť suchá (oběť přídavná)

Oběť pokojná

Oběť za hřích

Oběť za provinění

4.3.1 Oběť zápalná

Hebrejsky **עֹלָה** (*holá*) od kořene slovesa **לה** (vystupovat). Oběť vystupovala nahoru k Bohu jako dým. První kniha Mojžíšova Genesis hovoří o vůni libé Bohu (Gn 8,21)³⁵. Dým vycházející ze zapáleného zvířete byl důkazem, že Bůh přijímá oběť. Zápalná oběť byla obětí darovnou. Bůh si žádal dar, aby člověka vedl k pokoře, aby člověk dostal dar pokory. Bůh je milost a všechno, co máme, máme z milosti Boží.

---

³⁵ Gn 8,21: „I ucítil Hospodin libou vůni a řekl si v srdci...“

Celopal³⁶, hebrejsky *kalil*, byl takový druh oběti, kdy obětované zvíře bylo celé spáleno ohněm (Dt 33,10)³⁷, (1 S 7,9)³⁸, (Ž 51,21)³⁹. Leviticus uvádí řád celopalu. Byla to oběť, která byla ve výhni, dokud celá neshořela. Jestliže byla obětována večer, byla ve výhni na oltáři až do rána. Oheň, který stravoval celopal, neuhasínal. Kněží stále udržovali oheň dřevem a ráno tam opět rozložili celopal. Popel každé ráno vynášeli na určené místo mimo osídlení.

Leviticus (Lv 1) oběť zápalnou označuje jako oběť ohnivou. U zápalné oběti převažoval důraz na dar daný Bohu. Z úcty k Bohu nesmělo mít obětované zvíře žádnou vadu a bylo povinností kněze zvíře před jeho obětováním za tím účelem prohlédnout. Čistá oběť bez jakékoli vady svojí neporušeností připomíná, že Stvoření je dokonalé.

Předpis udává, co směl obětující udělat sám a co dělali kněží, v pozdějších dobách levité.

Podle Lv 1 v případě zápalné oběti se jednalo o skot, samce, tedy býka. Obětující hříšník musel zvíře umýt. Čisté zvíře přivedl v bezvadném stavu ke vchodu do chrámu tak, aby hledělo ke svatyni, položil mu ruku na hlavu a zvíře usmrtil sám. Nikdo hříšníka nemohl zastupovat. Tak je to uvedeno v Leviticu (Lv 1). Při slavnostech zabíjeli zvířata kněží, později levité.

Vkládání ruky hříšníka na hlavu zvířete, ve zvláštním případě vkládání ruky kněze, nebyl magický úkon. Izrael byl od magie oproštěn. Nejednalo se ani o přenášení hříchů z člověka na zvíře. Bylo tím vyjádřeno, že obětované zvíře je darem člověka Bohu. Cílem oběti bylo smíření člověka s Bohem a obnovení vztahu člověka k Bohu, protože tento vztah byl porušen hříchem. Člověk byl zbaven viny a také trestu. Ale Hospodin se nedá nutit k odpuštění, je svrchovaný.

Kněží zachycovali do nádob krev, kterou kropili oltář za účelem jeho posvěcení. Krev byla chápána v Izraeli jako podstata života. Bůh ale krev nepotřebuje. Hříšník si uvědomoval, že byla zástupně prolita krev zvířete.

---

³⁶ HALAS František X. (a kol.): Jeruzalémská bible. II. svazek Exodus, Levitikus, Praha: Editio Sti. Aegidii 1992, 226: „Jahve promluvil k Mojžíšovi a řekl: Dej Áronovi a jeho synům tyto příkazy: Toto je řád celopalu. (Je to celopal, jenž je ve výhni na oltáři po celou noc až do rána a jež stravuje oheň na oltáři). Kněz si oblékne lněnou suknicí a na těle bude mít lněné spodky. Pak odklidí mastný popel celopalu stráveného ohněm na oltáři a složí jej vedle oltáře. Potom si svlékne oděv, obleče si jiný a odnese ten popel na čisté místo mimo tábor. Oheň, jenž na oltáři stravuje celopal neuhasne. Kněz ho bude každého rána udržovat dřevem. Rozloží tam celopal a obrátí v dým tuk z pokojných obětí. Na oltáři bude hořet trvale oheň aniž uhasne.“

³⁷ Dt 33,10: „Budou vyučovat tvým právům Jáкова a tvému zákonu Izraele, budou klást před tebe kadidlo a na tvůj oltář celopaly.“

³⁸ 1 S 7,9: „Samuel vzal jedno neodstavené jehňátko a obětoval je Hospodinu, zápalnou oběť, celopal a úpěnlivě volal k Hospodinu za Izraele.“

³⁹ Ž 51,21: „Pak se ti zalíbí oběti spravedlnosti, zápaly a celopaly, pak ti budou na oltáři obětovat býčky.“

Pak bylo zvíře hříšníkem staženo a rozsekáno na kusy. Nevíme, na kolik částí byla zvířata rozsekávána a zda existoval systém. Spalovalo se všechno kromě kůže. Ta patřila knězi. Kusy zvířete, hlava a tuk byly položeny knězem na oheň na oltáři. Vnitřnosti a hnáty kněz omyl vodou a také je položil na oheň na oltář.

Jestliže byl obětován brav, samec, tedy beran nebo kozel, obětující zabil oběť při severní straně oltáře. Leviticus se nezmiňuje o vkládání ruky na hlavu zvířete ani o stahování kůže. Zřejmě se to předpokládalo, takže nebylo nutné dělat písemný záznam. Je nepravděpodobné, že by některá zvířata byla pálena s kůží.

Vždy, když byl obětováno ptactvo, tedy hrdlička nebo holoubě, rituál se měnil. Kněz přinesl ptáče k oltáři sám. Pohlaví ptáče nebylo rozhodující. Natrhnul ptáčeti hlavu a křídla, odstranil vole a peří. Odstraněné části pohodil k východní straně oltáře, kde byl popel z tuku. Krev z ptáče nechal vykapat na stěnu oltáře. Potom je položil na oheň na oltář. Obětující tedy sám ptáče nezabíjel, nekládal na ně ruce, nerozsekával je na kusy, ani ptáče nenatrhával. Hrdličku nebo holoubě přinášeli chudí lidé. Dávali mnohdy to nejdražší, co dát mohli. Jejich oběť byla stejně cenná, jako oběti ostatní.

V knize Leviticus je popsána praxe pálit celopal jak ráno, tak večer. Tuto praxi popisuje i kniha Exodus, kde je uveden jeden celopal ráno a jeden celopal večer (Ex 29,39)⁴⁰. Čtvrtá kniha Mojžíšova Numeri také uvádí jeden ranní celopal a jeden celopal večerní (Nm 28,3–4)⁴¹.

Druhá kniha královská hovoří o jednom celopalu ráno a nekrvavé oběti večerní (2 Král 16,15)⁴².

Další zmínka o celopalu je v knize Ezechiel. Podle této knihy byl celopal obětován jednou denně ráno spolu s obětí suchou (obětí přídatnou), (Ez 46,15).

---

⁴⁰ Ex 29,39: „Jednoho beránka přineseš ráno a druhého beránka přineseš navečer“

⁴¹ Nm 28,4: „Jednoho beránka připravíš ráno a druhého navečer“

⁴² 2 Král 16,15: „Na velkém oltáři budeš zapalovat jitřní oběti zápalné a přídatnou oběť večerní, ale i zápalnou oběť královi a jeho oběť přídatnou.“

4.3.2 Oběť suchá (oběť přídavná)

Hebrejsky מִנְחָה (*minchá*) znamená dar i v širším slova smyslu, nejen dar Bohu, ale i králům a dalším lidem, jak uvádí Písmo, (Gn 4,3)⁴³, (1 S 2,17)⁴⁴, (Gn 3,14), (Gn 43,11)⁴⁵.

Oběť suchá, neboli oběť přídavná, bývala přídavkem oběti zápalné. Byla to mouka z pšenice nebo ječmene, olivový olej i další dary. Obětující vše připravil mimo svatyni. Na mouku nalil olej, na to položil kadidlo. Obětující tuto oběť donesl knězi. Kněz hrst z mouky přidal k oběti zápalné na oltář.

Tato hrst měla hebrejský název *azkara* od kořene slovesa *z-k-r* (připomenout). Název byl takový proto, že obětující si připomínal Hospodina a spálením dával najevo, že dar Hospodinu je neodvolatelný.

Oběti byly připravovány podle přesného předpisu. Keramické nádoby, ve kterých byly oběti připravovány, byly rozbity, protože všechno nenávratně patřilo Bohu. Zbytek těchto obětí, tedy to, co nebylo přidáno k obětem zápalným na oltáři, náleželo kněžím.

S obětmi museli kněží nakládat podle kultických předpisů. Z přinesené mouky směli kněží péci jen nekvašené chleby, jíst je mohli jen na nádvoří chrámu. Jíst směl každý mužský člen rodu Levi. Byl zákaz je vynášet, aby nebyly znesvěceny stykem s kulticky nečistým prostředím. Nekvašené pečivo stejně jako maso z obětovaných zvířat byly posvátné a venku by hrozilo kultické znečištění. Muži z rodu Levi pracovali ve svatyni, byli posvěceni, měli povinnosti ve svatyni, ale měli i právo pojídat oběti. Kněží měli svůj podíl z pečiva označený jako velesvatý.

Mezi tento druh obětí patřily i oběti z prvních klasů. Klasy byly upraženy, zrní vyjmuta a rozdrceno. Připraveno v peci bylo přineseno knězi spolu s olejem, přidáno bylo kadidlo. Nové klasy – prvotiny, ale i prvorození synové⁴⁶ a dcery, i prvorozená zvířata, tedy všechny prvotiny, měly v Izraeli velký význam. Nejen, že ztělesňovaly celek, ale byly jim přičítány i zvláštní nadpřirozené síly a plodivé schopnosti.

---

⁴³ Gn 4,3: „Po jisté době přinesl Kain Hospodinu obětní dar z plodin země.“

⁴⁴ 1 S 2,17: „Hřích těch mládenců byl před Hospodinem nesmírně velký, protože lidé znevažovali Hospodinovy obětní dary.“

⁴⁵ Gn 43,11: „Vezměte si do nádob něco opěvovaných vzácností země a doneste je dolů tomu muži jako dar, trochu mastixu a trochu medu, ledanum a masti, pistácie a mandle.“

⁴⁶ Gn 49,3: „Rúbene, tys můj prvorozený, síla má a prvotina mého mužství, povzneseností a mocí překypuješ.“

Nekrvavé oběti spolu s prvotinou měly svoji tradici v Kenaanu. Používání kadidla bylo staršího původu, pocházelo z Egypta.

Suché oběti (přídavné oběti), které přinášeli kněží v den svého pomazání, bývaly pečené z těsta a byly připravovány podle přesného předpisu. Je zmíněno pečení v pecích ve tvaru kužele, jaké se v Palestině užívají dodnes. Pece byly rozpáleny ohněm, pak do nich bylo vloženo těsto ve tvaru bochánků. Dále mohlo být těsto upečeno na železné pánvi a následně bylo rozdrobeno, aby se mohlo jíst. Těsto se také dávalo do forem a potom se upeklo. Další možností bylo vaření těsta v keramickém kotlíku ve vodě. Postup byl tak samozřejmý, že o něm neexistují bližší údaje.

Ve všech zmíněných případech těsto muselo být nekvašené. Kvas se používal v Kenaanu a těsto kvašené bývalo považováno za kulticky nečisté. Bylo zakázané dávat do těsta med nebo sirup, protože med i sirup mohou zkvasit a jakákoli zmínka o opojných nápojích byla nepřipustná pro bohoslužbu. Znesvětil by se rituál obrácený k Hospodinu. V Babylonii byl med spolu s mlékem obětován bohům. Izrael měl tedy další důvod nepoužívat med, aby se odlišil od kultů, které bohy medem uctívaly. V běžném životě Izraele používání kvasu, medu, sirupu a vína nebylo omezované. Tyto potraviny nepatřily pouze do kultu.

Těsto bylo solené, protože sůl konzervuje, bylo ji třeba přidávat jako ochranu proti démonům, kteří působili rozklad. Sůl se v Izraeli používala k vymytání démonů, kteří se vyskytovali hlavně na poušti, ale i jinde. Na používání soli byl kladen velký důraz.

4.3.3 Oběť pokojná

Hebrejsky זְבַח שְׁלָמִים (*zebah šelamím*), od kořene slovesa זָבַח (porážet), od kořene slovesa שָׁלַם (v souvislosti pro neporušenost, pokojnost, úplnost).

U hodu oběti pokojné byl daný důraz na společenství, které bylo smyslem této oběti. Část této oběti byla obětována Bohu a část byla obětujícími snědena. Tak lid Izraele upevňoval smlouvu s Hospodinem společným hodováním. Bůh část oběti přijal a část ponechal člověku k jídlu. Někdy bývá tento druh oběti překládán z hebrejštiny jako oběť Smlouvy. Tento překlad nejvíce vystihuje smysl oběti.

Když Kenaanci a další pohané hodovali s bohy, věřili, že dostávají jejich sílu a také sílu obětovaných zvířat. Pozřením zvířecí krve se spojovali s božstvem.

Z obou příkladů je zřejmý rozdíl mezi lidem Izraele a pohany. Je vidět cesta Izraele ke zduchovnění.

K hodu oběti pokojné lidu Izraele sloužili býci i krávy, berani i ovce, tedy jak samci tak samice. Snad to bylo proto, že oběti pokojné se zúčastňovali jak muži, tak ženy. Na oltáři byly z každého zvířete spáleny vnitřnosti, tuk a ocas. Všechno ostatní obětující snědli. Spálení vnitřností mělo svůj význam. Ledviny ve Starém zákonu znamenaly to, co je skryté. Byly páleny, aby lidé z nich nemohli usuzovat na skryté věci. Stejně tak byly páleny játra, ze kterých by lidé mohli věštit. Věštění Starý zákon zakazoval. Ve starých dobách Izraele ale věštění z vnitřností existovalo. Nazývalo se drobopravectví, neboli haruspicium.

Obětní řád platil stejný jako pro oběti zápalné - celopaly. Části určené ke spálení byly striktně předepsány a nikdo je nesměl sníst. Stejně tak bylo zapovězeno pozření krve. Bůh život dává i odnímá. Proto krev, která byla ve Starém zákonu centrem života, patřila Bohu. Z toho důvodu tam existoval tak přísný zákaz pozření krve. Kdo pozřel krev, byl usmrčen nebo vyobcován ze společenství, což prakticky znamenalo smrt na poušti.

Také platil zákaz pozření tuku, který byl zdrojem síly. Kdyby člověk získal sílu z tuku, obešel by tak Boží vůli. Bůh třeba měl s člověkem v jeho slabosti jiný plán.

Oběť pokojná byla doložena už v Kenaanu, kde bývalo zabitě zvíře rozděleno mezi Boha a obětujícího. Ale izraelská oběť se lišila rituálem krve, která nikdy nebyla v Izraeli určena k jídlu. Pohanské kultury pozření krve zvířat považovaly za nutné.

Ty části oběti, které nebyly určeny ke spálení, byly chápány jako oběť pozdvihování. Symbolickým pozdvihováním před oltářem byla část posvěcena a pak nebyla na oltáři spálena. Patřila knězi, který kropil oltář krví.

Maso bylo nutné sníst v den obětování zvířete. Výjimečně se mohlo maso jíst druhý den, jestliže oběť byla spojena se slibem. V žádném případě se maso nesmělo jíst třetí den. Kdo tak učinil, byl ze společenství vyobcován. Maso bylo jistě v horkém podnebí Izraele třetí den nepoživatelné a tímto způsobem se společenství chránilo před infekcemi a otravou.

Obětní maso, které bylo určeno k jídlu, ale přišlo do styku s něčím kulticky nečistým, muselo být spáleno. Do masa by mohla přejít kultická nečistota. Maso muselo být včas odevzdáno Bohu. Bylo úkolem kněze dbát na svatost obětí i obětujících.

4.3.4 Oběť za hřích

Jednalo se o oběti za hřích spáchaný neúmyslně.

Hospodinovy příkazy dávaly rámeček Izraeli, jak by měl jednat, aby jednotlivci i celá společnost měli řád. Ale každý člověk má za svoje jednání zodpovědnost, zda Boží řád přijme. Nevyplněním Božích příkazů jde člověk do zkázy, protože řád opouští. Každý člověk se dopouští hříchu, protože to je v přirozenosti člověka. Hříchy, tedy jak zlá slova, tak zlé skutky, mají svoje následky. Stávají se příčinou dalších zlých slov a skutků. Tak se šíří zlo ve světě. Proto Starý zákon kladl velký důraz na odpuštění hříchů a tedy narovnání pokřiveného vztahu k Bohu. Každý hřích je urážkou Boha.

Jestliže se hříchu neúmyslně dopustil kněz, který lid zastupoval, zasáhlo to všechny příslušníky společenství. Musel být obětován býk, velmi drahé zvíře. Hřích kněze stál na stejné úrovni s hříchem všeho lidu a platily pro něj stejné předpisy.

Býka kněz zabil, když před tím na něho vložil ruce. Krev přinesl ke vchodu do chrámu. Namočil prst do krve a sedmkrát krví postříkal oponu svatyně. Tím byl vysvěcen prostor před oponou a tak byla znovu vysvěcena cesta k Hospodinu. Kněz mající službu u oltáře pak potřel krví rohy kadidlového oltáře, který byl uvnitř chrámu. Rohy oltáře měly zvláštní význam, měly charakter útočiště, jak uvádí První kniha Královská (1 Král 2,28)⁴⁷. Tak symbolicky vyjádřil sílu. Zbylou krev vylil do spodní části oltáře pro zápalné oběti, který byl venku. Vylití krve z obětovaného zvířete znamenalo, že Bůh přijal život zástupné oběti. Hříšník pak mohl znovu žít v souladu s Bohem. Krev z obětovaného zvířete nepatřila do chrámu.

Na oltáři celopalů kněz spálil ledviny, játra a tuk. Ostatní i s kůží bylo vyneseno mimo místo, kde společenství žilo a tam bylo všechno spáleno. Tak byl hřích vnesen ze společenství, byl spálen, odstraněn.

Za hřích předáka byl obětován kozel. Předáky byli zprvu stařešinové kmenů, později správci částí země. Za kohokoli z lidu země byla obětována koza nebo ovce. Lidem země mohou být někdy míněni prostí lidé, jindy významní lidé Izraele. Když se hříchu dopustila celá pospolitost, existovala možnost, že se hříchu dopustil původně jen jeden člověk nebo jen někteří členové pospolitosti. Ale důsledky hříchu dopadly na všechny členy pospolitosti. Obětní rituál byl stejný, jako když se hříchu dopustil kněz.

Hřích jednotlivce zasahoval celou pospolitost. Stejně tak i Boží odpuštění dané jednotlivci bylo úlevou a požehnáním pro celé společenství. Hebrejským výrazem *edá*

---

⁴⁷ 1 Král 2,28: „I utekl Joáb ke stanu Hospodinovu a chytil se oltáře.“

je označena pospolitost, shromáždění je hebrejsky קָהָל (*qáhal*). Oba výrazy byly užívány pro ty, kdo žili ve svazku Smlouvy s Hospodinem a kdo žili z jeho odpuštění a z Boží milosti.

Z obětí za hřích kněží směli jíst maso. Oběti za hřích se staly částí obživy kněží. Maso směli jíst také muži z kněžských rodin na nádvoří před chrámem, na které neměly přístup ženy. Maso nesmělo být vynášeno, protože bylo z obětí a nesmělo se kulticky znečistit. Krev musela být z oděvů řádně smyta. Hliněné nádoby, kde se vařilo maso, muselo být po uvaření rozbito. Jestliže se maso vařilo v měděném nádobí, muselo se nádobí potom důkladně umýt. Všechno, co se dostalo do styku s obětí bylo svaté a už nevhodné pro běžné používání.

Protože oběť byla přinášena pro obnovení Smlouvy s Hospodinem, nemohl mít ten člověk, za něhož byla přinášena, podíl na masu z oběti, protože dotyčný v té době nebyl ještě smířen s Bohem.

Pro kněze a pro shromáždění lidu platil stejný rituál, protože kněz zastupoval shromáždění. Náčelník - předák i muž z lidu měli jiný rituál.

4.3.5 Oběť za provinění

V tomto případě se jednalo o oběti za hřích spáchaný úmyslně.

Za provinění se považovalo:

- a. Prohřešek proti povinnosti včas podat svědectví.
- b. Klení a zneužití Hospodinova jména. Jednalo se o těžké provinění, jestliže Hospodinovo jméno bylo zneužito, nadarmo vysloveno.
- c. Dotyk nečistých věcí. Jednalo se o zdechliny, lidské i zvířecí nečistoty, neboť všude tam podle představ starověku sídlili zlí duchové. Dotyk s nečistotou znamenal kontakt se světem zlých duchů.

- d. Zpronevěra věci zasvěcené Hospodinu. Zde lze mluvit o znesvěcení, byl to zásah do oblasti, která patřila Bohu. Bylo to těžké provinění. K odčinění viny bylo nutné obětovat berana, jehož hodnotu ve stříbrných šekelech určil kněz. Zpočátku býval přiváděn živý beran, později byla přinášena jeho hodnota v šekelech. Hříšník musel ještě přinést kromě berana plnou náhradu věci zasvěcené Hospodinu a navíc jednu pětinu její hodnoty za provinění. Když provinění jednou vyšlo najevo, nikdy nebyl promlčeno.
- e. Zapření nebo zatajení věci svěřených, daných do zástavy nebo nalezených. Když se tak stalo, bylo třeba nejen obětovat berana, ale i věc vrátit. Když byla odhadnuta cena věci, hříšník musel k tomu přidat pokutu a to jednu pětinu ceny věci. Bohatí lidé brali do zástavy věci chudých lidí. Když chudí všechno splatili, bohatí jim věc odmítali vrátit, aby se ještě více obohatili. Takové jednání bylo závažným proviněním.

Mezi souvěrci a jinověrci se rozlišovalo (Dt 23,10).

Kněží směli jíst maso z obětí za provinění. Hospodin, který si povolal kněze, staral se o jejich zajištění.

Za provinění se mohla obětovat buď ovce nebo koza, dvě hrdličky nebo dvě holoubata, nebo desetina efy krupičné mouky (převáděno na naše míry to bylo asi 3,5 litru).

Mezi obětí za hřích a obětí za vinu je těžké najít dnes rozdíl. Již poslední redaktoři textu zřejmě neznali jemné nuance. Například k dotyku věcí nečistých, kde se obětovalo za provinění, tedy za úmyslný skutek, mohlo dojít zcela neúmyslně, omylem. Lv 4 a Lv 5 zjevuje všechny nuance, kdy bylo třeba vykonat oběť za hřích a kdy oběť za provinění.

Leviticus Lv 5 dává dokonce za povinnost oznámit, když se druhý člověk provinil. Zde je třeba si uvědomit, že klení a zneužívání jména Hospodinova bylo těžkým hříchem. Kdo kletbu zaslechl, měl povinnost se distancovat a musel danou skutečnost oznámit. Ten, kdo dělal pohanskou magii, také hřešil proti Hospodinu a ten, kdo to viděl, měl oznamovací povinnost.

My považujeme oznamování hříchů druhých lidí za nemorální. Musíme ale vycházet z toho, že víra v Hospodina byla identitou Izraele. Znamenala monoteismus. Tím se Izrael diametrálně odlišoval od všech starověkých národů světa. Byl národem vyvoleným Hospodinem. Ze všech stran byl neustále ohrožován pohanskými kulty a

nemohl se nechat jimi narušovat. Tím by ztratil svoji výlučnost a svoji identitu. Izraelci byli neustále ohrožováni polyteistickými kulty Kenaanu i okolních národů, takže bylo nutné striktně dbát na to, aby v zájmu zachování čistoty kultu k proviněním nedocházelo. Tak můžeme Lv 5 pochopit.

4. 4 Svátky, Den smíření a oběti Dne smíření

Dvanáct izraelských kmenů vstoupilo v období, kdy vládl Jozue a pak soudci na území Kenaanu a usadilo se tam. Jak je již uvedeno dříve, ke vstupu docházelo postupně, ne vždy vojenskou cestou, svoji roli hrály i smlouvy a dohody, smíšené sňatky, infiltrace.

Původní kenaanské obyvatelstvo nebylo z Kenaanu vyhnáno. Protože dvanáct izraelských kmenů nepřišlo na území, které bylo pusté, ale přišlo na území plně obsazené jiným etnikem vyznávajícím odlišné polyteistické kulty, je zcela logické, že tyto kulty monoteistické náboženství Izraele neustále ohrožovaly.

Ne všechno kenaanské ale lid Izraele odvrhl jako nežádoucí. Bylo mnoho toho, co od Kenaanců přijal za své a s čím se ztotožnil. Pro pochopení celé této otázky by bylo třeba hlubšího vhledu. O Kenaanu se dozvídáme ze Starého zákona z toho, čím se Starý zákon proti Kenaancům vymezoval. Tím, co Izrael od Kenaanu přijal, byl systém svátků v souvislosti se zemědělským rokem.

Kalendář svátků a slavností Lv 23 je součástí Zákona svatosti (Lv 17–27), tedy součástí knihy Leviticus.

Židovský kalendář je lunisolární, to znamená, že kalendářní měsíce jsou počítány podle Měsíce a roky jsou počítány podle Slunce. Měsíců je dvanáct. Podle židovského kalendáře začínají objevením se nového srpku Měsíce na obloze v podvečer. Den tedy v podvečer začíná a v podvečer končí.

Slavit předepsané svátky⁴⁸ bylo v Izraeli povinností, bylo to součástí kultu. Ve svátky bylo zakázáno pracovat. Kdo pracoval, vystavil se nejtěžšímu trestu a to smrti.

---

⁴⁸ BIČ Miloš (a kol.): Výklady ke Starému zákonu. Díl I. Zákon (Genesis – Deuteronomium), Praha: Kalich 1991, 386: „Výroční svátky byly spojené se slavnostními bohoslužebnými shromážděními, označenými doslovně jako svatá svolání. Patřně byl lid o svátcích nějakým způsobem svoláván do shromáždění“.

Jestliže byl nařízen půst, kdo se nepostil, byl ze společenství vyobcován, což znamenalo smrt na poušti. Tresty byly za neslavení předepsaných svátků tak kruté proto, že neslavit tyto svátky znamenalo v očích Izraele pohrdat Bohem.

Izrael dával velký důraz na dodržování odpočinku, nikoli na pracovní úsilí. Pracovní úsilí v tomto pojetí podporuje negativní vlastnosti člověka a to jeho touhu po zviditelnění se, rivalitu. Ale odpočinek je zřeknutím se vlastního úsilí a tedy zřeknutím se svých vnějších ambicí. Je to ztišení, obrácení se do nitra člověka, k Bohu.

Zachovávání klidu bylo jednak odpočinkem pro člověka, ale bylo to i službou Bohu, byl to určitý sebezápor, kdy člověk nemohl jít za svými vnějšími cíli, ale musel se obrátit do svého nitra. Bylo to podobné modlitbě nebo obětování.

Izraelský kalendář obsahoval tyto svátky a slavnosti:

- a. Sobota
- b. Pascha a svátek nekvašených chlebů, čtrnáctého dne prvního měsíce Hod beránka na památku vyvedení z Egypta a patnáctého dne prvního měsíce slavnost nekvašených chlebů.
- c. První snop na oslavu prvního obilí toho roku. Není znám přesný den svátku, asi se řídil podle toho, kdy bylo obilí skutečně zralé.
- d. Svátek týdnů prvního dne sedmého měsíce.
- e. Den smíření desátého dne sedmého měsíce. Byl to hlavní svátek, nazýval se také Den dnů nebo Velký den.
- f. Svátek stánků patnáctého dne sedmého měsíce, jako oslava sklizně ovoce a vína.

Ráz všech slavností byl dán zemědělským rokem jako v Kenaanu. O podrobnostech kultické praxe se dozvídáme ze Starého zákona velmi málo. Konkrétní postupy byly jistě všem lidem dobře známy, profesionálně je ovládali kněží. Předávaly se z generace na generaci.

Dochoval se pouze rituál pro Den smíření, nazvaný Řád pro Den smíření, Lv 16. Rity vykonávali jen kněží v chrámu. Žádný člověk nesměl být přítomen. Společenství se muselo postit a nesmělo celý den pracovat.

Den smíření byl významným svátkem Izraele. Hebrejsky byl tento svátek nazván יוֹם הַכִּפּוּרִים *jóm ha – kippurím*, od kořene slovesa, כָּפַר (*k-p-r*) - vykonávat obřady na usmíření. Tento den se konal v chrámu zvláštní obřad, který měl svůj původ v Kenaanu.

V Den smíření nejen, že obětoval kněz býka za svůj hřích, ale losoval za dva kozly, kteří byli předvedeni před vchod do chrámu. Jeden los byl Jahvovi, druhý los byl Azazelovi. Azazel byl démon pouště. Kněz vykonal oběť s kozlem, na kterého padl los Jahvovi. Druhému kozlu položil obě ruce na hlavu a vyznal všechny hříchy Izraele. Veškerou tíži tak uvalil na hlavu kozla. Pak kozla vyhnal do pouště k Azazelovi. Poušť byla suchá a neúrodná, tam Bůh neuplatňoval svoje plodivé působení. To bylo myšlení Kenaanu, které Izrael přijal. Kněz poslal kozla do pouště, aby tam zahynuly hříchy Izraele, které byly na kozla vloženy.

Při vykonávání obřadu měl kněz na sobě posvátné kněžské roucho. Byla to lněná suknice, lněné krátké kalhoty, lněný pás a lněný turban.

Obřad⁴⁹ Dne smíření byl zvláštní a lišil se od ostatních. Zdá se, že Den smíření nepochází z předexilní doby, protože žádný starý text o něm neobsahuje zmínku. Možná je to až součást kultu druhého chrámu. Není na tuto problematiku jasný názor.

---

⁴⁹ Lv 16,6 -25: „Potom přivede Áron býčka jako svou oběť za hřích a vykoná za sebe a za svůj dům smířčí obřady. Vezme i oba kozly a postaví je před Hospodina, u vchodu do stanu setkávání. O obou kozlech bude Áron losovat: jeden los pro Hospodina, druhý pro Azázela. Pak přivede Áron kozla, na kterého padl los pro Hospodina a připraví jej v oběť za hřích. Kozel, na kterého padl los pro Azázela, bude postaven živý před Hospodina aby na něm vykonal smířčí obřady a vyhnal jej k Azazelovi na poušť. Potom přivede Áron býčka jako svou oběť za hřích, aby za sebe a za svůj dům vykonal smířčí obřady a porazí ho jako svou oběť za hřích. Vezme z oltáře od Hospodina kadidelnici plnou žhavého uhlí a dvě hrsti jemného kadidla z vonných věcí a vnese to dovnitř za oponu. Kadidlo vloží na oheň před Hospodina. Oblak z kadidla zahalí příkrov, který je na schráně svědectví, aby nezemřel. Potom vezme trochu krve z býčka a stříkne ji prstem na příkrov z přední strany a před příkrov stříkne prstem trochu krve sedmkrát. Pak porazí kozla, oběť za hřích lidu, a vnese jeho krev dovnitř za oponu. S jeho krví naloží stejně jako s krví býčka: stříkne ji za příkrov a před příkrov. Tak vykonal smířčí obřady za svatyni pro nečistotu Izraelců, pro jejich přestoupení a všechny jejich hříchy. Stejně bude postupovat při sdtanu setkávání, který stojí u nich, uprostřed jejich nečistot. Nikdo z lidí nesmí být ve stanu setkávání, když vejde do svatyně k vykonávání smířčích obřadů, dokud nevyjde. Tam vykonal smířčí obřady za sebe a za svůj dům a za celé izraelské shromáždění. Potom vyjde k oltáři, který je před Hospodinem a vykoná smířčí obřady za něj. Vezme trochu krve z býčka a krve z kozla a potře rohy oltáře dokola. Sedmkrát na něj stříkne prstem trochu krve. Tak jej očistí od nečistot Izraelců a posvěti ho. Když dokončí smířčí obřady za svatyni, za stan setkávání a za oltář, přivede živého kozla. Áron vloží obě ruce na hlavu živého kozla. Vyzná nad ním všechny nepravosti Izraelců a všechna jejich přestoupení se všemi jejich hříchy a vloží je na hlavu kozla, pak ho dá připraveným mužem vyhnat do pouště. Kozel na sobě ponese všechny jejich nepravosti do odlehlé země. Toho kozla vyžene na poušť.“

5. Jóšijášova snaha po reformě kultu.

5.1 Situace předcházející Jóšijášově reformě

Období, které bylo zahrnuto do knih Královských, je ohraničeno postavením chrámu v Jeruzalémě a jeho zničením. Král Šalomoun, který postavil chrám, byl posledním králem jednotné říše. Za jeho syna Rechabeáma se deset severních kmenů odtrhlo od Davidova království a společně vytvořili království severní Izrael.

Králové Judska uctívali Hospodina, i když na jejich území byla posvátná návrší, kde byly stále uctívány polyteistické kultury. Severní království bylo v mnohem složitější situaci. Na jeho území byla kenaanská města, která žila pohanským způsobem života. Docházelo tam ke střetům. Severoizraelské království zaniklo roku 721 př. Kr..

Není divu, že Jóšijášova reforma prohlásila veškerý kult na posvátných návrších, která stále přežívala, za zakázaný. I když se tam sloužilo Hospodinu, byla tam kenaanská tradice a stále hrozilo sklouznutí zpět k polyteistickým kultům. Králem, který se snažil o očistu kultu byl král Chizkijáš.

Chizkijáš (716–687 př. Kr.)

Když nastoupil Chizkijáš na trůn, bylo mu 25 let. Vládl 29 let. Tak jako jeho otec Achaz, musel i on uznávat nadvládu Asýrie a odvádět povinně poplatky. Když padlo severní království izraelské, stala se Asýrie Chizkijášovým nejbližším sousedem. Ale i za této situace se Chizkijáš odvážil přestat odvádět Asýrii poplatky.

Chizkijáš se vzbouřil proti Asýrii a s tím souvisela i radikální očista chrámu. Chrám očistil jednak od předmětů, které tam dal jeho otec Achaz na důkaz svého podřízeného postavení vůči Asyřanům, jednak chrám očistil od předmětů, které tam byly jako dřívější pozůstatky kenaanských kultů.

Zničil posvátného hada⁵⁰, který byl podle tradice spojován s Mojžíšem. Nechal jej roztlouci na kusy. Ve Čtvrté knize Mojžíšově Numeri (Nu 21,6–9) čteme o původu tohoto hada: „*I poslal Hospodin na lid ohnivé hady. Ti lid štípali, takže v Izraeli mnoho lidí pomřelo. Lid přišel k Mojžíšovi a přiznával: „Zhřešili jsme, když jsme mluvili proti Hospodinu a proti Tobě. Modli se k Hospodinu, aby nás těch hadů zbavil.“ Mojžíš se tedy za lid modlil. Hospodin Mojžíšovi řekl: „Udělej si hada Ohnivce a připevni ho na žerd'. Když se na něj kterýkoli uštknutý podívá, zůstane naživu“.* Mojžíš tedy udělal bronzového hada a připevnil ho na žerd'. Jestliže někoho uštkl had a on pohlédl na hada bronzového, zůstat naživu.“

Had se jmenoval Nechuštan a v jeho jménu byla slovní hříčka, v hebrejštině toto jméno obsahuje slovo had, ale také hadačství, tedy věštění, tedy to, čeho by se měl Izrael vyvarovat. Had začal být chápán jako svod k modlářství.

Král Chizkijáš je uváděn jako král, který lnul k Hospodinovi. I když ztratil velkou část svého území, protože se vzbouřil proti Asyřanům, přesto je hodnocen pozitivně. Chizkijáš neměl kultické pochybení. Navazoval na linii krále Davida.

Menaše (687–642 př. Kr.)

Menašemu, synovi Chizkijáše, bylo 12 let, když nastoupil na trůn. Vládl 55 let, nejdéle v historii Izraele. Celou dobu byl v područí Asyřanů, kteří si v té době podrobili i Egypt a byli na vrcholu moci. Za Menašeho vlády ale nedošlo k asyrské intervenci v Judsku. Nejasná zmínka je jen v 2 Kron 33,11. Není tam ale žádný náznak neposlušnosti Menašeho vůči Asyřanům. 2 Kron 33,11 hovoří o jeho deportaci. Asyřané porobené krále vodili do zajetí s hákem provlečeným chřipím, spoutané řetězy. Dochovaly se reliéfy s těmito výjevy a pravděpodobně byl takto jako zvěř vlečen i Menaše, hned po nastoupení vlády.

---

⁵⁰ BIČ Miloš (a kol.): Výklady ke Starému zákonu. Díl II. Knihy výpravné (Jozue až Ester), Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství 1996, 494: „Se vzpourou Chizkijášovou proti Asýrii souvisela i radikální očista chrámu Očistil chrám nejen od předmětů které tam umístil Achaz na důkaz své poddanosti asyrské velmoci, nýbrž i od těch, které se tam udržely jako pozůstatky.kenaanských kultů (posvátná návrší, slupy-jako symboly Baala, kůly-jako symboliy Aštarty). Dokonce se odvážil zničit i předmět, který byl posvěcen starou tradicí, spojenou se samotným Mojžíšem: roztloukl bronzového hada Nechuštána, který byl umístěn v chrámě. O původu tohoto bronzového hada čteme v Nu 21,6–9. Není v něm zmínka při popisu stanu a chrámu, ačkoli podle zmíněné zprávy o jeho původu by se dalo předpokládat, že tam byl. Původně asi patřil ke kultu jako symbol života. Podobný bronzový had ještě z doby předizraelské byl nalezen při vykopávkách v palestinském Gezeru.“

Toto jeho trauma zřejmě způsobilo, že byl po celou dobu své vlády poslušným vazalem asyrského krále. Šířil pohanství a potlačoval proroky Hospodinovy. Země vzkvétala hospodářsky, protože po tak dlouhé období Menašeho vlády nebyly války.

V zemi ale docházelo k duchovnímu úpadku. Značně se šířil Baalův kult, kult bohyně Ašery a astrální kultury asyrského původu. Král měl touhu odhalovat budoucnost, podporoval věštění a hádání, což souviselo s výrazem označujícím hada (slovní hříčka). Chtěl navázat na podsvětí, takže ustanovil vyvolávače duchů zemřelých a jasnovidce. Vše se odehrávalo přímo v chrámu Hospodinově. Z dlouhé doby vlády Menašeho není znám jediný prorok. Proroka Izajáše v této době vecpali do dutého stromu a rozřezali ho pilou.

Když král Menaše zemřel, nebyl pohřben v hrobech královských, ale v zahradě svého domu, jako po něm i jeho syn Amón (2 Král 21,18–26). Tradice se dívá na krále Menašeho různě. Podle 2 Král je to nejvíce pohanský král z rodu Davidova. Podle 2 Kron 33,13 činil pokání ve spojení s odvečením do Asýrie.

Amón (642–640 př. Kr.)

Judský král Amón, syn Menašeho, nastoupil na trůn, když mu bylo 22 let. Pokračoval v cestě svého otce. Jeho dvouletá vláda skončila jeho vraždou. V čele spiknutí stáli dva královští služebníci (2 Král 12,20). Spiklenci byli zabití a byl zabit i jeho syn Amasjáš, i když uprchl do Lakiše.

Byla ohrožena existence Davidovy dynastie. Tehdy zasáhl lid země, jako skupina se zvláštní iniciativou a pravomocí. Zřejmě to byli kněží ze zrušených venkovských svatyní po centralizaci kultu v chrámu v Jeruzalémě, nositelé starých tradic.

Ze stručného přehledu situace, která bezprostředně předcházela Jósijášově reformě je vidět, že stav v zemi byl kritický a to zvláště tehdy, když králové sami nedbali na Hospodina a sloužili pohanským bohům. Ale situace bezprostředně před Josijášovou reformou nebyla ojedinělá, protože Baalův kult byl neustálým nebezpečím pro pravověrnost Izraele od prvních dob, kdy dvanáct izraelských kmenů vstoupilo do Kenaanu.

5.2 Jóšijášova reforma a Deuteronomium

Judský král Jóšijáš (640–609 př. Kr.) nastoupil na trůn po smrti svého otce Amón, asi ve věku 8 let. Jóšijáš byl zřejmě svěřen do opatrovnictví proroku Jeremjášovi. Dá se ale předpokládat, že jeho královští rádčové pokračovali v cestě Jóšijášova otce Amóna.

Tehdy vystoupil prorok Sofonjáš. Jeho vystoupení spadalo do let okolo roku 630 př. Kr.. Sofonjáš se neobracel proti králi, z toho plyne, že se zřejmě Jóšijáš ještě neujal vlády. Sofonjášovo vystoupení pomohlo k obratu mladého Jóšijáše. Vliv Sofonjáše se projevil po té, co se Jóšijáš ujal vlády. Ve 2 Král je uvedeno, že „Jóšijáš činil to, co je dobré v Hospodinových očích“. Je tedy pozitivně hodnocen za to, že se podřídil svrchované autoritě Hospodinově.

Starý zákon uvádí, že Jóšijáš nechal opravit chrám a to v osmnáctém roce své vlády. Tím navázal na dílo Chizjikáše, svého praděda, který se zasloužil o očistu kultu. Starý zákon hovoří o Chizkijášovi, že „činil to, co je správné v Hospodinových očích“.

Při opravě chrámu velekněz Chilkijáš našel knihu Zákona, pravděpodobně svitek jádra Deuteronomia. Král to chápal jako zjevení Boží pravdy. Objevení knihy Zákona zapříčinilo radikální očistu kultu a náboženského života v zemi.

Podle 2 Kron 34,14 byla kniha Zákona nalezena, když se vynášelo stříbro z Hospodinova domu.

2 Král 22,8 říká, že velekněz Chilkijáš po té, co bylo vyneseno chrámové stříbro, oznámil písaři Šafanovi, že našel knihu.

Oba texty takřka shodně popisují nález knihy, o které se převážně soudí, že to bylo Deuteronomium.

Z obsahu Druhé knihy Královské a Druhé knihy Kronik však vyvstávají patrné rozdíly, i když jsou popisovány v obou textech stejné události. Právě rozdíly jsou zřejmě způsobeny různými místními tradicemi v různých svatyních. Někdy ve svatyních existovaly dvě verze záměrně vedle sebe, aby byly obě verze zachovány, než aby vzniklo riziko ztráty veškerého textu. Tak si můžeme vysvětlit dvojí Desatero v Ex 20 a v Dt 5.

Kromě svých tradic měly svatyně i svoje písemnosti. Při centralizaci kultu se zřejmě písemnosti ze svatyní dostaly do chrámu v Jeruzalémě. Tam se písemnosti střežily, stejně jako předtím se střežily ve svatyních.

Neexistují ale žádné prvopisy žádného textu Starého zákona, jsme odkázáni pouze na opisy. Z toho důvodu existují varianty, které se ale v podstatě shodují. Odchytky se týkají gramatiky a stylizace textu, nikoli obsahu. Můžeme tedy říci, že obsah sdělení textů je prakticky stejný ve všech variantách .

Kniha Zákona, přestože byla psaná jasně, vyvolala v Jóšijášovi touhu znát její dosah. Proto se obrátil na prorokyni Chuldu, manželku strážce královských rouch. To je ojedinělý případ v dějinách Judska, aby se král obrátil na ženu, protože prorocký úřad náležel mužům. Je to podivuhodné proto, že v té době žili proroci Sofonjáš a Jeremjáš. Chulda sdělila Boží vůli s veškerou autoritou. Na Jeruzalém, který propadl modloslužbě, dolehne soud, jestliže se Jeruzalém nezmění. Král Jóšijáš, který se před Hospodinem pokořil, bude omilostněn. Kniha Zákona nalezená v chrámu připomněla lidu, že jeho Bůh je Hospodin a on je lid Hospodinův.

Jóšijáš udeřil proti zakořeněnému kenaanskému kultu, dal odstranit posvátná návrší. Byly zničeny oltáře a sochy se dřeva a také z kovu. Co bylo možné spálit, bylo spáleno. Co se nedalo spálit, bylo rozbito Popel a suť dal Jóšijáš rozházet. Odstranil pohanské kněze, znesvětil jejich hroby. Zlikvidoval krutý kult lidských obětí v Kedronském úvalu. Odstranil kultickou prostituci, která se rozšířila až do obvodu jeruzalémského chrámu.

Změnami, které král Jóšijáš provedl, očistil mojžíšské tradice. Nejvíce se to projevilo ve slavení Hodu beránka. V Judsku se vycházelo z Ex 12. Hod beránka se slavil v rodině. V Izraeli se vycházelo z Dt 16. Hod beránka se slavil ve svatyni. Na příkaz králův putoval lid do Jeruzaléma na oslavu Paschy, jak je uvedeno ve 2 Král 23.⁵¹

Královské pozvání všemu lidu na oslavu Paschy v Jeruzalémě bylo důležité a připomínalo Smlouvu s Jahvem. Král Jóšijáš obnovil Smlouvu mezi Bohem a národem. Zavedení této slavnosti byla výzva ke sjednocení Izraele. Kněží z Jeruzalémského chrámu byli potvrzeni jako jediní legitimní kněží. Hospodin mohl být uctíván jen v Jeruzalémě.

Ve svém reformačním úsilí se Jóšijáš neomezil jen na Jeruzalém a Judsko. Jeho snahou zřejmě bylo očistit znovu celé území obývané dvanácti kmeny izraelskými, obnovit říši Davidovu a Šalamounovu.

---

⁵¹ 2 Král 23: „ Až v osmnáctém roce vlády krále Jóšijáše se v Jeruzalémě slavil takový Hospodinův hod beránka.“

Jóšijáš úspěšně rozšířil své království směrem k břehu moře, k oblasti Pelištejců, jak je zřejmé z archeologických objevů v té oblasti. Nalezly se tam hebrejské nápisy z té doby. Vzhledem k Jóšijášovu manželství s Chamútal z rodiny z Libnah na Pelištejské hranici, o kterém hovoří 2 Král 23,31⁵², došlo k zvětšení Judska tím směrem za panování krále Jóšijáše.

Jóšijáš připojil k Judsku oblasti na pobřeží a pronikl do oblasti bývalého Severního království, do Bet-Elu. Tato oblast byla značně narušena Baallovým kultem, proti kterému kázal již o sto padesát let dříve prorok Ámos z Judska. Svatyni v Bet-Elu Jóšijáš zničil, i když po staletí byla státní svatyní Severního království. Neměl zájem svatyni pouze očistit. Jóšijášovou snahou bylo soustředit veškerý kult do Jeruzaléma.

Je pravděpodobné, že Jóšijáš byl nucen reorganizovat administrativu. Chtěl upevnit vládu nad Judskem, rozšířit hranice království hlavně na sever a z hlavního města Jeruzaléma chtěl posílit svoji zemi.

Podle názoru badatelů Jóšijášova reforma představovala nejen centralizaci kultu, ale i reorganizaci království. Tato centralizace kultu podle badatele Claburna umožnila Jóšijášovi vybírat daně od obyvatelstva provinčních měst a dohlížet na kněze, kteří byli přinuceni přijít do chrámu v Jeruzalémě. Z Dt 12,5⁵³ lze vyvodit, že lidé měli povinnost přinášet oběti a desátky do chrámu v Jeruzalémě.

Vědci se snažili použít otisky královských razidel, aby porozuměli Jóšijášově administrativní reorganizaci a rozsahu království za jeho vlády. V oblasti Judska byly nalezeny stovky otisků královských razidel na nádobách, kam byly umísťovány na jejich ucha. Otisky byly dvojího druhu: čtyřkřídlý skarabeus a dvojkřídlý sluneční kotouč. V horní části otisků je napsáno לַמֶּלֶךְ (L M L K, Le - Me - Le - K) - pro krále. Ve spodní části otisků je vždy jedno jméno známého města nebo מְמִשְׁתָּ (MMŠT). Co je MMŠT nikdo neví. Objevily se různé dohady, jak by bylo možné MMŠT určit. Může to být jedno z administrativních center v Judském království. Všechny otisky razidel byly nalezeny uvnitř území Judska, nikoli na jeho okrajích a všechna uvedená města byla uvnitř Jóšijášova království.

Někteří badatelé mají tendenci čtyřkřídleho skarabea na razidlu zařadit do období vlády krále Chizkijáše a dvojkřídleho sluneční kotouč na razidlu zařadit do období vlády krále Jóšijáše. Jiní badatelé soudí, že oba typy patří do doby Jóšijášovy.

---

⁵² 2 Král 23,31: „Joachazovi bylo třiatdvacet let, když začal kralovat a kraloval v Jeruzalémě tři měsíce. Jeho matka se jmenovala Chamútal i byla to dcera Jirmejáše z Libny.“

⁵³ Dt 12,5: „Ale budete vyhledávat místo, které si vyvolil Hospodin. váš Bůh, ze všech vašich kmenů, aby tam spočinulo jeho jméno. tam budeš přicházet.“

Čtyřkřídlý skarabeus byl dříve symbolem severního království Izraele a byl uveden do užívání králem Jóšijášem v Judsku spolu s dvoukřídlym slunečním kotoučem jako symbolický Jóšijášův čin pro sjednocení celé země v duchu Davidova království.

Podle dalších badatelů nádoby s otisky královských razidel byly vyrobeny za účelem zhotovení oficiálních normalizovaných měr a čtyři města byla hlavní administrativní centra. Podle badatele Weltena nádoby s písměny למלכ (L-M-L-K) byly součástí královské zásobovací sítě, která zásobovala pevnosti a opevnění. Ona čtyři města byla královská města, která byla zodpovědná za zásobování pevností potravinami, vínem a olejem.

Je zřejmé, že otisky královských razidel nám podávají informace o Judském království za Jóšijášovy vlády. Dalo by se říci, že panuje shoda s 2 Král 23,8. Pokud se týká oblastí více na severu, tam žádné otisky královských razidel na uchách nádob nebyly nalezeny, zřejmě proto, že král Jóšijáš nezvládl organizaci v těchto nových oblastech od Jeruzaléma dosti vzdálených.

Z uvedených názorů badatelů je vidět, že mezi badateli nepanuje jednota. Všechny pokusy zrekonstruovat tedy rozsah Jóšijášova království jsou spekulace. Vždy zůstanou v této věci nejasnosti.

Politická situace byla pro Jóšijáše příznivá. Zemřel Ašurbanipal, poslední velký král Asýrie. Asyrská veleříše se začala rozpadat a v okrajových oblastech začalo docházet ke ztrátě její moci. Dělo se tak následkem vnitřní krize i za působení vnějších tlaků. Asyrskou říši také narušily kmeny ze severu, které zřejmě přišly z oblastí kolem Kaspického a kolem Černého moře a vojensky pronikly do Mezopotámie.

Události související s panováním krále Jóšijáše mohou být pochopeny v souvislosti s rozkladem Asyrské říše. Politické podmínky umožnily rozšířit Jóšijášovi království i do oblastí, které tradičně bývaly pod suverenitou Asýrie.

Po pádu Ninive roku 612 př. Kr. a zničení Asyrské říše roku 606 př. Kr. společným náparem Médů a Babyloňanů pronikl Jóšijáš až do Megida, protože měl snahu opět sjednotit celé izraelské území na severu. Egyptský faraon Neko II. poslal vojsko na pomoc Asýrii k řece Eufratu. Jóšijáš se mu u Megida postavil do cesty, jak je uvedeno ve 2 Král 23, byl zraněn a zemřel, jak popisuje 2 Král 23,30. Tím skončilo Jóšijášovo dílo.

Lid se obrátil k Hospodinu, ale po smrti Jóšijášově se lid odvrátil a dopadl na něho hněv Boží a také na nového krále Joachaze, Jóšijášova syna. Přesto reforma nebyla zbytečná. Ačkoli nebyla dovedena k naprostému konci, zanechala hluboké duchovní stopy. Skrze ni zvládali lidé deportovaní do Babylónie svoji situaci a po návratu mohli na reformu navázat.

Až do Jóšijášovy smrti prorok Jeremjáš⁵⁴ podporoval Jóšijášovu náboženskou reformu. Sám pak zemřel zřejmě mezi utečenci do Egypta.

Po smrti krále Jóšijáše nastoupil na trůn jeho syn Joachaz. Pojednává o tom 2 Král 23,31. Joachaz vládl tři měsíce. Faraon Neko jej odvedl do Egypta a na jeho místo dosadil Jóšijášova syna Eljakíma a změnil mu jméno na Jojakín. Ten se stal vazalem babylonského krále Nebukadnesara. Píše o tom 2 Král 23,34⁵⁵–36. O králi Jóšijášovi pojednává 2 Kron 33,25⁵⁶–35,27. Od zprávy podané ve 2 Král se příliš neliší. Předpoklad, že od počátku se očista kultu prováděla na celém území bývalého severního izraelského království, je zidealizovaný.

Od roku 597 př. Kr. začal vládnout král Sidkijáš.

Roku 588 př. Kr. Babyloňané oblehli Jeruzalém. Obležení bylo přerušeno, neboť přitáhli Egyptané. Roku 586 př. Kr. Babyloňané prolomili hradby Jeruzaléma, dobyli město, podpálili chrám, královský palác a celé město, které před tím vydrancovali. Zbořili hradby města.

Král Sidkijáš se pokusil utéci. U Jericha, než se dostal přes řeku Jordán, byl dopaden. Byl odvezen do Ribly do stanu Nabukadnezara. Byl popraven a spolu s ním šedesát osob z horních izraelských vrstev. To byl konec Davidovské dynastie a konec nezávislosti.

Deuteronomium, které bylo nalezeno v chrámu, bylo záznamem výroků, které sdělil Mojžíš lidu před svojí smrtí v Moábské zemi. Mojžíš nepřešel Jordán, nebylo mu souzeno dostat se do země Bohem zaslíbené. V knize jsou příkazy, jak by měl vládnout Jozue, jeho nástupce a jak by měli vládnout soudci. Deuteronomium můžeme chápat jako Mojžíšovu závěť.

---

⁵⁴ CHIOLERIO Marco: Blaze tomu, kdo slyší tato slova (Sír 50,28). První setkání se Starým zákonem, Praha: Paulínky 1997, 114–115: „Jeho varování před spojenectvím s Egyptem a výzvy ke kapitulaci před Babyloňany způsobily, že zůstal sám proti všem. Byl obviněn ze zrahy, pak pronásledován, vězněn, ponižován. Pro budoucí generace se Jeremjáš stane dokonce symbolem Mesiáše, pravděpodobně proto, že hlásal náboženství srdce, nebo ještě spíše pro to, co je vrcholem teologie Starého Zákona, pro jeho zvěstování Nové Smlouvy, vepsané na deskách každého srdce. Je zřejmé, že pád království přispěl ke zduchovnímu pojetí Sínajské smlouvy, jejímiž garanty měli být králové.“

⁵⁵ 2 Král 23,34 : „Faraon Neko dosadil za krále Eljakíma, syna Jóšijášova, místo jeho otce Jóšijáše a změnil mu jméno na Jojakím. Joachaza odvedl do Egypta a on tam zemřel.“

⁵⁶ 2 Kron 33,25: „Ale lid země pobil všechny, kteří se proti králi Amónovi spikli. Lid země pak dosadil místo něho za krále jeho syna Jóšijáše.“

Je to samostatná kniha, která je do sebe uzavřená. Z obsahu knihy vyplývá také to, že vyvolený lid Izraele obnovil smlouvu s Hospodinem.

Teologickým poselstvím Deuteronomia byla nutnost dodržovat smlouvu s Hospodinem a odvrátit se od polyteistických kultů. Deuteronomium také dalo do přímé závislosti osudy Izraele s dodržováním smlouvy s Hospodinem. Opakovalo kultické předpisy a obětní řády, které byly uvedeny v knize Leviticus. Dodržování kultických předpisů a zachovávání obětních řádů znamenalo zachování identity Izraele.

Požadavky se monotónně opakovaly, opakující se texty útočily na paměť. Stálým opakováním se příkazy vrývaly do paměti lidu.

Biblisté se rozcházejí v názoru, kdo byl autorem Deuteronomia, knihy velice unikátní ve výrazových prostředcích.

Existuje názor badatelů, že autorem byl jeden z levitů, který měl za úkol Zákon vyučovat. Někteří badatelé se proti tomuto názoru postavili, protože levité by byli sami proti sobě, jejich snahou bylo udržet se v ostatních svatyních, kde doposud působili. Centralizace kultu v chrámu v Jeruzalémě pro ně neznamovala osobní přínos.

Další badatelé se překlónili k názoru, že autorem byl některý z proroků. Tito proroci duchovními prostředky bojovali za čistotu kultu. Kázali proti kenaanským pohanským kultům a proti bohoslužbám na místech uctívaných Kenaanci. Kázání těchto proroků měla blízko k obsahu některých pasáží Deuteronomia.

Další badatelé uvažují, že autorem mohl být některý soudní písař, který znal strukturu smluv.

Je velice složité dát odpověď na otázku, kdo byl autorem Deuteronomia. Vědci se rozcházejí v názorech a odpovědi jsou na úrovni hypotéz. Židovská a křesťanská tradice původně připisovaly autorství Deuteronomia Mojžíšovi. Bylo tomu tak v dobách, než začalo historicko-kritické bádání. Později v souvislosti s historicko-kritickým bádáním bylo zcela odmítnuto jakékoli spojení autorství Deuteronomia a Mojžíše.

Existují také pochybnosti, co byla kniha nalezená v chrámu během panování Jóšijáše a zda vůbec byla v chrámu nalezena. Ale biblisté většinou říkají, že to bylo Deuteronomium, kniha byla sepsaná v době Jóšijášově, anachronicky souvisela s Mojžíšem. Byla snad nalezená v chrámu a obsahovala příkaz centralizovat kult do jednoho místa, které vybral Bůh. Tento příkaz můžeme nalézt pouze v Dt 12,5.⁵⁷

---

⁵⁷ Dt 12,5 : „Ale budete vyhledávat místo, které si vyvolil Hospodin, váš Bůh, ze všech vašich kmenů, aby tam počínulo jeho jméno; tam budeš přicházet.“

Lze uvažovat, že kniha nalezená za vlády krále Jóšijáše byla přímo Deuteronomium, či jádro Deuteronomia. Také se uvažovalo o tom, že existoval starší text, ze kterého se vyvinulo Deuteronomium. Uvažuje se, že obě knihy Královské byly Deuteronomiem ovlivněny.

Zákony, které byly v Deuteronomiu obsaženy, vedly krále Jóšijáše ke konkrétnímu jednání. V duchu Deuteronomia nechal odstranit posvátná návrší a sjednotil kult v chrámu v Jeruzalémě. Deuteronomium také nařizovalo odstranění věštců a vyvolávačů duchů zemřelých, což také král Jóšijáš učinil a věštění zakázal. Pouze proroci směli napříště hovořit o budoucnosti, Dt 18,14-22. O situaci pojednává 2 Král 23,24⁵⁸ a 2 Král 22,14.

Otázka, zda je zpráva o nalezení jádra Deuteronomia v chrámu hodnověrná, je sporná. Text mohl nechat král Jóšijáš účelově napsat. Jestliže byl text skutečně nalezen, nemusel být nalezen v chrámu. Nedá se také určit, zda části knihy již neexistovaly předem. Ve starověku nebylo vzácností použít prostředků „zázračných objevů“ k podpoře prestiže nebo neobvyklých opatření.

Je mnoho dohadů ohledně této záležitosti a biblisté dosud nenalezli přesvědčivou odpověď. Existuje hypotéza, že text Deuteronomia byl napsán v severním království v 8. století př. Kr. před dobytím Samaří, ke kterému došlo roku 722 př. Kr.. Pak byla redakce textu provedena v jižním království. Přesto ráz severního Izraele je patrný, zejména v textech o slavnosti hodu beránka (Dt 16 a Ex 12) a také v příkazu o slavení svátečního dne. Jádro spisu tvoří Kniha Zákona. První čtyři knihy Pentateuchu Genesis, Exodus, Leviticus a Numeri představují jižní tradici. Poslední kniha Pentateuchu Deuteronomium představuje severní tradici.

Deuteronomium bylo prostoupeno nacionální tendencí. Lidé Izraele byli lidmi Jahvovými, Dt 27,9⁵⁹. Tento lid byl lidem vyvoleným ze všech národů, jak čteme v Dt 7,6⁶⁰ a Dt 14,2⁶¹, kdy tyto verše o vyvolení lidu Izraele se sobě navzájem velmi podobají.

Kniha požadovala izolaci Izraele proto, aby byla uchována národní a náboženská jedinečnost, které byly identitou Izraele. Deuteronomium nabádalo ke kultivaci,

---

⁵⁸ 2 Král 23, 24 : „Jóšijáš také vymýtil vyvolavače duchů zemřelých, jasnovidce, domácí bůžky, hnusné modly i všelijaké ohydné bůžky, které bylo možno vidět v zemi judské a v Jeruzalémě. Tak se naplnila slova zákona napsaná v knize, kterou našel kněz Chilkijáš v Hospodinově domě.“

⁵⁹ Dt 27,9: „I promluvil Mojžíš a lévijští kněží k celému Izraeli : Ztiš se a slyš Izraeli, stal ses dnešního dne lidem Hospodina, svého Boha.“

⁶⁰ Dt 7,6: „Jsi přece svatý lid Hospodina, svého Boha: tebe si Hospodin, tvůj Bůh, vyvolil ze všech lidských pokolení, která jsou na tváři země, abys byl jeho lidem, zvláštním vlastnictvím.“

⁶¹ Dt 14,2 : „Jsi přece svatý lid Hospodina, svého Boha. Tebe si Hospodin vyvolil ze všech lidských pokolení, která jsou na tváři země, abys byl jeho lidem, zvláštním vlastnictvím.“

ztotožnění jednotlivce s celkem. Zobrazovalo národní uvědomění, které pak ve dnech vlády krále Jóšijáše začalo růst mezi lidem.

Někteří badatelé zjistili rozdíly mezi ostatními knihami Pentateuchu a Deuteronomia, které ztotožnili s Jóšijášovou reformou. Jednotlivá ustanovení v Deuteronomiu se liší od jiných knih Starého zákona. Badatelé se domnívají, že je to proto, že k těmto rozdílům došlo vlivem různého prostředí, ve kterém působili autoři. Když porovnáváme zákony obsažené v Deuteronomiu se zákony z knihy Leviticus, vidíme, že Deuteronomium není tak nekompromisní jako Leviticus, je měkčí.

Lévijci byli představováni jako kazatelé a učitelé Zákona. Takto je představuje Dt 33,10 a Lv 10,11. Když čteme Deuteronomium, zdá se nám, jako by nás někdo napomínal. Zřejmě Deuteronomium psali kazatelé a učitelé Zákona. Tak to také uvádějí někteří badatelé. Ale ani zde není jednota. Jiní badatelé to popírají a zdůvodňují tak, že lévijci to být nemohli, protože jim centralizace kultu do chrámu v Jeruzalémě osobně nevyhovovala a vyhovovalo jim působení v jednotlivých svatyních. Ani v této otázce, jak je vidět, není mezi badateli jednota.

Kniha Deuteronomium objasňovala základní mravní zásady vyložené v Desateru. V Izraeli je jeden Bůh, jedna svatyně, jeden lid. Kniha popisovala ideál člověka Izraele. Kapitola Dt 32 byla hebrejská píseň, kde Mojžíš oslavoval svatost Hospodina. Jednota lidu se v Deuteronomiu automaticky předpokládala. Izrael byl v Deuteronomiu chápán jako vyvolený národ.

Izraelci původně věřili, že Bůh je ve svatyních přítomen. Po ztrátě Archy úmluvy se začala šířit víra, že jméno Boží je v chrámu a Bůh je na nebesích. Centralizace bohoslužby do chrámu, kterou Deuteronomium opakovaně popisuje, byla spojována s králem Jóšijášem.

Tím, že došlo k centralizaci bohoslužby do chrámu v Jeruzalémě, lze logicky předpokládat, že právě v chrámu byly důsledně dodržovány obřadní a obětní řády, kdy oba byly uvedeny v knize Leviticus a zopakovány v Deuteronomiu. Snaha o centralizaci kultu a kultickou čistotu byla cílem Jóšijášovy reformy. Požadavky 2 Král 23, tedy tam uvedené reformní snahy, mají spojitost s reformními snahami Deuteronomia.

2 Král 23, 9⁶² podrobně rozvádí Jošijášovy snahy o očištění kultu. Naproti tomu text 2 Kron 34, 29⁶³ a 2 Kron 34, 30⁶⁴, popisující stejnou událost, je mnohem stručnější.

---

⁶² 2 Král 23: „Kněží těchto posvátných návrší, nesměli vystupovat k oltáři Hospodinovu v Jeruzalémě, směli ovšem jíst nekvašené chleby se svými bratřími.“

⁶³ 2 Kron 34, 29: „Král obeslal a shromáždil všechny starší z Jeruzaléma.“

⁶⁴ 2 Kron 34, 30: „Potom vystoupil král do Hospodinova domu i všichni judští muži a obyvatelé Jeruzaléma, kněží a lévijců, veškerý lid, velcí i malí. I předčítal jim všechna slova Knihy smlouvy nalezené v Hospodinově domě.“

Král 23, 1-25 „Kráľ obeslal všechny starší z Judy a z Jeruzaléma, aby se k němu shromáždili. ² Potom vystoupil král do Hospodinova domu a s ním všichni judští muži a všichni obyvatelé Jeruzaléma, i kněží a proroci, veškerý lid, malí i velicí. I předčítal jim všechna slova Knihy smlouvy, nalezené v Hospodinově domě. ³ Poté se král postavil na své stanoviště a uzavřel před Hospodinem smlouvu, že budou následovat Hospodina a zachovávat jeho příkazy, svědectví a nařízení z celého srdce a z celé duše a plnit slova této smlouvy, jak jsou napsána v této knize. Všechn lid se za smlouvu postavil. ⁴ Nato král přikázal veleknězi Chilkijášovi a jeho kněžským zástupcům i strážcům prahu, aby vynesli z Hospodinova chrámu všechny předměty zhotovené pro Baala, Ašéru a veškerý nebeský zástup. Venku za Jeruzalémem na polích kidrónských je spálili a prach z nich odnesli do Bét-elu. ⁵ Zakázal činnost žrecům, které dosadili judští králové a kteří pálili kadidlo na posvátných návrších judských měst a v okolí Jeruzaléma, i těm, kteří pálili kadidlo Baalovi, slunci, měsíci, souhvězdím a veškerému nebeskému zástupu. ⁶ Dal vynést z Hospodinova domu posvátný kůl ven za Jeruzalém do Kidrónského úvalu. V Kidrónském úvalu jej spálil, rozdrtil na prach a prach z něho rozházel po hrobech prostého lidu. ⁷ Zbořil domečky zasvěcenců bohyně lásky, které byly v prostoru Hospodinova domu, v nichž ženy tkaly stany pro Ašéru. ⁸ Přivedl všechny kněze z judských měst a poskvrnil posvátná návrší, na nichž kněží pálili kadidlo, od Geby až po Beer-šebu. Zbořil posvátná návrší u bran, i to, které bylo u vchodu do brány Jóšuy, velitele města, nalevo, vchází-li se do městské brány. ⁹ Kněží těchto posvátných návrší nesměli vystupovat k oltáři Hospodinovu v Jeruzalémě, směli ovšem jíst nekvašené chleby se svými bratřími. ¹⁰ Poskvrnil i Tófet v Údolí syna Hinóмова, aby už nikdo neprovedl svého syna nebo dceru ohněm k počtě Molekově. ¹¹ Odstranil koně, které judští králové darovali k počtě slunce, od vchodu do Hospodinova domu až po síň kleštěnce Netan-meleka, která byla ve sloupořadí; sluneční vozy spálil ohněm. ¹² Král také zbořil oltáře, které byly na střeše, v Achazově pokojíku, a které udělali judští králové, i oltáře, které udělal na obou nádvořích Hospodinova domu Menaše; pospišil si odstranit je odtud a prach z nich dal rozházet v Kidrónském úvalu. ¹³ Těž posvátná návrší naproti Jeruzalému, jižně od Hory zkázy, jež vybudoval Šalomoun, král izraelský, pro Aštoretu, ohydnou modlu Sidónanů, pro Kemóše, ohydnou modlu Moábců, a pro Milkóma, ohavnou modlu Amónovců, král poskvrnil. ¹⁴ Posvátné sloupy roztrástil, posvátné kůly skácel a místa po nich naplnil lidskými kostmi. ¹⁵ Také oltář v Bét-Elu posvátné návrší, které udělal Jarobeám, syn Nebatův, jenž svedl Izraele k hříchu, také tento oltář i s posvátným návrším zbořil; posvátné návrší spálil a rozdrtil na prach a

spálil i posvátný kůl. ¹⁶ Pak se Jóšijáš ohlédl a spatřil hroby, které byly na té hoře. Dalz těch hrobů vyzvednout kosti a spálil je na oltáři. Tak jej poskvrnil podle Hospodinova slova, které povolal muž Boží, jenž tyto události předpověděl. ¹⁷ Král se otázal: "Co je to za náhrobek, který vidím?" Mužové města mu odvětili: "To je hrob muže Božího, který přišel z Judy a předpověděl tyto události, to, co jsi učinil s bételským oltářem." ¹⁸ Poručil: "Nechte ho v klidu. Ať nikdo nehýbá jeho kostmi." Ušetřili tedy jeho kosti i kosti proroka, který přišel ze Samaří. ¹⁹ Všechny domy na posvátných návrších v samařských městech, které udělali izraelští králové a jimiž uráželi Hospodina, Jóšijáš odstranil; naložil s nimi stejným způsobem, jako to učinil v Bét-elu. ²⁰ Všechny kněze posvátných návrší, kteří tam byli, obětoval na oltářích, na nichž spaloval lidské kosti. Potom se vrátil do Jeruzaléma. ²¹ Král vydal rozkaz veškerému lidu: "Slavte hod beránka Hospodinu, svému Bohu, jak je psáno v této Knize smlouvy." ²² Takový hod beránka nebyl slaven ode dnů soudců, kteří soudili Izraele, ba ani po všechny dny králů izraelských a králů judských. ²³ Až v osmnáctém roce vlády krále Jóšijáše se v Jeruzalémě slavil takový Hospodinův hod beránka. ²⁴ Jóšijáš také vymýtil vyvolavače duchů zemřelých, jasnovidce, domácí bůžky, hnusné modly i všelijaké ohyzdné bůžky, které bylo možno vidět v zemi judské a v Jeruzalémě. Tak se naplnila slova zákona napsaná v knize, kterou našel kněz Chilkijáš v Hospodinově domě. ²⁵ Nebyl mu podoben žádný král před ním, který by se obrátil k Hospodinu celým svým srdcem a celou svou duší a celou svou silou a činil vše podle zákona Mojžíšova. A ani po něm nepovstal žádný jemu podobný."

Z uvedeného textu 2 Král 23,1-25, který je záměrně citován celý, je vidět velmi neradostná situace v zemi za vlády krále Jóšijáše. Uvedený text po pečlivém pročtení svádí k domněnce, že král Jóšijáš by snad ani nemohl běžným způsobem situaci zvládnout, pokud by nepředstíral nález Deuteronomia v chrámu. Jedině snad fingovaný nález Deuteronomia mu umožnil náhle a razantně jednat. Jeho jednání nebylo společenstvím vnímáno jako negativní, protože se všichni domnívali, že Deuteronomium bylo řízením Hospodinovým nalezeno právě v chrámu. To celé záležitosti zřejmě dodávalo vážnosti a lid Izraele se dostal z letargie. Je zarážející, že společnost se dostala až na tuto neradostnou úroveň, která je patrná z textu. Jistě měli vinu předchozí králové Menaše a Amón, kteří vyznávali polyteistické kultury, ale vinu měli i další králové, kteří jim předcházeli.

Ale nesmíme ze situace obviňovat pouze krále, i když král byl zodpovědný za stav své země. Text vypovídá o nespolehlivosti a vratkosti člověka, který je ve všech

dobách vždy stejný, není pevný ve svých zásadách, snadno se nechá zmást falešným učením a snadno se nechá svést z cesty. Jen lidé obzvláště silní jsou za všech okolností schopní odolávat nástrahám, neboť sílu mají od Boha z milosti Boží.

Kdybychom situaci soudili povrchně, zdálo by se, že společnost byla v době Starého zákona v prostředí Orientu mnohem více, než naše současná společnost, ochotná přijímat kultury, které jsou z našeho pohledu absurdní. Je to ale jen zdání. Není-li současný člověk pevně zakotven ve víře v Hospodina, je ochoten věřit absurditám na úrovni kenaanských polyteistických kultů, což vidíme na různých sektách a uskupeních. Všechno je tedy o člověku a jeho vztahu k Hospodinu.

Jestliže je v textu uvedeno, že král Jóšijáš poskvrnil Tófety v údolí syna Hinómova, aby už nikdo neprovedl svého syna nebo dceru ohněm k počtě Molekově, dá se předpokládat stále přetrvávající možnost lidských, tedy dětských obětí v Izraeli. Je tedy možné, že neoficiálně mohlo k této skutečnosti občas docházet a nelze ji vyloučit.

Z textu vyplývají další negativní jevy, i když ne tolik drastické. Z chrámu Hospodinova byly vyneseny předměty zhotovené pro Baala a Ašeru. Zřejmě tam tyto předměty nechali dát králové, kteří vyznávali polyteistické kultury a kněží, zasvěcení Hospodinu, včetně velekněze, nedaleko od těchto předmětů vykonávali obřady a přinášeli oběti Hospodinu. To svědčí o velkém morálním úpadku země. Stejná situace byla pokud se týkalo koní k počtě slunce, slunečních vozů a oltářů v Achazově pokojíku a Menašeho oltářů na nádvoří před chrámem. Uctívání slunečního kotouče mělo zřejmě svůj původ v Egyptě.

Na posvátných návrších král Jóšijáš zřejmě nešetřil nikoho, zásah byl drastický a nebyly ušetřeny ani kosti zemřelých pohanských kněží, jak vyplývá z textu. Pokud se týkalo Bet-Elu, bylo to vždy problematické místo z hlediska čistoty kultu. O více než století dříve tam působil prorok Ámos a později prorok Ozeáš. Když po pádu Samaří, ke kterému došlo v roce 722 př.Kr. přišli noví obyvatelé do Bet-Elu, došlo tam ještě k většímu rozmachu různých polyteistických kultů. Král Josijáš nešetřil ani hroby těch, kdo tyto kultury praktikovali a znesvětil v Bet-Elu všechno, co bylo pohanské. Nechal tam zbořit i státní svatyni, ve které se sloužilo Hospodinu, protože se zřejmě obával, že by do ní byly opět zavlečeny polyteistické symboly tak, jako byly zavlečeny do chrámu v Jeruzalémě. Lze předpokládat, že ve svatyni v Bet-Elu polyteistické symboly již byly a to ve větší míře než v chrámu v Jeruzalémě, neboť Bet-El byl daleko od Jeruzaléma a kontrola tam byla komplikovanější.

V Izraeli náboženství a stát byly propojeny, tedy odklon od náboženství Izraele znamenal odklon od státnosti Izraele a odklon od jeho identity. To bylo ve svém důsledku narušováním samotné podstaty Izraele.

Teprve za cenu razantních akcí ze strany krále Jóšijáše došlo k očištění kultu, který byl tak velice znesvěcen a narušen. Pak teprve se slavil v chrámu v Jeruzalémě hod beránka, což bylo podle textu v osmnáctém roce vlády krále Jóšijáše. Musel tam přicházet všechen lid Izraele. Mělo to duchovní vliv na lid Izraele, ale také touto cestou král Jóšijáš získal přehled a kontrolu nad situací v zemi. Jinak zřejmě nebylo možné situaci řešit, než sjednocením kultu v chrámu v Jeruzalémě a drastickým zásahem proti obětování na jiných místech ve svatyních. Kdyby tomu tak nebylo, pravděpodobně by se mu situace vymkla a všechno by se dostalo do původních kolejí, jak o tom vypovídá prakticky celý Starý zákon. Ten je výpovědí o nekonečné trpělivosti Boha s lidem Izraele a vůbec o nekonečné trpělivosti Boha s člověkem.

Kněze ze svatyní na různých místech země převedl král Jóšijáš do chrámu, ale z textu plyne, že tito kněží nesměli plně vykonávat kněžskou službu, pouze směli jíst z předložených chlebů spolu s ostatními kněžími. Z toho je možné soudit, že v očích Jóšijáše byli možná považováni za kulticky poskvrněné stykem s kulticky ohroženým prostředím svatyní.

Všechny svatyně byly zničeny proto, že ve vzdálených místech nebyla možnost dokonalé kontroly a hrozilo reálné nebezpečí kdykoli znovu sklouznout k pohanským kultům. Tyto svatyně, protože byly od Jeruzaléma vzdálené, zřejmě byly ještě na horší morální úrovni než chrám v Jeruzalémě, ve kterém byly přímo umístěny symboly boha Baala a bohyně Ašery.

2 Kron 35, 1-19 *„Potom slavil Jóšijáš v Jeruzalémě hod beránka Hospodinu. Čtrnáctého dne prvního měsíce zabíjeli velikonočního beránka. ² Zavázal kněze, aby plnili své povinnosti, a povzbudil je pro službu v Hospodinově domě. ³ Lévičům, posvěceným pro Hospodina, kteří měli poučovat všechen Izrael, nařídil: "Svatou schránu dejte do domu, který vybuodoval izraelský král Šalomoun, syn Davidův. Už ji nebudete nosit na ramenou. Ted' služte Hospodinu, svému Bohu, a Izraeli, jeho lidu. ⁴ Ustavte se podle svých otcovských rodů, podle příslušných tříd, podle výnosu Davida, krále izraelského, a ustanovení jeho syna Šalomouna. ⁵ Postavte se ve svatyni podle rozčlenění otcovských rodů svých bratří z lidu, aby odpovídalo rozdělení lévičů podle rodů. ⁶ Zabijte velikonočního beránka, posvěťte se a buďte připraveni posloužit svým*

bratřím, a tak splnit Hospodinovo slovo, které vydal skrze Mojžiše." ⁷ Jóšijáš věnoval lidu ovce, beránky a kůzlata, to vše k velikonočním hodům pro každého přítomného, celkem třicet tisíc kusů, k tomu tři tisíce kusů skotu; to vše z královského majetku. ⁸ Jeho velmožové věnovali dobrovolně dary lidu, kněžím a lévijcům: Chilkijáš, Zekarjáš a Jechiel, představení domu Božího, dali kněžím k velikonočním hodům dva tisíce šest set kusů bravu a tři sta kusů skotu. ⁹ Kónanjáš a jeho bratři Šemajáš a Netaneel, dále Chašabjáš, Jeiel a Józabad, předáci lévijců, věnovali lévijcům k velikonočním hodům pět tisíc kusů bravu a pět set kusů skotu. ¹⁰ Když byla bohoslužba připravena, stoupli si kněží podle králova příkazu na svá místa a lévijci se seřadili podle svých tříd. ¹¹ Zabíjeli velikonoční beránky. Kněží kropili krví, kterou brali z jejich rukou, a lévijci stahovali kůže. ¹² Oddělovali části pro zápalnou oběť, když dávali přiděly lidu podle rozčlenění otcovských rodů, a přinášeli je Hospodinu darem, jak je předepsáno v Knize Mojžišově; právě tak si počínali při skotu. ¹³ Připravili velikonočního beránka na ohni podle řádu, ale co bylo posvěceno, vařili v hrncích, kotlících a mísách a spěšně roznášeli všemu lidu. ¹⁴ Potom jej připravili také pro sebe a pro kněze. Zatímco kněží Áronovci obětovali zápalné oběti a tuk až do noci, lévijci připravovali jídlo pro sebe a pro kněze Áronovce. ¹⁵ Také zpěváci Asafovci stáli podle Davidova příkazu na svých místech. Asaf, Héman a Jedútún, vidoucí králův, též vrátí jednotlivých bran se ze své služby nevzdálili, protože jejich bratři lévijci připravovali jídlo i pro ně. ¹⁶ Tak byla v onen den uspořádána celá Hospodinova bohoslužba; slavil se hod beránka a obětovaly se na Hospodinově oltáři zápalné oběti podle příkazu krále Jóšijáše. ¹⁷ Izraelci, přítomní toho času na hod beránka, slavili ještě po sedm dní svátek nekvašených chlebů. ¹⁸ V Izraeli nebyl takový hod beránka slaven ode dnů proroka Samuela; ani žádný z izraelských králů neslavil takový hod beránka, jaký slavil Jóšijáš, kněží, lévijci a celý Juda i přítomní Izraelci a obyvatelé Jeruzaléma. ¹⁹ Bylo to v osmnáctém roce Jóšijášova kralování, kdy se slavil tento hod beránka. "

I tento text uvádí, že k hod beránka došlo v osmnáctém roce vlády krále Jóšijáše. Text je opět záměrně citován celý, protože tak ohromný počet lidí účastnících se hodu beránka a tak ohromný počet obětovaných zvířat vypadá nevěrohodně. Je obtížné si představit, jak by prakticky hod beránka probíhal a kam by se takové množství lidí vešlo. Je těžké si představit, jak by mohla být v tak velkém množství zabijena zvířata na jediném místě v jediném dnu. Podle údajů na několika místech

Starého Zákona uvedených byl slaven hod beránka čtrnáctého dne prvního měsíce, tedy skutečně pouze jeden den. Údaje ve Starém zákonu uvedené jsou zřejmě symbolickými údaji.

6. Teologie oběti

Podstata tajemství existence člověka je skryta v oběti. Zástupnost je podstatou oběti.

V nejstarších dobách člověk mohl obět' Bohu přinášet kdekoli, protože chrámem byla celá Bohem stvořená příroda. V tomto kosmickém chrámu bylo posvátné všechno. Také člověk nebyl ještě hříchem odcizen Bohu jako tomu bylo v případě Adama a Evy, kteří nebyli odcizeni, dokud nepojedli ovoce ze zakázaného stromu.

V dobách patriarchů lidé žili nomádkým způsobem života.⁶⁵ Obět' byla podstatnou částí kultu. Tím, že obětující přinesl obět', Bůh nic nezískal. Obět' byla důležitá pro člověka. Bůh vyjádřil, že obětujícího přijal. Obět' byla darem Bohu Smlouvy. Byla výrazem společenství s Bohem. Byla i výrazem opětovného vztahu k Bohu tam, kde hříchem člověk Boha urazil a narušil vztah s ním.

Když hříchem člověk narušil Smlouvu s Bohem, člověk mohl hledat Boží odpuštění tak, že nabídl náhradou zvíře jako obět' zástupnou. Na zvíře byly přeneseny hříchy člověka. Obětující přinesl Bohu to, co od Boha dostal. Nikde není řečeno, že zvíře patří člověku. Zvíře bylo stvořeno Bohem a člověk je směl užívat.

Vždy, když mluvíme o Smlouvě, máme na mysli Smlouvu, kterou Bůh uzavřel s Mojžíšem na hoře Sinaj. Vzhledem ku křehkosti a nespolehlivosti člověka vyžadovala tato Smlouva stálé obnovování. Tak vznikla liturgie.

V počátcích dějin Izraele nebyl ještě Bůh skrytým Bohem, který byl skrze svatostánek oddělený. Celý vesmír byl domem Božím. Člověk byl povinen úctou ke Stvoření. Lidé žili nomádkým způsobem života stejně jako praotec Abraham a stejně jako Abraham obětovali. V Boží přírodě začal lid budovat oltáře.

Nomádký způsob života nebyl vázán na pevná kultiště. Proto v náboženství nomádů hrála roli posvátná místa a posvátná návrší. Nomádkou poutní svatyní byly například svatyně Sinaj, svatyně u pramene Massa a svatyně u pramene Meriba. Zůstává otázkou, jak máme chápat hořící keř, kde se zjevil Hospodin Mojžíšovi, zda jej máme chápat jako posvátné místo. Uprostřed hořícího keře byl sám Hospodin. Oheň nemohl keř zničit. Byl to symbol Boha, který nemá začátek ani konec.

---

⁶⁵ DANIÉLOU Jean: Chrám jako znamení Boží přítomnosti, Řím: Křesťanská akademie 1986, 7–8: „Období patriarchů uchovává si ještě něco z této rajske milosti. Duch Boží se ještě vznáší nad vodami. Jahve není ještě Bohem skrytým, odděleným skrze svatostánek. Důvěrně hovoří s Noemem. Jeho vztahy k Abrahamovi jsou vztahy přítele.“

Oběť poražených zvířat byla zvykem nomádů. Stádo bylo pro nomády tím nejcennějším, co měli. Zabití zvířete ze stáda bylo odevzdáním něčeho velmi cenného Bohu.

Svátek Pesach také pocházel z nomádské tradice. Původně se asi slavil při každoročním střídání pastvin. Když nastalo období sucha, vydávali se pastevci ze stepi dále, kde by napásli svá stáda. Pomazávali vchod do stanu krví beránka, což mělo lidem i zvířatům zajistit ochranu před démony pouště, přes kterou bylo třeba přejít .

V období nomádského způsobu života mnohé příběhy existovaly jen v ústním podání. Byly mnohem později zapisovány, některé části mohly být do textů dopisovány.

Spolu s usedlým způsobem života se změnily podmínky k životu. Kult se začal praktikovat ve stálých svatyních. Někdy Izraelci přejali kenaanské svatyně pro praktikování svého kultu, někdy postavili nové svatyně. Převzali také cyklus slavností, které byly v Kenaanu dány zemědělským rokem. Ráz tří největších izraelských slavností byl také dán zemědělským rokem.

Náboženství bylo podstatnou součástí života každé společnosti ve starověku. Nebylo záležitostí jednotlivců, ale bylo záležitostí společnosti jako celku. K nejdůležitějším projevům společnosti patřila náboženská praxe. Izraelská společnost přešla od nomádského způsobu života k usedlému způsobu života. To přineslo změny i v oblasti kultu.

Po odcizení se Bohu následkem hříchu a po zmnožení hříchů nemohli již lidé tak snadno vstupovat do Boží přítomnosti, jako tomu bylo na posvátných místech a na posvátných návrších. Proto lid začal budovat svatyně. Potom Mojžíš nechal vybudovat Stan setkávání, později král Šalomoun nechal postavit chrám.

Bůh, hebrejsky אֱלֹהִים (*elohím*), má koncovku ím, tedy koncovku prvého pádu plurálu. Tím je zdůrazněna všemohoucnost a majestátnost Boží. Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. V hebrejštině tato slova znějí:

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ:

B rešít bárá ha elohím ha šamajím ha árec.

Toto je první věta knihy Genesis (Gn 1,1). Hebrejské sloveso בָּרָא "*bárá*" znamená stvořit. Toto sloveso se užívá výhradně pro stvořitelskou činnost Boha, nikdy ne pro činnost člověka.

Prostřednictvím člověka a všeho dalšího stvořeného se projevuje Bůh ve světě. Postoj člověka ke světu a k životu je ve Starém zákoně pozitivní. Bůh si přeje, aby lidí přibývalo. Tak to říká Gn 1,28.

V Boží přítomnosti lze vnímat to, jak se Bůh stará o svět, který je manifestací Boha. Události ve světě jsou výsledky jeho skutků. Bůh dává člověku poznat svoji přesažnost. Hospodin se sklání k člověku i bez toho, že Hospodina člověk přivolává. Hospodina nelze přivolat ani vzdálit. Nelze s ním ani manipulovat za pomoci magie. Nelze si jeho přítomnost podmiňovat, Hospodin je svrchovaný. My si Boha snažíme vtěsnat do svých pojmů a kategorií. Tak se snažíme Boha přiblížit našemu chápání a touto cestou mu vlastně ve svém myšlení odebíráme jeho velikost. Ale On se nedá zmenšit. On je.

V pohanských kultech bylo třeba jít za bohy na nebesa, na hory, do podsvětí a na další nedostupná místa. Ale Hospodin sestupuje k člověku. Aby vysvobodil svůj lid, slibuje Mojžíšovi, že bude s ním. Hospodin říká, že sestoupil k jeho vysvobození. Bůh sestoupil, aby nás vytrhl, aby nás vysvobodil. Ex 3,8 se k sestoupení Hospodina vyjadřuje.

Polyteistické kultury měly pro své bohy různá přirovnání. Starý zákon byl střízlivý. Pokud přirovnával, vždy pouze metaforou. Nikdy nepřirovnával jiným způsobem, protože Hospodina k ničemu a k nikomu přirovnat nelze. Hospodin je přesažený. Hospodin byl metaforicky přirovnáván ke štítu, útočišti, skále, hradu, pevnosti, nepřístupnému místu. Tím Starý zákon vyjadřoval, že Hospodin je největší silou a oporou.

Obětí byl přikryt hřích. Oběť ukazovala, že Bůh je přítomen a slitoval se. Obětující si uvědomil, jak zle hřích porušil vztah mezi Bohem a člověkem. Uvědomil si velikost milosti Boží. Bůh rozhodoval, zda odpustí. K odpuštění došlo jen z Boží milosti.

Izraelské oběti byly oběti smíření, byly prosbou za odpuštění. Tak se zcela lišily od obětí pohanského světa.

Co se týče tetragramu יהוה (JHVH), tak nevíme odkud pochází. Možná jméno existovalo již před Izraelem, ale Ex 3,14 jasně říká, jak mu máme rozumět. Být neoznačuje v hebrejštině trvalé jsoucno jako u nás. Označuje aktivní zpřítomnění. Pro nás existují tři časy. Minulý, přítomný a budoucí. Fyzikové vědí, že tomu tak není, vědí, že čas je tam, kde je něco v pohybu.

Pojetí času ve Starém zákonu vychází z hebrejského slovesa. Hebrejské sloveso nemá časy, ale jen vidy. Za pomoci dvou vidů rozeznáváme dva stavy a to stav akce a

stav, kdy již došlo k uskutečnění. Bůh se rozhodl sestoupit k lidem, tedy došlo k uskutečnění stavu. Bůh se rozhodl a člověk na tom už nic nezmění. Základní směr Božího díla je shora dolů, takže Bůh sestupuje do bídy člověka.⁶⁶

Starověký Izrael, jak nám o něm podává zprávu Starý zákon, se lišil od svého okolí velice výrazně, především nezájmem o posmrtný život a dále kultem, který byl naprosto zbaven magie. Tak se právě náboženství Izraele stalo cestou k osvobození lidí od všech nereálných představ a ukázalo lidem cestu k pravému Bohu. Tím ukázalo pravdu a lásku.

Myšlení Kenaanců a myšlení lidu Izraele bylo kolektivní. Nejprve byl kmen, který byl základní jednotkou. Člověk byl nejprve součástí svého kmene. Pak byl teprve jednotlivcem. U nás je tomu přesně naopak. Z tohoto kolektivního myšlení ale vyplývají velké důsledky pro chápání nejen smyslu života, ale i smrti. Lidský život nemá takovou cenu jako život kmene. Tomu odpovídalo náboženství. V tomto pojetí nenávratnost života není tolik tragická. Kmen žil dál i po smrti jednotlivce. Teprve pozdější doba a vyšší stupeň kulturního vývoje přinesl individualizaci.

Údaje o národu Izraele nebyly nikdy zapomenuty. Od dob praotců Izraele až dosud národ Izraele jde nepřetržitě dějinami, i když v určitém období neměl svoje území. Má svoji kulturu, svůj jazyk a písmo, i když se jazyk a písmo nyní částečně liší.

Ostatní národy orientu, jejich kultura, jazyky, a písmo byly zapomenuty. Pokud o nich víme, dozvěděli jsme se o nich z jiných textů jiných národů a za pomoci archeologie.

Dějiny Syropalestiny mají odlišný charakter. Je v nich patrná kontinuita od dob praotců až dodnes. Bůh Izraele je Bohem transcendentním, skrytým v temnotě, ve svatostánku, je hlubokým tajemstvím, je nepochopitelný. V tomto poznání, ke kterému došel Izrael, je největší přínos Izraele světu, protože je v tom pokrok v poznávání Boha.

---

⁶⁶ HELLER Jan: Bůh sestupující. Pokus o christologii Starého zákona, Praha: Kalich 1994, 69–70: „My bychom často stejně jako staří Izraelci měli rádi Boha na provázku, či přesněji ovladatelného, jehož lze přivolat nebo zase vzdálit magickým vzýváním jména. Ale to s Hospodinem nejde. On se k nám sklání svrchovaně a je nám přítomen jinak než my si to plánujeme. Jsem ten, říká, který je s vámi navzdory všem vašim pokusům mou přítomnost nějak podmiňovat a regulovat. Jsem ten, který je s vámi, ať si říká kdo chce, co chce, a ať si přeje, kdo chce, co chce. Jsem Bůh, kterého se nezbavíte, Bůh, který když jednou sestoupil a sklonil se až k vám, je nezaplášitelný a je přítomen ve své milosrdné svrchovanosti, navzdory tomu, jak se ho pokoušíte dostat do svých pojmů, příhrádek a kategorií, a tak ho v posledku zneškodnit.“

7. Studijní část

V kapitole s názvem Kněží je uveden v souladu se Starým zákonem 1 Kron 23,3 počet levitů. Zaráží nás vysoké číslo třicet osm tisíc. Tak tomu bylo podle 1 Kron 23 za krále Davida. Dá se předpokládat, že za krále Jóšijáše byl počet ještě mnohem vyšší, protože rostl počet obyvatel v zemi. Početně se rozrůstal i rod Lévi.

1 Kron 23,4 uvádí, že dvacet čtyři tisíc levitů bylo pověřeno dohledem nad domem Hospodinovým, tedy tolik jich působilo v chrámu v Jeruzalémě.

Rozměry chrámu jsem v diplomové práci uvedla. Vycházela jsem z 1 Král 6. Jinde ve Starém zákonu údaje o tom, jak chrám vypadal, nejsou. Nemohla jsem tedy uvedené údaje s jinými údaji porovnat. Všeobecně se ale vychází z údajů uvedených v 1 Král 6.

Rozměry chrámu jsou tam uvedeny v loktech, v převodu na naše míry byla délka chrámu třicet metrů a jeho šířka byla deset metrů., tedy šedesát loktů a dvacet loktů, což uvádí 1 Král 6.

Víme také, jak velká byla nádvoří před chrámem. Ale dvacet čtyři tisíc levitů by jen těžko mohlo existovat v chrámovém okrsku.

Abych tuto skutečnost mohla vysvětlit, pracovala jsem s domněnkou badatelů, že hebrejský výraz (elef) – tisíc, původně označoval rodinu nebo stan, tedy základní jednotku společenství.

Já sama si věc vysvětluji takto: V rodině či ve stanu žil velký počet lidí, protože rodiny měly mnoho dětí, které byly darem od Hospodina. Symbolicky pro vyjádření tohoto „velkého počtu lidí“ v základní jednotce společenství se používal výraz tisíc. Ale ve skutečnosti v rodině nebo stanu to znamenalo třeba jen deset osob. Tento způsob uvažování se dostal do Starého zákona. Údaj o počtu levitů musíme tedy stokrát zmenšit. Pak jich v chrámu působilo dvě stě čtyřicet. Jedině tak si lze podle mého názoru jejich službu v chrámu a existenci v chrámovém okrsku představit.

Stejně tak je sporné, jak byl slaven hod beránka v osmnáctém roce vlády Jóšijáše. Král Jóšijáš uskutečnil centralizaci kultu do chrámu v Jeruzalémě a v této souvislosti jedině tam mohl být společně pro celý Izrael slaven hod beránka. To odpovídalo Dt 16. Podle Dt 16 byl takto slaven hod beránka v severním království Izrael.

Musíme ale vzít v úvahu, že i když existovala v severním království Izrael centrální státní svatyně, kromě ní existovaly i další svatyně, ve kterých se sloužilo Hospodinu a byly mu tam přinášeny oběti. Tím se nikdy nemuselo shromáždit tak velké množství lidí do jednoho místa.

V souvislosti s centralizací kultu do chrámu v Jeruzalémě a povinností lidu slavit tam společně hod beránka se prakticky veškeré obyvatelstvo severního království Izrael i jižního království Judsko mělo přesunout do Jeruzaléma. Domnívám se, že tak obrovský počet osob by chrámový okrsek a vůbec celé město Jeruzalém v jediném dni nebyl schopen přijmout.

Musíme důsledně vycházet ze Starého zákona. O tomto hodu beránka pojednává 2 Kron 35,16⁶⁷. Výslovně je tam uveden pojem „v onen den“, tady hod beránka nemohl být rozložen do několika dnů.

2 Kron 35,17⁶⁸ pak uvádí, že po hodu beránka byl slaven ještě po sedm dní svátek nekvašených chlebů. Z toho lze soudit, že hod beránka byl skutečně jen jeden den. Kdyby byl více dnů, dalo by se předpokládat, že by jejich počet byl také uveden.

Zde ale nastupuje předpis: Hod beránka bylo předepsáno slavit jeden den. Tak to bylo uvedeno v seznamu svátků. Je nelogické, že by tento předpis nebyl dodržen jenom proto, aby se lidé do chrámového okrsku v tak velkém počtu vešli. Předpis byl dán Hospodinem a je absurdní, že by jej měnil člověk. Tím by se obrátil proti samotnému Bohu.

Kron 35,7⁶⁹ uvádí dále počet zvířat určených na obětování, která daroval král Jóšijáš. Bylo to třicet tisíc kusů ovcí a kůzlat, k tomu tři tisíce kusů skotu. V předpisech daných Hospodinem uvedených v knize Leviticus je jasně uvedeno, že zvířata mají být obětována před Stanem setkávání, tedy v období chrámu platilo, že mají být zvířata obětována před chrámem. Není možné, aby tak velký počet zvířat byl zabit na jediném místě před chrámem v jediném dni. K zabíjení zvířat by muselo docházet zřejmě na různých místech nádvoří nebo chrámového okrsku. Části zvířat Bohu určené přísným předpisem by kněží obětovali na oltáři před chrámem, ale ani tehdy by nebylo možné tak velký počet částí zvířat zvládat.

Jak tedy slavení hodu beránka v osmnáctém roce vlády krále Jóšijáše konkrétně vypadalo, je z mého pohledu nejasné.

---

⁶⁷ 2 Kron 35,16: „Tak byla v onen den uspořádána celá Hospodinova bohoslužba, slavil se hod beránka a obětovaly se na Hospodinově oltáři zápalné oběti podle příkazu krále Jóšijáše.“

⁶⁸ 2 Kron 35,17: Izraelci přítomní toho času na hodu beránka, slavili ještě po sedm dní svátek nekvašených chlebů..“

⁶⁹ 2 Kron 35,7: „Jóšijáš věnoval lidu ovce, beránky, kůzla, vše k velikonočním hodům pro každého přítomného, celkem třicet tisíc kusů, k tomu tři tisíce skotu, to vše z královského majetku.“

Je zřejmé, že tedy ani tento údaj Starého zákona nelze brát doslovně. V té době za vlády krále Jóšijáše žilo v Izraeli podle hypotéz badatelů necelých čtvrt milionu obyvatel. Tak velký počet se samozřejmě nemohl přemístit v jeden den do Jeruzaléma. Pokud Starý zákon prohlašuje, že do chrámu v Jeruzalémě na oslavu hodu beránka v osmnáctém roce vlády krále Jóšijáše putoval lid celé země, nelze to brát doslovně. Mnoho údajů ze Starého zákona nelze brát doslovně. Uvedené prohlášení lze považovat za symbolické prohlášení, které má zřejmě vyjádřit, že do Jeruzaléma putovali vyslanci ze všech měst a obcí na území Izraele. Tak by se počet osob mnohonásobně zmenšil.

Pokud se týká údajů o počtu obětovaných zvířat, zřejmě se také jedná o symbolické vyjádření velkého počtu. Zde konkrétní vysvětlení nemohu najít.

V knihách Starého zákona nacházíme mnoho specifických na první pohled nevysvětlitelných skutečností. Každá specifická situace má ale svoje specifické vysvětlení. Nelze ale podle jednoho způsobu vysvětlovat všechny nejasnosti ve Starém zákonu, ale musíme brát v úvahu právě ona specifika.

Podle 2 Kron 35,1⁷⁰ se slavení hodu beránka konalo čtrnáctého dne prvního měsíce. Podle Ex 12 i knihy Leviticus se slavení hodu beránka konalo také čtrnáctého dne prvního měsíce.

2 Kron 35,13⁷¹ uvádí přípravu beránka. Kněží Áronovci obětovali zápalné oběti až do noci, lévijci připravovali jídlo pro sebe a pro kněze Áronovce. Dt 16 také hovoří o hodu beránka, ale neuvádí podrobnosti ohledně přípravy jídla. Oba texty se neliší v údaji, že nesnědené části se musí do rána spálit. Oba texty se shodují i v tom, že hod beránka se konal v podvečer. Údaj o času je logický, připomíná se tím čas vyjití z Egypta.

V jižním království Judsko se slavil hod beránka v rodinách. O takovém způsobu slavení pojednává Ex 12,3⁷². V protikladu je text z Dt 16,6⁷³, který uvádí způsob slavení hodu beránka v severním království Izrael v chrámu.

Slavení hodu beránka v rodinách se mnohem více přibližovalo situaci před odchodem z Egypta. Mělo intimní ráz a byla to dokonalá připomínka toho, co se před odchodem z Egypta dělo.

---

⁷⁰ 2 Kron 35,1: „Potom slavil Jóšijáš v Jeruzalémě hod beránka Hospodinu. Čtrnáctého dne prvního měsíce zabíjeli velikonočního beránka.“

⁷¹ 2 Kron 35,13: „Připravili velikonočního beránka na ohni podle řádale co bylo posvěceno, vařili v hrcích kotlích a mísách a spěšně roznášeli všemu lidu.“

⁷² Ex 12,3: „Desátého dne toho měsíce si každý vezmete beránka, podle svých rodů, beránka na rodinu.“

⁷³ Dt 16,6: „Jenom na místě, které Hospodin, tvůj Bůh vyvolí, aby tam přebývalo jeho jméno, připravíš hod beránka večer při západu slunce v ten čas, kdy jsi vyšel z Egypta.“

8. Závěr

Diplomovou práci jsem záměrně pojala jako práci srovnávací. Srovnala jsem údaje týkající se obětování Hospodinu v chrámu v Jeruzalémě a podala jsem přehled jednotlivých druhů obětí spolu s příslušnými údaji o jednotlivých druzích obětí. To bylo hlavním těžištěm mé práce. Také jsem se podala přehled o rozměrech, vzhledu a vybavení chrámu a všeho, co k chrámu náleželo a bylo nutné k tomu, aby mohly být v souladu s kultickými předpisy přinášeny oběti Hospodinu. Dále jsem podala informace o všem, co souviselo se službou kněží a lévijců, neboť oni v chrámu sloužili a obětovali. V další části práce jsem se zabývala králem Jóšijášem a jeho náboženskou reformou, protože cílem této reformy bylo dojít opět ke kultické čistotě, aby mohly být znovu řádně přinášeny oběti Hospodinu.

Biblické texty se uchovaly proto, že lidé v nich neustále slyšeli slovo Boží. Bůh ale mluvil prostřednictvím lidí. Boží slovo bylo a je ukryto za slovem lidským. Starý Zákon v dnešní podobě je textem redigovaným po pádu Jeruzaléma, i když zpracovává zachovanou mnohem starší látku. Bádání biblistů se snaží například zjistit, kdy které texty vznikly. Vědecká bádání jsou důležitá a podstatná pro poznání pravdy. Ale nejpodstatnější je skutečnost, že ve Starém zákonu je řečeno to, co chtěl říci Bůh.

V textech Starého zákona lidé-svatopisci zaznamenali z vnuknutí Ducha Božího sebesdělení Boží. Starý zákon má tedy Božský původ a Božskou inspiraci. Celé Písmo je výsledkem působení Boha.

Proto kladl Starý zákon takový důraz na bohoslužbu, kdy přinášení obětí Bohu bylo stěžejní částí bohoslužby. Ale proroci, kteří mluvili hlasem Boha ke svým současníkům, stále zdůrazňovali, že celý život člověka má být bohoslužbou. Varovali před pouze formálním dodržováním kultických předpisů. Ty byly samozřejmě závazné, ale měly být naplňovány duchovním obsahem.

V chrámu v Jeruzalémě Bůh navazoval vztah nikoli s jednotlivými lidmi jako takovými, ale s jednotlivými lidmi, kteří byli součástí společenství Izraele. Ti byli jeho lidem a tomuto lidu byl On Bohem. S tímto lidem uzavřel Smlouvu prostřednictvím Mojžíše na Sinaji, kterou jeho lid mnohokrát v dějinách Izraele porušil, ale On se k lidu vždy opět sklonil.

9. Přehled použitých symbolů a zkratek

9.1 Zkratky názvů biblických knih

Gn	1. kniha Mojžíšova
Ex	2. kniha Mojžíšova
Lv	3. kniha Mojžíšova
Nm	4. kniha Mojžíšova
Dt	5. kniha Mojžíšova
Joz	Kniha Jozue
Sd	Kniha Soudců
1 Král	1. kniha Královská
2 Král	2. kniha Královská
1 Korn	1. kniha Kronik
2 Kron	2. kniha Kronik
Neh	Kniha Nehemjášova
Ž	Kniha Žalmů
Jer	Kniha proroka Jeremjáše
Ez	Kniha proroka Ezechiela

9.2 Jiné zkratky

př. Kr.	před Kristem
srov.	srovnej

10. Seznam literatury

BIBLE. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih), Ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost 2002.

10.1 Prameny

HŘEBÍK Josef: Archeologie a Starý zákon, <http://ktf.cuni.cz/~hrebik/archeologie.html>, (29.4.2008).

10.2 Knihy

BARDTKE Hans: Příběhy ze starověké Palestiny. Tradice, archeologie, dějiny, Praha: Vyšehrad 1988.

BIČ Miloš (a kol.): Výklady ke Starému zákonu. Díl I. Zákon (Genesis – Deuteronomium), Praha: Kalich 1991.

BIČ Miloš (a kol.): Výklady ke Starému zákonu. Díl II. Knihy výpravné (Jozue až Ester), Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství 1996.

BRIGHT John: A History of Izrael, London: SCM 1960.

DANIÉLOU Jean: Chrám jako znamení Boží přítomnosti, Řím: Křesťanská akademie 1986.

DILLARD Raymond B.: Úvod do Starého zákona, Praha: Návrat domů 2003.

HALAS František X. (a kol.): Jeruzalémská bible. II. svazek Exodus, Levitikus, Praha: Editio Sti. Aegidii 1992.

HAYES John H., MILLER Maxwell J.: Israelite and Judaeon History. Old Testament Library, Philadelphia: Westminster, 1977.

HELLER Jan: Starověká náboženství. Náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu, Praha: Kalich 1978.

HELLER Jan: Bůh sestupující. Pokus o christologii Starého zákona, Praha: Kalich 1994.

CHIOLERIO Marco: Blaze tomu, kdo slyší tato slova (Sír 50,28). První setkání se Starým zákonem, Praha: Paulínky 1997.

LOHFINK Norbert: Studien zum Deuteronomium und zur deuteronomistischen Literatur II, Stuttgart : Katholisches Bibelwerk, 1991

RENDTORFF Rolf: Hebrejská bible a dějiny. Úvod do starozákonní literatury, Praha: Vyšehrad 1996.

SOGGIN Alberto J.: An introduction to the history of Israel and Juda, Valley Forge: Trinity Press International, 1993. 476 s

VAUX Roland de: Ancienit Izrael. Its Life and Institutions, London: Karton, Longman & Todd Ltd, 1994.

10.3 Články

WÜRTHWEIN Ernst: Die Josianisch Reform und das Deuteronomium, in Zeitschrift für Theologie und Kirche 73 (1976), 395–424.

11. Přílohy a jejich seznam

- I. Přední orient doby praotecké
- II. Putování Izraele pouští (Nu 33)
- III. Palestina doby Soudců – území izraelského pokolení
- IV. Archeologická místa předního východu
- V. Jeruzalém
- VI. Půdorys Šalomounova chrámu

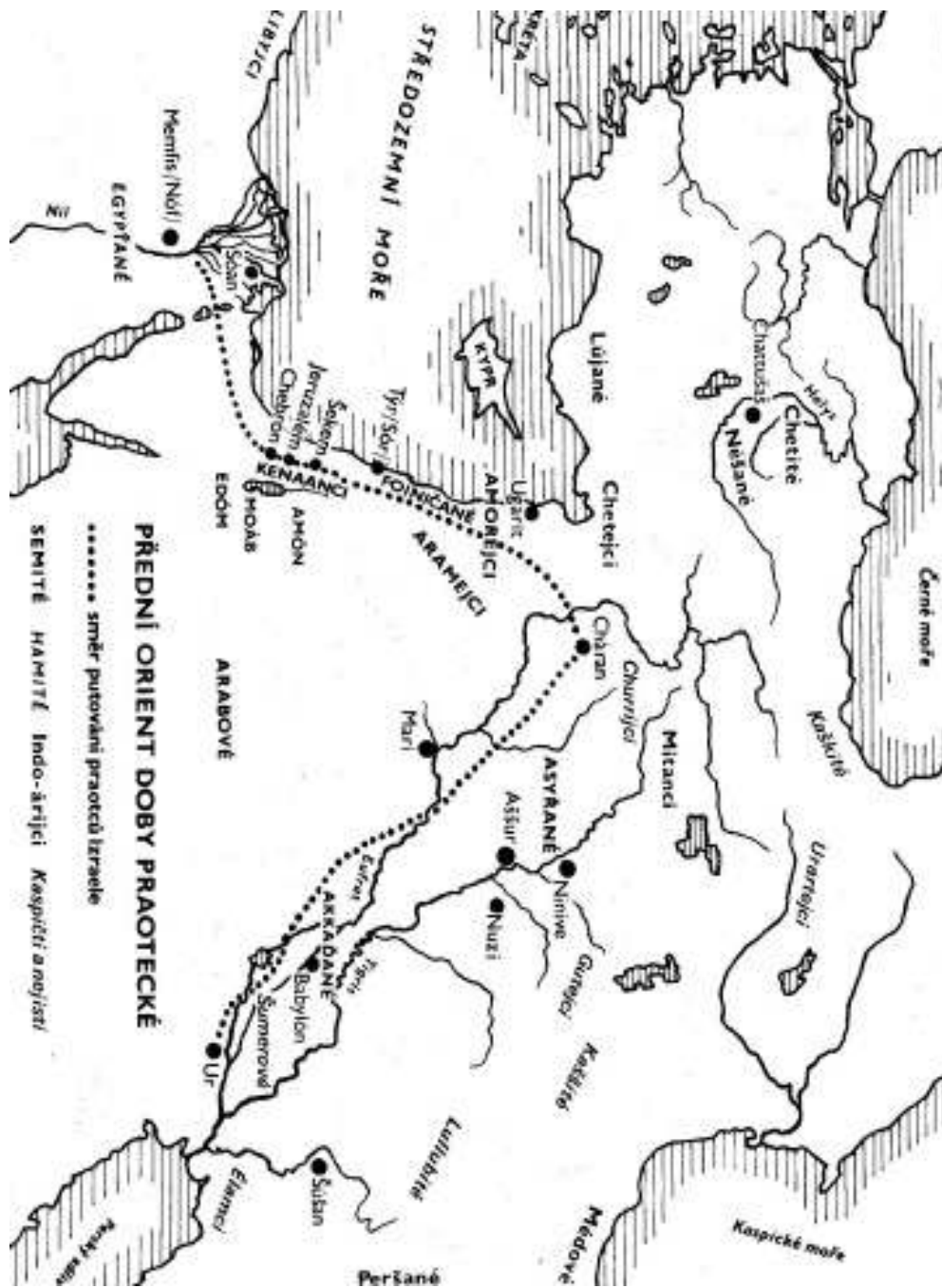
Obrazové přílohy číslo: I., II., III., V. jsou převzaty z:

BIBLE. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih),
Ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost 2002.

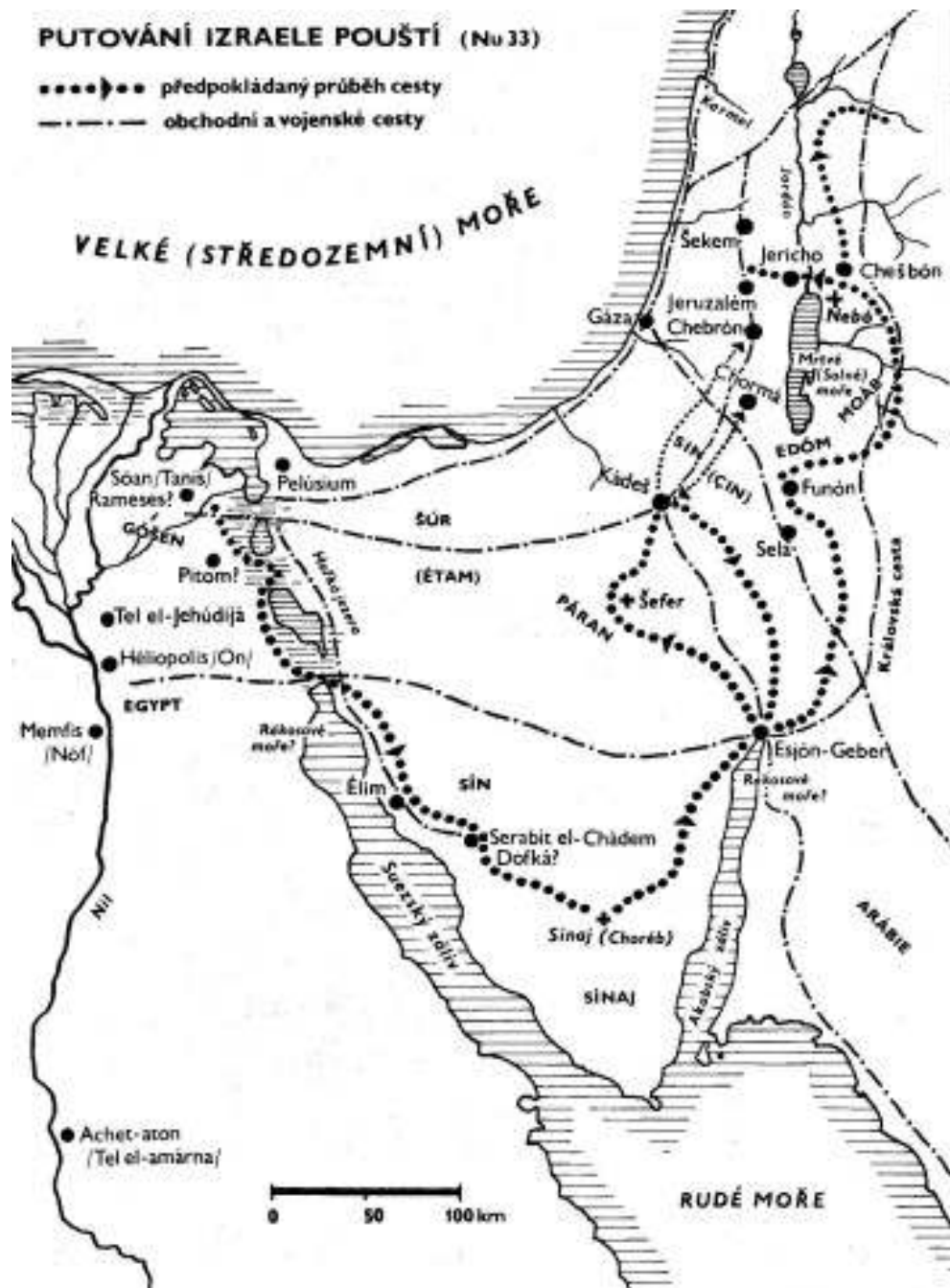
Obrazové přílohy číslo: IV., VI. jsou převzaty z:

BARDTKE Hans: Příběhy ze starověké Palestiny. Tradice, archeologie, dějiny, Praha:
Vyšehrad 1988, 208, 290.

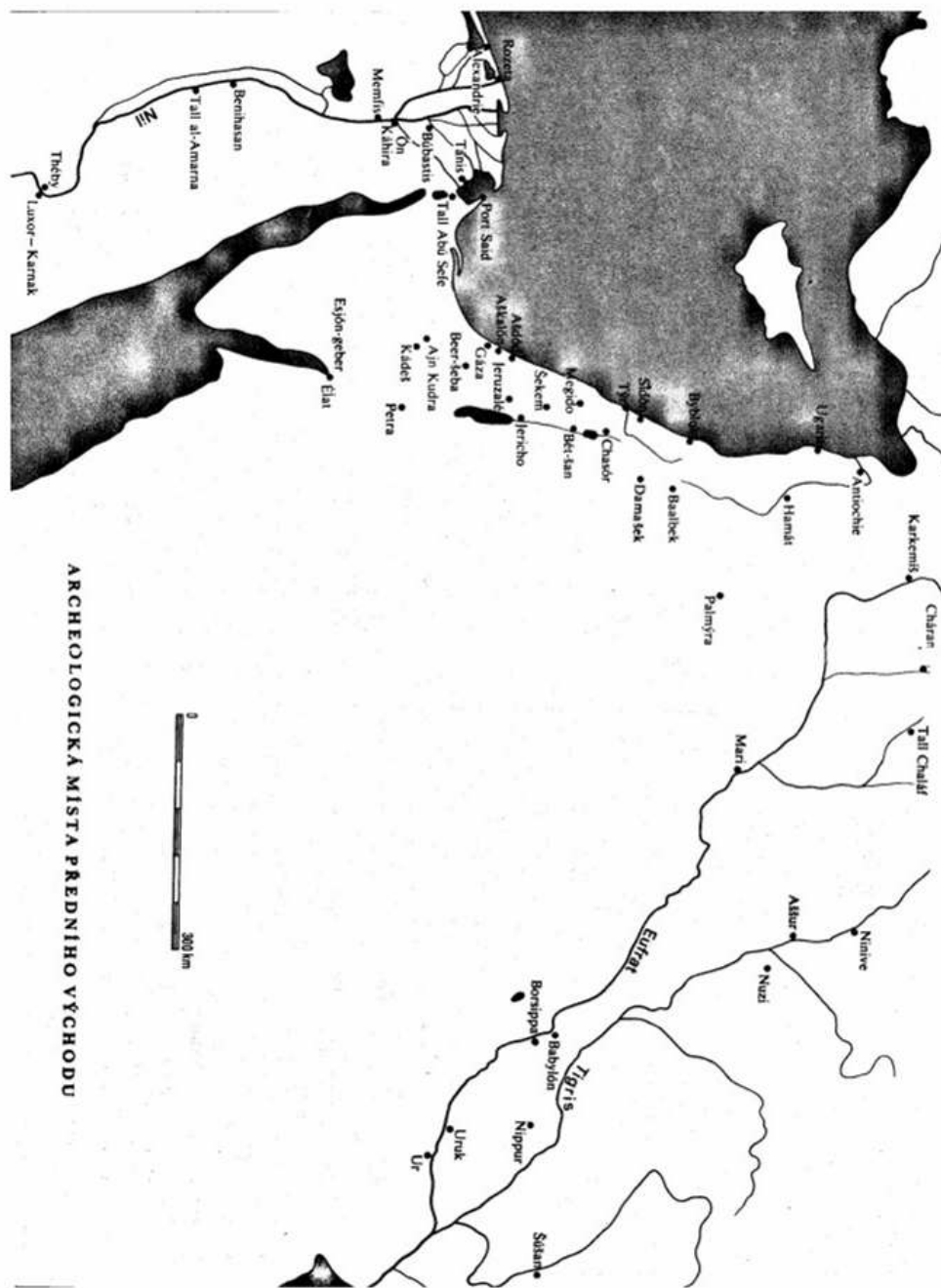
I. Přední orient doby praotecké

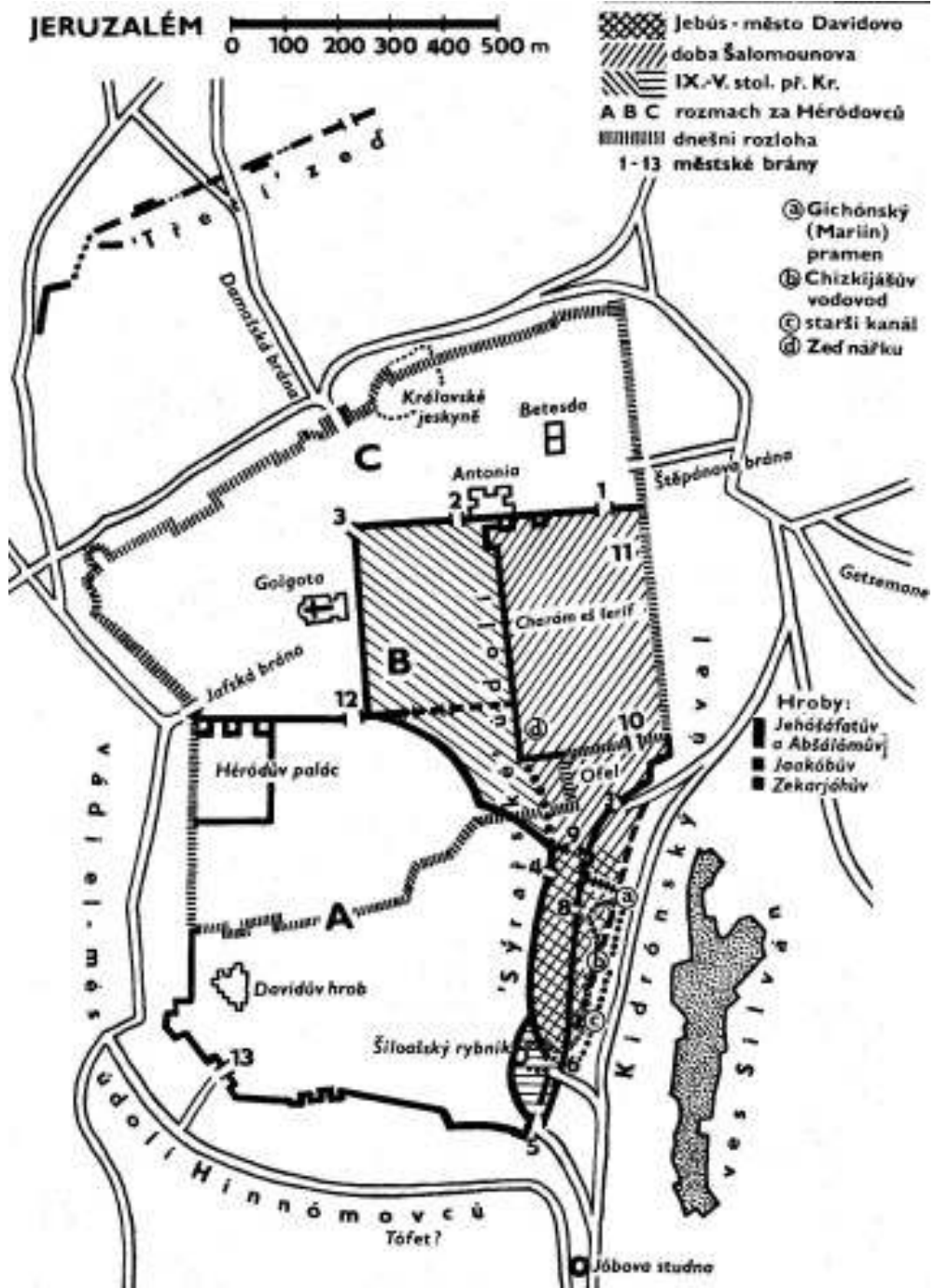
II. Putování Izraele pouští (Nu 33)

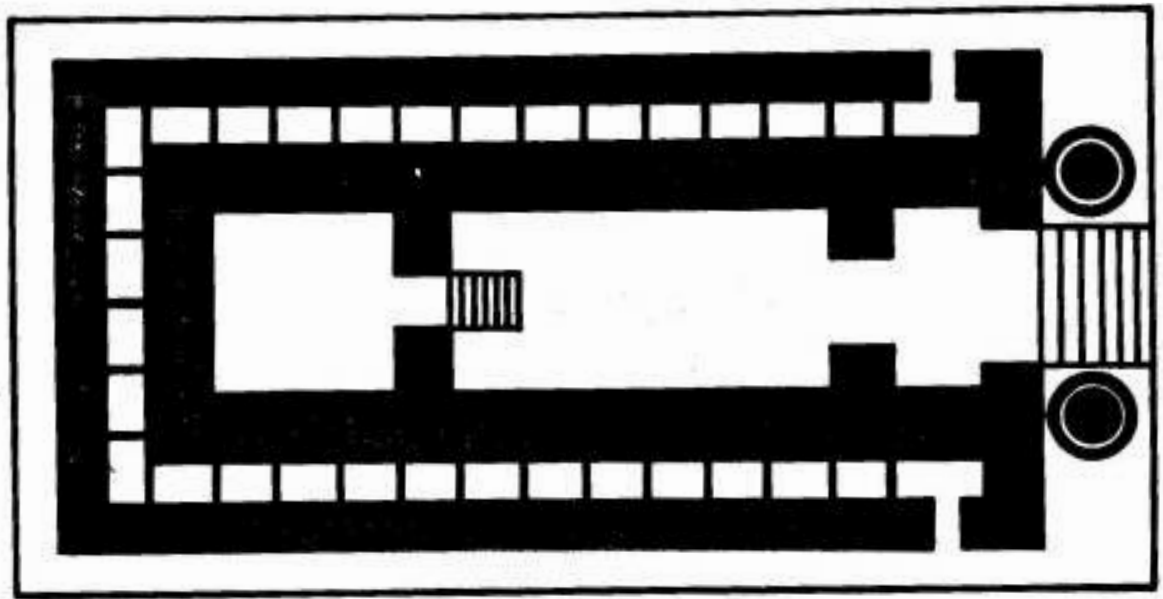
III. Palestina doby Soudců – území izraelského pokolení

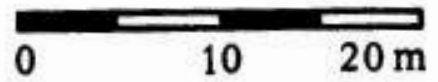
IV. Archeologická místa předního východu

V. Jeruzalém

Půdorys Šalomounova chrámu

VI. Půdorys Šalomounova chrámu

THE SACRIFICES IN THE TEMPLE OF JERUSALEM AND THE ENDEAVOUR OF JOSIAH TO MAKE THE PURIFICATION OF THE CULT

OBĚTI V JERUZALÉMSKÉM CHRÁMU A JÓSIJÁŠOVA SNAHA PO OČISTĚ KULTU

In the first part of my text I made the classification and the description not only the various kinds of the sacrifices in the temple of Jerusalem, but I described the temple, the priests etc. therefore, that I made in those cases the system.

In the second part I had to address the situation in Israel at the time of King Josiah. Then the cult of Israel menaced polyteistics various cults. Josiah religious reform consisted in the removal of these cults.

V první části textu jsem třídila a popsala nejen druhy obětí v chrámu v Jeruzalémě, ale popsala jsem také chrám, kněze atd., proto, abych v těchto věcech udělala systém.

V druhé části jsem se zabývala situací v Izraeli za doby krále Jósijáše. Tehdy byl kult Izraele nejvíce ohrožován polyteistickými kulty. Jósijášova náboženská reforma spočívala v odstranění těchto kultů.

Old Testament	Starý zákon
the sacrifice	oběť
the temple	chrám
the priest	kněz
the king	král